మంజుల నైషధమను

చిత్రనళీయము.

(నాటక సరస్వతి-

సీతారామకవి ప్రణీతము)

ప్రకటనకర్త:

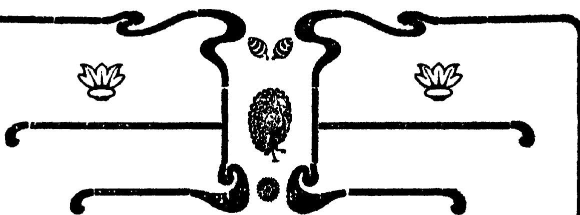
కందుల గోవిందము,

జనరల్ బుక్ డిపో,

బెజవాడ, కృష్ణాజిల్లా.

కాకినాడ స్కేప్ అండ్ కో., ముద్రాక్షరశాలలో

కె. సుబ్బారాయసోదరులచే ముద్రింపఁబడియె.

1926.

 [వెల 1-1-0.

అహల్యాశాపవిమోచనము నాటకము

గ్రంథకర్తలు:—రామనారాయణ కవులు.

ఇందు అహల్యావివాహము, ఇంద్రుడహల్యను మోహించి సంభాషించు ఇంద్రుని మాయోపాయము, మణికంధరుని హాస్యవచనము, గౌతముని శాపవచనంబులు, విశ్వామిత్రుని యాగము, తాటకి సంహారము, అహల్యాశాపవిమోచనము, మొదలుగాగల విషయంబులు చక్కగావర్ణింపబడినవి. ప్రతిపద్యమును ముద్దులొలుకుచుండును.

వెల రు 0—12—0

బిల్వమంగళ అను చింతామణి నాటకము

గ్రంథకర్త:—చక్రావధానుల మాణిక్యశర్మగారు.

ఇందు వేశ్యమాతయగు శ్రీహరి చమత్కారమును. చింతామణి మాయోపాయమును, శ్రీహరివిటుడగు కామశాస్త్రి బిల్వమంగళుని వంచించుట. బిల్వమంగళునిభార్యయగు శాంతాదేవి పతిభక్తి, శ్రీకృష్ణసందర్శనము, బిల్వమంగళచింతామణుల వైరాగ్యము, నారదుని గర్వభంగము. మొదలుగాగల వృత్తాంతములు మృదు మధురశైలిలో వర్ణింపబడినవి. చదివినకొలది చదువబుద్ధిజనించును.

వెల రు 1—0—0

సంపూర్ణ రామాయణ నాటకము

గ్రంథకర్త:—గూడూరి కోటీశ్వరరావుగారు.

ఇందు బ్రహ్మాదిదేవతలు రక్కసులబాధలు పడలేక విష్ణుమూర్తిని ప్రార్థించుట, విష్ణుమూర్తి రాముడై యవతరించుట, అహల్యాశాపవిమోచనము, సీతాకళ్యాణము, మంథరదుర్బోధన, పాదుకాపట్టాభిషేకము, సీతాపహరణము, వాలిసంహారము, లంకాదహనము, లక్ష్మణునిమూర్ఛ, రావణసంహారము, శ్రీరామపట్టాభిషేకము, మొదలుగాగల గాథయంతయు వ్రాయబడినది. ప్రదర్శకులకు మిగుల యుపయోగము స్త్రీపురుషులు చదువుకొనుటకు మిక్కిలి అనుకూలము.

వెల రు 1—4—0

కందుల గోవిందము

జనరల్ బుక్కుడిపో, బెజవాడ, కృష్ణాజిల్లా అనివ్రాయవలెను.

మంజులనైషధమను

చిత్రనళీయము.

(నాటక సరస్వతి-సీతారామకవి ప్రణీతము)

(ప్రకటనకర్త)

కొండుపల్లి గోవిందము.

జనరల్ బుక్కుడిపో,

బెజవాడ.

మొదటికూర్పు 1000.

కాకినాడ స్కేప్ అండ్ కో., ముద్రాక్షశాలలో

కె. సుబ్బారాయసోదరులచే,

ముద్రింపఁబడియె.

కాకినాడ.

1926.

వెల 1-4-0.

మంజులనైషధము అను

చిత్రనళీయము.

ప్రథమాంకము.

రంగము:—[నిషధపురమున సభాభవనములో నలుఁడు ప్రవేశము.]

నలు—(తనలో) నిశ్చయముగా దమయంతి సౌందర్య మద్వితీయమైనది. బ్రహ్మ యయ్యాలివేణి జనచూళికాభరణము నవీనముగ సృష్టించినాఁడు. సౌందర్యరసాధిదేవత యామెయందు మూర్తిభవించినది. లావణ్యస్రవంతి ప్రవహించుచున్నది.

మ॥ అమరస్త్రీతతులన్ గణింప నరుగ । శ్యామాతతిన్ మెచ్చ, దు
త్తమవిద్యాధరకాంతలన్ దెగడు, సి । ద్ధస్త్రీల నగ్గింప నా
రమణీరత్నము నిస్తులాకృతిని గో । త్రామధ్యమందామె జ
న్మమునన్ ధన్యతఁగన్న భీమనృపునె । న్నంగా వలెన్ నామదిన్.

(చిత్రపటమును జూచి) చిత్రపటమునందే యింత సౌందర్యముపొడగట్టుచున్నది. ఆబింబాధర దివ్యమంగళవిగ్రహము మఱెంత సౌందర్యముగనుండును గదా? సుదేవుఁడామె సౌందర్యమునుగూర్చి చెప్పినది మొదలు నాచిత్తమంతయు నత్తలోదరిమీఁదనే లగ్నమైనది. అయ్యాలివేణి నాకు రాణియగుభాగ్యం బుండునే! (ఆలోచించి) ఏమో! యూహింపఁజాల.

మ॥ నతిలోకంబున కెల్లమానికమునై । సౌందర్యరూపంబునం
దతి విఖ్యాతినిఁగాంచి చెన్నలరు నా । యబ్జాతపత్రాక్షి; యే

ప్రీతముల్ జేసితినంచు నాకు సతియై । భాసిల్లగా నెంచు, నీ
కుతుకం బేటికిఁ జెందఁగా ! యువిశదా । గొం తెప్పుకోర్కుల్ భువిన్.

(విశారదుఁడు ప్రవేశించును)

నళు—విశారదా ! వచ్చితివా ? భీమరాజపురోహితుఁడగు సుదేవునిఁ బంపివచ్చితి వా ? నేను చెప్పినచందమున నే యాతని సత్కరించితివి కదా ? ఆతఁడు సంతసించెనా ?

విశా—దేవా ! అవంతయుఁ గొఁ అంత లేదు. మనసత్కారమును బొంది యాతఁడందిన యానందమునకు మేర లేదు. (ఇంచుక యూరకుండి) మహారాజా ! నీవు దీర్ఘా లోచనతత్పరుఁడవై యున్న విధము దోచుచున్నది. సుదేవునితో మాటలాడిన మొదలు మొగము కొంచెము మారినది. కారణము నేను వినఁదగునేని సెలవీయఁగోరెద.

నళు—విశారదా ! దీర్ఘాలోచన మేమియు లేదు.

మ॥ ధరణీభారము నిర్వహించు నతఁడా । త్మానుజులో నందఱన్
గరుణాయత్తమనంబుతో నరయుచున్ । గాపాడుటల్ మాని, ని
ష్కరుణన్ రాజ్యమదాంధవృత్తిఁ బ్రజలన్ । గారింపఁగాఁ జెల్ల, ద
క్కరణిన్ జేసిన ధర్మహానియుఁ దర । స్కారంబుగాఁ దుంచు నే.

విశా—ఇప్పుడట్టిదేమి కలిగినది ?

నళు—పుష్కరుని చింత లేదా ?

తే॥గీ॥ సద్యశోతరుణికిని వా । స స్థానమైన
చంద్రవంశమునందుఁ బు । ష్కరుఁడు పుట్టె
నిజకులాచార ధర్మంబు । నేలఁ గలపఁ
దులసివనమున గంజాయి । మొలకవోలె,

సేవ—(ప్రవేశించి) సార్వభౌమా ! కొందఱు పౌరులు తమదర్శనార్థమై వేచి యున్నారు.

నళు—నిరాటంకముగ లోనికిఁ బ్రవేశపెట్టుము. ఏమికష్టసుఖములఁ జెప్పుకొనఁదలఁచి వచ్చిరో.

[ప్రవేశము నలుగురుపౌరులు]

(అనుబంధము)

పౌరులు—రాజేంద్రా ! జయము జయము.

నళు— తే॥గీ॥ కుశలమావిరాకుఁదెల్పుఁడీ । విశదముగను
జరుగుబాటుకులోపంబు । జరుగకుండ
గడచుచున్న వె దినములు । కడుసుఖముగఁ
జౌరులార । సుస్థిరమహో ! దారులార !

పౌరు—స్వామీ! మాబ్రతుకు "దినదినగండము వేయియేండ్లాయువు" అన్నట్లున్నది.

నళు— తే॥గీ॥ అకట ! యదియేమి పౌరులా । రా !

పౌరు— నృపాల ! పుష్కరుని బాధ భరియింపఁ । బుడమియందు
వశముగాకున్నదయ్య,

నళు— ని । ర్భయముబూని! చెప్పుడీనాకు

పౌరు— నేమంచు । జెప్పఁగలము.

మొదటి పౌరుఁడు—మహాప్రభూ ! మేము పురమున నిలువలేకయున్నాము.

రెం—పౌ—ఆలుబిడ్డలతో నెక్కడికైనఁబొమ్మని యాజ్ఞనిచ్చినచోఁ బోయెదము.

మూ-పౌ— తే. గీ. తనసుతుండు, రాలేదంచు । ద్వారతలము
నందు నిల్పిజూచెడునాడు । యతివనరసి
రాత్రి యరుదెంతు వేయుంచు । రాజచంద్ర !
వలికెనఁట పుష్కరుండిట్టి । భంగితగునె.

నళ—హరిహరీ! ఎంతమాటపలికెను !

నా-పౌ— తే. గీ. కట్టునామంబులేటికి । బెట్టినావు
మోముపైనను నీరీతి । మూర్ఖయనుచుఁ
బైనఁబడి నాల్కకోనాకెఁ । బార్థివేంద్ర
కాంచలేదిట్టి నరపాలు । క్ష్మాతలమున.

ము-పౌ— నే. గీ. బిందెతో నీరుఁగొనిరాగ । వెడలినట్టి
నాదుసోదరిన్ మార్గంబు । నందుజూచి
పైఁబడఁగ నుద్యమించెను । పాపమతిని
భయముచేతను నయ్యింతి । పాటివచ్చె.

రెం-పౌ—మహారాజా! మాపూర్వులనుండియు మాయింటిపురుషులు మీసములు
బెంచుకొనునాచారముకలదు, అందుచేత నేనుకూడ మీసములు బెంచుకొ

న్నాను. నేటిదినమున నెవ్వరో పెద్దమనుష్యులు వచ్చిరిగదాయని యరుగుపైఁగూర్చుండి మాటలాడుచుండఁగా మీపుష్కరుండయ్యెడ కరుదెంచి, "రోసము లేని మీాసములు నీకేల రా"యని బలవంతముగ నన్నుఁబట్టుకొని మంగలినిఁ బిలిపించి గొఱిగించినాఁడు-స్వామీ! ఇఁక మేము నగరమున నుండలేము. కంచెయే చేనుమేసినఁ జేయఁగలిగిన కార్యమేమియున్నది మీారమ్ముఁడు గావున మీారేమియుఁ బలుకరు. పోనిండు దేవా! మేము మాదారినిఁ బోయెదము. మీారునుఁ దమ్ముఁడును సుఖముగనుండుఁడు.

నళ—పౌరులారా! మీరు విచారింపవలదు.

మ. మదియందుర్ గృపఁబూని మిమ్ములను సం । భావింప కారీతి, దు
ర్మదుఁడై హింసలఁబెట్టు పాతకిని ను । గ్రక్రోధినిర్ బాపినిర్
సదసత్సంగవిహీనుఁ బుష్కరుని శి । క్షింజేయుచుర్ మీాదు యా
పదలర్ బాపెద సోదరుండను గృపా । వారాసి నింకింపుచున్.

పౌరు—దేవా! ఏమిసేయుదువో-అన్నిటికిని నీవెయున్నావు. పుష్కరుని యనుచరులందఱును నట్టివారే. అందులో దేవలుఁడను బ్రాహ్మణుఁడు ముఖ్యుఁడు. జన్మమున కాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడేకాని గుణములకుమాత్రము కటికవాఁడు. అతఁడెట్లుచెప్పిన నట్లుబుష్కరుండుసేయును. వానిమదముకూడ నడఁగవలయును, అయ్యా! మేము మీబిడ్డలము.

నళు—పౌరులారా! ఇఁక మీరు విచార ముడిగిపొండు.

పౌరు—చిత్తము- (నిష్క్రమింతురు)

నళు—మంత్రివిశారదా! ఎంతవఱకు నేనీపుష్కరుని సైరించియుండఁగలను? ఇఁక శాంతము వహించినందువలనఁ బ్రయోజనములేదు. కావున నాయాజ్ఞగా నాతనితో నగరమును వెడలిపొమ్మని తెలుపుము. విదిశాపురము నివాసముగా జేసికొనుమని పలుకుము.

(నిష్క్రమింతురు)

రంగము.- (విదర్భలోభీమరాజునాస్థానము-భీమరాజు-మంత్రియుఁబ్రవేశము)

భీమ—మంత్రీ! నాతనూజయగు దమయంతి పరితాపమునకు నేనేమని విచారింతును

చ. నిలచినఁగూరుచున్న శయ । నించిన మేల్కనియున్న నన్యులన్
గలసిచరించుచుండిన ను । కర్తకయుండిన, నెద్దియేనియున్
దలఁపుచునున్న మానినను । స్వాంతమునందు మదీయపుత్రియీ
నలనృపచంద్రు నెన్నుచు ఘ । నంబగు తాపమునొందునక్కటా.

చ. చెలులతో మేల్విహారమును । సల్పగఁబోదు వనంబులందుఁ, బూ
వుల ధరియింపదాజడను । బొందుగ; క్షేమము బల్కరింపఁగాఁ
బలుకదు తల్లితోనయిన । భావమెఱుంగఁగఁ జేయఁబోదు దు
వ్వలువలుగట్టదాయతివ । పార్థివుఁడౌ నలుపైవిరాళిచేన్.

ఆమెపరితాపముఁ జూచినకొలఁది నాకును పరితాపము హెచ్చుచున్నది. ఇంతకును నలునిసన్నిధికరిగిన సుదేవుఁడు రాలేదు.

మంత్రి—దేవా! నీవుగూడ నీవిషయమున విచారనీరధిని మునింగిన నేనేమని చెప్పఁగలను, కార్యమును జక్కపెట్టుట కా సుదేవుఁడరిగెనుగదా ? అతఁడరిగిన కార్యము మఱియొక విధమున నెప్పుడును జరుగదు.

భీమ—సుదేవుఁడట్టి సమర్థుఁడని యెఱుఁగుదును. కాని, చిత్తమున శంకమాత్రము విడువకయున్నది.

మంత్రి—రాజేంద్రా! దేనికిశంక?

భీమ— తే. గీ. చక్రవర్తియుతంబు, రా । జన్యవరుఁడ
నేను; నాకుజామాతయై । నెగడఁదలఁపు
బూనునో లేదో యంచును । మానసమున
శంక వొడముచున్నది । సచ్చరిత్ర.

మంత్రి—అయ్యా! అట్టిశంకతో నవసరము లేదు. భవత్తనూజారత్నమును గ్రహించుటకు శ్రీహరియైనను సంగీకరించును. (ఎదుటఁజూచి) అదుగో-సుదేవుఁడు వచ్చుచున్నాఁడు.

(సుదేవుఁడు-ప్రవేశము)

భీమ, మంత్రి }—ధరామరవంశభూషణా! నమస్కారములు-

భీమ—అయ్యా! ఈపీఠమున నాసీనుఁడవుఁగమ్ము.

సుదేవుఁడు—(ఆసీనుఁడగును)

భీమ—సుదేవా! నీవరిగిన కార్యము ఫలించినదా ?

సుదే—రాజేంద్రా ! నీయభీష్టమునకు భంగమెన్నఁడును నొదవదు, నేను నిషధకుఁ బోయి యానళసార్వభౌముని జూచి, మార్గవశమున నిట్లు సందర్శింపవలఁచి వచ్చితినని పలికి, మనదమయంతి సౌందర్యము ననేకవిధములఁ బొగడి, యామె చిత్రపటము నతని కొసంగి మోహముదయింపఁ జేసితిని. మహారాజా! వేయేటికి! నీవు స్వయంవరము చాటఁ బంచితివేని యాతఁడు తప్పక వచ్చి దమయంతిని గైకొనును. ఆనలసార్వభౌముఁడు నీకల్లుఁడగుట పూర్వపుణ్యావిశేషమని తలంపవలయును. భూమండలంబునఁగల మండలాధీశ్వరుల నెల్లరఁ దిలకించితిఁగాని, యట్టి యఖండసద్గుణవంతుని, రూపనిర్జితమారుని, నెందునుఁ గాంచియుండలేదు.

కం. మనదమయంతికి నలుఁడును
ననఘుండగు నలునకు దమ । యంతియు భళిరా
ఘనముగ నొప్పుచునుందురు
వనజాక్షుఁడు లక్ష్మియట్లు । పార్థివచంద్రా.

సీ. తనభుజార్గళధగ । ద్ధగితాసిరణరంగ
విజయేందిరకుఁ జారు । వేణిగాఁగఁ
దనదివ్యకీర్తి ది । గ్వనజాతముఖులకుఁ
బాటీరగంధ లే । పంబుగాఁగఁ
దనయసమాన ప్ర । తాపంబు శత్రుప్ర
కరమునకును భయం । కరముగాఁగఁ
దనదానధర్మముల్ । దారిద్ర్యపీడితా
త్ములపాలిఁ టికల్ప । తరువుగాఁగ

తే. గీ. నవనిఁ బాలించు, వివిధ ది । గంతరాళ
కైతవ విశాలపేటికా । ఖండవిమల
వితతకర్పూరసము దయా । యితయశోవి
భానురుండు శ్రీనళనృపా । గ్రేసరుండు.

ఇంక నీవన్యాలోచనమువంకఁ బోక స్వయంవరముఁ జాటఁ బంపుము. రమ్ము-

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

రంగము:-[భీమపురిముందు బయలు:-ఇంద్రాగ్ని యమవరుణులు, ప్రవేశించుచున్నారు]

ఇంద్ర—దిక్పాలులారా! ఈవిదర్భాపురమెంత మనోహరముగ నున్నదో కంటిరా?

సీ. శిఖరోపరి ప్రతి । ష్ఠిత హిరణ్మయకుంభ
పరిచుంబితోర్ధ్వాండ । పంజరంబు
సన్నిధానన్యస్త । శాతకుంభస్తంభ
సంలక్ష్యమాణోరు । స్యందనంబు
పటహాతుత్తుంభబం । భాడిండిమారవా
డంబరావృతదిక్ । తటాంబరంబు
కర్పూరమృగమదా । గరుధూపధూమని
ర్భరగంధలహరీసు । రంధరంబు
తే. గీ. సాంద్రతరచంద్ర మశ్శిలా । శకలవప్ర
పరిధిబింబిత పరిసరో । పవనచక్ర
వాళమును నైన యీవిద । ర్భపురిపొంపు
గంటిరే మీరు నేడు ది । క్పాలులార.

యము—మహేంద్రా! బహురాజనందన బంధురంబును, విమలాప్సరోవారవిలసితంబును, పరమ భాసురమణీభాసితంబును, భూరిభాస్వర వసుపుంజితంబును మహావిభవాభిరామంబును నై యిప్పురంబు చెన్నొందుచున్నది.

వరు—శచీకళత్రా!

మ. చతురంభోధి పరీతభూమివలయా । జస్రవనాత్యుత్తమ
వ్రతభీమక్షమనాథ సద్విదితసా । మ్రాజ్యేందిరాపాదప
ద్మతతాంభోరుహరాగరత్నవిలస । న్మంజీరమౌనాగ, న
ప్రతిశోభన్ విలసిల్లువీటి కనక । ప్రాకారమీక్షించితే.

[ప్రవేశము - పుష్కరుఁడు దేవయుఁడు]

దేవ—పుష్కరా! నిన్ను దమయంతి తప్పక వరియించునని నేను చెప్పగలను.

పుష్క—ఇదివట్టి గొంతెమ్మకోరిక.

దేవ—బ్రాహ్మణుఁడనగు నావాక్యము రిత్త కాఁగూడదు. దమయంతి నిన్ను వరించినపిదప నూతనముగ వేయించిన యుద్యానవనమందే, నూతనముగ వివిధచిత్రగతుల నొక్క మందిరము నిర్మింపవలయును.

పుష్క—ఈకోర్కెలవలనఁ బ్రయోజనమావంతయు లేదు. దమయంతి నళునియందు బద్ధానురాగయై యున్నదఁట.

దేవ—అట్లనా! అదియే నిజమైనచోఁ దగువాతసంగతి యేమగునో నీవచూచెదవు గాక? రమ్ము - స్వయంవరార్థమై వచ్చిన రాజులనందఱినిజూతము.

(నిష్క్రమింతురు)

ఇంద్ర—సమవర్తీ! ఏదియో రథధ్వానము వినవచ్చుచున్నదే ?

యము—(పరికించి) అదుగో - నళచక్రవర్తి వచ్చుచున్నాఁడు.

ఇంద్రు—ఇతఁడు నిరంతర సత్యవ్రతాచారపారీణుఁడు. మనమీతనిని సత్యవ్రతము సపరీక్షింపవలయును.

(నలుఁడు వార్ష్ణేయునితో రథముపైఁబ్రవేశము)

నలు—వార్ష్ణేయా! నీరథచోదకత్వము నాకెంతయు నద్భుతము గొలిపినది. రథమారోహించుటయే తడవుగా ఈవిదర్భాపురముఁజేర్చితివి. ఆహా! ఈనగరముయొక్క సౌందర్యము! వప్రాగ్రగర్భ దీప్రప్రభాసందర్భ శాద్వలి శోభోర్ధ్వాండసంపుటమును, చంద్రశాలాకులాంచిత చంద్రముఖీలా చంద్రికాక్షాళితాశాతటమును, శ్రీకరప్రాసాదశిఖర లంకెత్యాతీత సకలనక్షత్రకక్ష్యాపథమును, గోపురాగ్రాళింద కురువిందబృంద మాఁగారకీకృతన భస్తారమును, రసాతలగభీరాంభస్సమాహార పరిఘాప్రాకారార్ణవ ప్రాభవమును, శశికాంతమణి కాంతసౌధజాల ప్రభాడంబర క్షాళితాశాంబరమును, బహువిధమణి మందిరవిభ్రాజితంబును, వివిధవిచిత్రోద్యానవనారామవిలసితంబును, నైయీనగరమెంత వింతగొలుపుచున్నదో కంటివా?

(అనుబంధము 2)

వార్ష్ణే—సార్వభౌమా! మహేంద్రుని యమరావతీనగరమెట్లుండునో చూడలేదుగాని దీనింజూచినపైన నయ్యది యింతకంటెరమణీయముగ నుండునాయని సంశయముగనున్నది.

నలు—అశ్వములలసియున్నవి. ఇంచుకకాల మీవృక్షము నీడ రథమాపుము.

వార్ష్ణే—(రథముతో నిష్క్రమించును)

ఇంద్రు—నిషధపురాధీశ్వరా! నలసార్వభౌమా!

నలు—ఎవరో నన్నుఁబిలుచుచున్నారే. (దిక్కులుపరికించును) వీరుమహనీయులైన దేవతలవలెఁ బొడఁగట్టుచున్నారు. (ప్రకాశముగా) దశదిశలవెలిగించు నపూర్వతేజమున విరాజిల్లు మీరు బృందారకులవలెనున్నారు. మీకు నేనిదే నమస్కరించుచున్నాను; కరుణించి మీయభిధానంబులఁ దెలుపుఁడు.

ఇంద్రు— తే. గీ. అనలుఁడీతఁడు, సమవర్తి యితఁడు; వరుణుఁ

డితఁడు, నిర్జరనాథుఁడ నేను; వినుము

పెక్కుమాటలఁబనియేమి పృథ్వీనాథ

యరుదెంచితిమి నీకడ కాదరింపు.

యము—చక్రవర్తీ! నీవుజగజ్జన సంస్తుత్యభాషావిశేషవైదుషీధురంధరుండవనియు, బంధుమిత్రభృత్యామాత్యహితపురోహిత చక్షుశ్చకోర పూర్ణచంద్రుండవనియు, సకలనాస్తికాశ్వాసైశ్వర్య ధుర్యతాపధర్యమాణశరచ్చంద్రుండవనియు, శిష్టరక్షణదుష్టశిక్షణదీక్షావైచక్షణ్యాలంకృతమూర్తివనియు వినియుంటిమి.

నలు—(తనలో) ఆహా! బృందారకులు నాకడకరుదెంచి వచ్చిరఁట. ఏమినాభాగ్యము!

సీ. ఇదికదా సుదినంబు యిందిరాసుందరి

బహుళకటాక్షంబుల బాయఁగంటి

ఇదికదా సుదినంబు వేదములచరితులౌ

మిమ్ములఁజూచు భాగ్యమ్ముఁగంటి

ఇదికదా సుదినంబు విదితమహిమంబును

భూచక్రమందున బొందఁగంటి

ఇదికదా సుదినంబు తుదిలేని పుణ్యంబు

చేకూరు మార్గంబుఁ జెందఁగంటి

తే. గీ. ఇదికదా సుదినంబు మహీశవరుల

యందు నలరాజచంద్రుఁడే యమితకీర్తి

వంతుఁడను మేటిబిరుదంబుఁ బడయఁగంటి

సమల గుణమూర్తులార! ఓ యమరులార.

(దేవతులను నొక్కొక్కరినిఁ జూచుచు) మహేంద్రా! చింతామణి - కల్పవృక్షము కామధేనువు మొదలగువానికధీశుఁడవు. విబుధలోకసార్వభౌముఁడవు. ధర్మరాజా! అఖిలప్రాణులను ధర్మాధర్మములెఱిఁగి శిక్షించుచుందువుగాన నిన్ను సమవర్తియనిరి. అగ్నిభట్టారకా! నీవుయజ్ఞమున నందఱికిని శుభములఁ జేకూర్చుచుందువు. ప్రతివస్తువును బవిత్రము సేయుచుందువు. వరుణదేవా! నీవు లోకజీవనదాతవు. ఇట్టిమీరు నన్నర్థించ వచ్చితిమని పలుకుట నాకెంతయు వింతగనున్నది.

ఉ. సూనృతవాక్యదీక్షకును శోభవహింపఁగ మీదుకోరికన్

మానక తీర్చువాఁడను మానము లేక వచింపుఁడయ్య నా

ప్రాణము లైననిత్తు; మఱి । ప్రాణముకంటెను నెక్కుడైన దే
దేని యొసంగువాఁడ నిపు । డే! బుధపుంగవులార వేడ్కమై.

ఈనైషధుఁడు దేవతులకు సేవకుఁడని యెఱింగివచింపుఁడు.

ఇంద్రు—వీరసేన కుమారా! నలరాజా! నిత్యసూనృత విభవాభిరాముండవని మేమెఱింగియుండుటచేతనే నీపై నొక కార్యభారముఁ బెట్టఁదలఁచి వచ్చితిమి.

నలు—దిక్పాలులారా! మీరు సంశయింపక తెల్పుఁడు. ఈతఁడు మీయాజ్ఞఁదీర్చుటకు యెప్పుడును సంసిద్ధుఁడేయని తలంచి మీమొదల నే నేమిచేయవలయునో వచింపుఁడు.

ఇంద్రు—ఓ మిహిరాంశువంశకలశోదధిచంద్రా! మేమందఱమును దమయంతీ స్వయంవరార్థమై యరుదెంచినాము.

నలు—(ఆలోచించుచు) దేవతగ్రామణులగు వీరికిఁగూడ మానవాంగనయగు దమయంతిపై భ్రాంతిపోముఁదా యేమి?

ఇంద్రు—రాజా! ఆలోచించుచున్నావేమి?

నలు—అమరులారా! ఏమియును లేదు. చెప్పుఁడు.

ఇంద్రు—కావున నీవెట్లయినను దమయంతియొద్దకుఁబోయి మానలువురిలో నెవ్వరినైనఁ దనయిచ్చవచ్చినవానిని వరింపుమని చెప్పుము. ఈకార్యభారము నీభుజస్కంధమునందుఁ బెట్టితిమని నీవుమమ్ముఁగూర్చి మఱియొకతీరునఁ దలంపవలదు.

తే. గీ. అమర కార్యంబు నెరవేర్చి । యమిత యశముఁ
గాంచుమా పదునాల్గులో । కముల వారు
నిత్య సత్య వ్రతుఁడటంచు । నిన్నుఁ బొగడ
సద్గుణస్తోమ! ఓనల । సార్వభౌమ.

నలు—(తనలో) హా! వీరికిది యెట్టికోరిక!

ఇంద్రు—రాజేంద్రా! మాటాడక యూరకుంటి వేమి?

నలు—అమరులారా! మీప్రశ్నకు నేనేమి ప్రత్యుత్తర మిత్తునా యని యాలోచించుచుంటిని. నేనును దమయంతీ కాంతను గైకొనఁదలఁచి తత్స్వయంవరమునకే పోవుచున్నాఁడ. నలుని హృదయమునుఁ బరీక్షించుటకు మీరిట్లు పలికి యుందురు. కాకున్న దేవతులగు మీకు మానవాంగన కావలయునా?

అగ్ని—నలరాజా! ఈ మాటలతోఁ బని యేమున్నది. చేసిన వాగ్దత్తమును ననుసరించి దేవకార్యమొనర్చి యశమునందుము.

యము—(అగ్నింజూచి) అనలా! నీకేమయిన పిచ్చి పట్టినదా యేమి? భూపతులెక్కడ? సత్యాలాపములెక్కడ? ఆహారిశ్చంద్రునకే చెల్లినది గాని, తక్కిన వారికెక్కడ! సత్యముఁ దప్పకుండుట యెక్కడ!

వరు—రాజేంద్రా! ఇట్టివాఁడవు ముందేమని వాగ్దత్తముఁ జేసితివి?

ఇంద్రు—నలరాజా! నీవంటివారు పలికి తప్పరాదు. క్షణభంగురమైన సంసారమునఁ గానఁజెంది కీర్తియు ధర్మమును వీడవలదగునే! ఇంతవఱకును నీగుణంబునఁ గళంకమేమియు లేదు. అట్టియెడ నేఁడేల చిరకాలసముపార్జితయశమును గోల్పోవఁజూచెదవు. అర్థులు చింతామణిని, కామధేనువును, కల్పకమును వేడి వైఫల్యమును బొందరు అట్లెనిన్ను యాచించిన మేము మిన్నకయె పోవుదమా!

నల—పాకశాసనా! నేనెప్పుడును నసత్యమాడువాఁడనుగాను. భూతభవిష్యద్వర్తమానముల నెఱుంగఁ జాలిన మీకు నేను చెప్పఁదగినంత సామర్థ్యము కలవాఁడనుగాను. ఇట్టి కార్యమున మీరునన్ను నియోగించుచుండ, నేను చేయ వలసిన దేమున్నది? ఏనును నా భీమరాజపుత్రిని వరింపఁగోరి పోవుచున్నాఁడ. అట్టిచో నిట్టి దౌత్యం బెట్లు సేయుదు? ఆలతాంగిపైఁజిత్తము నిల్పియుంచిన నేను మీరహస్యం బెట్లు రక్షింపఁగలను? నాయందులగ్నమానసయైన యంభోజాక్షి కిఁ మీ ప్రసంగ మెట్లుచేయుదును? అనేకవీరభటపరిరక్షితమైన శుద్ధాంత భవనమెట్లు ప్రవేశింపఁగలవాఁడ?

ఇంద్రు—రాజేంద్రా! నీవు చేయఁదలఁచితివేని యికార్యమవలీలఁగాఁ జేయఁగలవు. ఇఁక సంశయింపవలదు. (తిరస్కరణీఘుటిక నిచ్చును)

నలు—మహాప్రసాదము

అగ్ని—మహేంద్రా! ఇఁక మనమరుగుదము రమ్ము. (ఇంద్రాదులునిష్క్రమింతురు)

నలు—(తనలో) అక్కటా! ఇప్పుడు నేనేమిచేయుదును? ఇంద్రాదులకుఁగూడ దమయంతిపై భ్రాంతిజనించెనే! జనించుఁగాక! ఈదౌత్యమునకు నన్నే వారేలని యోగింపవలయును? పాకశాసనా!

సీ. ధన్యసంప్రాప్తము । ధర్మసింహాసనా
స్థానభాగ్య గరిమ । చాలలేదొ

నవకల్ప భాసిత । నందనానంద ని
శ్చల విహారసుఖంబు । చాలలేదొ
రమణీయనిర్మల । కీర్తిభాధురీణ ది
క్పాల సంసేవలు । చాలలేదొ
ఐరావతోచ్చైశ్శ్ర । వాదిసద్వాహన
స్వర్గసంచారముల్ । చాలలేదొ
తే. గీ. దివ్య చింతామణి కామ । ధేనుపారి
జాత ముఖ వైభవంబులు । చాలలేదొ
అకట! దమయంతి పై బెట్టి । యాశయేల
నిఖిల సద్గుణసాంద్ర! యో । నిర్జరేంద్ర.

(ఇంచుక యూరకుండి) అక్కటా! ఇదియేమి! ఇంద్రుని నిందించుచున్నాను.

(దమయంతినుద్దేశించి) హా! దమయంతీ! విదర్భరాజతనయా!

ఉ. వనజాక్షి! నినుఁ గాంతగాఁగొనుము దీ । వ్యద్భోగ వారాశి మ
జ్జన మాడందలపోసి యుండఁగను నీ । చందంబు ప్రాప్తించె నే
మనువాడన్ విధి నక్కటా సురలె యు । ద్యత్ప్రేమ నిన్ గోర నా
కనుమోదంబు ఘటిల్లు టెట్టులిక నే । లావ్యర్థపుం గోరికల్.

దమయంతీ! నన్నువరించుటకువ్విళ్లూరుచున్న నీవిక పాకశాసనుని వరింతువు గాబోలు. దమయంతిపైనున్న యో మోహమా! నన్ను విడచిపొమ్ము ఆమె నైషధుని ధనము కాదు. ఎంత నరిపుచ్చుకొన్నను - దమయంతిపై నున్నయనురాగము నన్ను విడువక యున్నది.

మ. ఘన సత్యవ్రత రక్షణార్థమును య । క్కంజాక్షిపైనున్న నా
యనురాగంబుఁ ద్యజింతుఁగాక నను బెం । డ్లాడంగ గాంక్షించు నా
వనితన్ గోముల పద్మపత్రనయనన్ । వైదర్భ నే నొల్లకే
మనసారం దా యభిమానమున్ విడిచి నం । ధానంబు గావింతు నే?

అక్కటా! ఏక... తీకాంతపై నాకింతభ్రాంతి కలిగె. కలుగుఁగాక! ఆమెకుఁగూడ నాయందేల మోహ ముదయింపవలయును? ఈదేవతులు నన్నే యీ కార్యమునందేల నియమింపవలయును? భువన మోహన శృంగార లావణ్యాధిదేవతయగు దమయంతి; అఖిలవేజనచూళికాభరణయగు దమయంతి; నలునకర్ధాంగియగునని తలం

పఁబడిన యర్థాంగి; దేవేంద్రుని వరించునా? ఈకార్యమునకు సంధానకర్త నలుఁడా! (యించుక యాలోచించి) నేనిది యంతయు విచారించుచు దేవకార్యమును మఱచితిని, (చిత్రపటమును జూచుచు) ఇఁక నాకీచిత్రపటమే దమయంతి.

(అనుబంధము 3)

మ. ఇదినారీ జనచూళికాభరణ మీ । హేమాంగియే నైషధున్
ముదమొప్పన్ వరియింపఁగాఁ దలఁచున । మ్ముగ్ధేందు బింబాస్య; యి
య్యదె భీమక్షితిపాలశేఖరుని భా । గ్యశ్రీశ; బృందారకుల్
మది వాంఛించిన దీ సతీమణియె యే । లా చింతిలన్ నాకిఁకన్.

ఇఁక నేను దేవకార్యమునందుఁ బ్రవేశించెదనుగాక!

(తెరలో)

నలరాజా! నలరాజా!

నలు—ఎవరు వారు! (పరికించి) ఓహో! బృందారకులా! మహాత్ములాగా! ఏమి యాజ్ఞ.

(తెరలో)

దమయంతికి చెప్పవలసిన వాక్యములు మఱచిపోయినాము. వానినిఁగూడ వినిపొమ్ము.

నలు—భాగ్యము (నిష్క్రమింతురు.)

రంగము—[దమయంతి యంతఃపురము — (ప్రవేశము — దమయంతి)

(అనుబంధము 4)

దమ—(స్వగతము) అబ్బా! ఈమదనుని దాడి యధికమ్మగ నున్నది.

ఉ. వాలుగడాలు గ్రాలసుక । వాహనమున్ దుమికించుచున్ రహిన్
శాలసమీరచైత్రు లిరు । పార్శ్వములన్ భజియింపఁగేకిహం
సాళిపికధ్వజిన్య విర । శార్భటిపాటిల నాత్మకార్ముక
జ్యాలతికన్ శిలాస్త్ర నివ । హంబును మన్మథుఁడేయు నీసునన్.

మ. జననాథుండగు నైషధుండిటకుఁ దా । జన్దెంచునో లేదొ వ
చ్చిననున్ జూచును చూడఁడో తలఁచునో । చిత్తంబునం దెంచఁడో
యను కంపామతి నన్ గ్రహించుటకు నా । హ్లాదించునో లేదొ యా
ఘనగారీనతి నత్కృతన్ గనును భా । గ్యప్రాప్తి యెట్లున్నదో.

(ప్రవేశము — భారతి - నర్మద)

భార—దమయంతీ! దమయంతీ! (చూచి) ఇదియేమి? విచారగ్రస్తవై యిచ్చటగూర్చున్నావు. రేపు స్వయంవరమన్న సంగతి మఱచిపోయితివా యేమి?

నర్మ—ఎవరి పెండ్లిసంగతి వారు మఱచిపోవుదురా యేమి? (ఇంచుక యూరకుండి) అవునవును. నలుని పై భ్రాంతి దమయంతినట్లుచేసెనేమో?

దమ—చెలులారా! ఈమాటలేటికి? నాకట్టిభ్రాంతి యేమియు లేదు.

భార—భ్రాంతి లేకేమి! నీమొగమే చెప్పుచున్నది. రేపెగదా స్వయంవరము. ఇంతలో తొందరయేల? ఇన్నిదినములోర్చుకొన్న దానవు నేటికోర్చుకొనలేవా? రేపు తప్పక నలునిఁజూడఁగలవు.

దమ—భారతీ! నాతోఁడ నీ పరిహాసమేల చేసెదవు. (ఆయాసము నటించును) ఉష్ - అబ్బా!

నర్మ—నలుని మాటఁజెప్పిన నీమె కెట్లు సంతోషము కలిగినదో కంటివా?

భార—నీకుఁగూడ నేమైన గలిగినదా యేమి!

దమ—(శరీరముఁ గంపింపఁజేయుచు) అబ్బా! నాశరీరము కంపమెత్తుచున్నది.

భార—ఆకంపమునకు దివ్యౌషధము నలుని రాకయె!

దమ—(మరల వణకును)

నర్మ—భారతీ! ఏమే యిట్లువణకుచున్నది?

భార—(భారతి చేయిపట్టుకొనిచూచి) నర్మదా! నర్మదా! నిజముగనే దేహము కంప మందుచున్నదే. కంపమందుటయే కాదు. శరీరము మిగులవేడిగనున్నది.

నర్మ—ఇదియొకవిధమయిన తాపజ్వరము.

దమ—అబ్బా! (మూర్ఛిల్లుచున్నది)

నర్మ—అయ్యో! ఈమె మూర్ఛిల్లినదే. శీతలోపచారములను జేయుదము.

(ఇద్దరును దమయంతికి విసరుచున్నారు.)

దమ—(మూర్ఛ దెలిసి) సఖులారా! నాతో నిప్పుడు మాటలాడి యరిగినవారెవ్వరు?

భార—నీతో మాటలాడిన వారెవరు? ఇచ్చటనున్న వారము మేమేకదా?

దమ—అబ్బా! మీరుకాదే! ఎవ్వరో పురుషుఁడే.

భార — నలుని రూపు నిరంతరము నీకన్నులయెదుటను మనంబునను జిత్రింపఁ బడి యుండుట చేత వాత డే యనుకొంటివి కాఁబోలు ?

దమ—

చ॥ ఇఁక భరియింపఁజాలఁ దరు । ణీ ఘనతాపము జిత్తమంతయున్
వికలతఁ జెందె నైషధుఁడు । వేడ్కఁ బరాఁగ వచ్చుదాక బా
యక యసురుల్ శరీరమున । యుబాగు వైఖరి నుండునంచు నో
సకియరో యెంచఁజాల జల । జాక్షుకు మాయని దాఁడికోమటన్.

నెచ్చెలులారా! ఇఁక నా దేహమున ప్రాణములు నిలువవు. నా యెడలఁ గరుణించి మీ రైనను నిషధపురంబునకుఁ బోయి, దివ్యమంగళమూర్తి; ఆశ్రితజనరక్షాబద్ధకంకణుఁడు; సామంతరాజన్యకిరీటరత్నప్రభా దీపిత పాదసరోజుఁడు అగు నలసార్వభౌమునిఁ గాంచి;—అయ్యో! చెలికత్తెలారా! మీరు వినుచుండిరా ? లేదా ? వినుఁడు—నా భక్తిపూర్వక సాష్టాంగనమస్కారము లాచరించి,— భువనమోహన స్వరూపుండవగు నీపై మోహముఁ గొని యున్న దమయంతి నీకు దేవియై నీచరణసరసీరుహసేవఁ జేసి కొని కృతార్థురాలు కాఁదలఁచిన దమయంతి; నీదివ్యస్వరూపమును గన్నుల యెదుటఁ జిత్రించుకొని సర్వకాల సర్వావస్థలయందును నిన్ను స్మరించుచుండు దమయంతి; నీవు సత్వరముగ నరుదెంచి యనుగ్రహింపనిచో విరహరూపానలంబున మ్రగ్గి ప్రాణంబులఁ బరిత్యజించునని చెప్పుము. (అనుబంధము 5)

భార—

తే.గీ॥ కలఁతఁ జెందఁగ నేల యీ । కరణి మదిని
నైషధుఁడు తవె యేతెంచి! । నాతి నిన్నుఁ
గైకొని ముదంబు జేకూర్చుఁ । గాదె; పలుక
భావ్యమే యిట్లమంగళ । వాక్యములను

ఉ॥ చింతిలకమ్మ దుఃఖమును । జేర్పకుమమ్మ యెలుంగు రాయగా
వంతలఁగుందకమ్మ సరి । వారలు విన్న హసింతురమ్మ భూ
కాంతుఁడు నీదు తండ్రియు న । గన్ గనునమ్మ నలుండు వచ్చు నీ
స్వాంతమునందు ధైర్యమును । జక్కఁగఁ బూనుము నిన్ను వేడెదన్.

(అనుబంధము 6)

దమ—భారతీ! నీవు చెప్పుట కేమి! ఎన్ని యైనను జెప్పఁగలవు. నాచిత్తమున ధైర్య

మూగవలదా ? అబ్బా ! నాకు నిద్రవచ్చుచున్నది. (నిద్రనటించును.)

ఘోర—నర్మదా ! ఇట్టిసమయమున నీమెకు నిద్ర పరమోపకారమే.

నర్మ—ఈమె నిద్రలేచునప్పటికి మందిరోద్యానవనమున నుండుపుష్పములను సేకరించుకొని వత్తము రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు.)

(నలుఁడు—ప్రవేశించును.)

నలు—(మందిరమునుఁజూచుచు తనలో) ఆహా ! ఏమి ! ఈమందిరరామ్యణీయకత!

సీ॥ స్ఫటిక పాషాణ సో । పాన దీధితులచే
హరినీల ఖచిత కు । డ్యములచేత
పుష్యరాగోపల । స్ఫుటకవాటములచే
లలిత ప్రవాళ దే । హళుల చేత
నాలవాయజ వజ్ర । వాతాయనములచే
పద్మరాగస్తంభ । పంక్తిచేత
విమలాశ్మ గర్భకు । ట్టిమ విటంకములచే
కటుశాత కుంభ కుం । భములచేత

తే॥ గీ॥ తరళ కంపాళలాకా ల । తావితాన
దీధితి స్పర్థి వైజయం । తికలచేత
ధగధగద్దీప దంతపు । త్రికలచేత
మహిమఁ జెలువందె నిమ్మహా । మందిరంబు.

తిరస్కరణీప్రభావంబున నేనీ మందిరమునుఁ బ్రవేశించితిని. సత్వరముగ దమయంతికి సురసందేశమునుఁ దెలిపి యరిగెదఁగాక ! అక్కటా ! నాపైమరులుగొనియున్న కాంతను వేరొకగిని వరింపుమని చెప్పుటకుఁ వచ్చితినిఁగదా ! ఈమెనన్ను నలునిఁగా నెఱింగి, యిట్టి యకార్యము సేయుటకు నీబోటి ధర్మసంధులు సాహసింతురా? యని పల్కిన నేనేమని ప్రత్యుత్తరమీయఁగలను ? విధాత్రుఁడీ నలునిచే నిట్టికార్యముఁ జేయించుచున్నాఁడు! యిది యేమివెఱ్ఱి! నోటఁ దలఁదూర్చి నోకటిపోటునకుఁ వెఱువనేల ! దేవకార్యార్థినై యింతవఱకుఁవచ్చి యిప్పుడు యోచింపనేల? దమయంతిపైనున్న మోహమును విడిచివేసెదను. దమయంతిని వివాహమాడుదునన్న కాంక్ష చిత్తమునుండి యవ్వలకుఁ బాఱదోలెద. (ఇంచుక ముందునకునడిచి దమయంతినిఁ జూచి) భళిరా ! ఈరమణి సౌందర్యము !

మ॥ హరిణిన్ జూపుల; రంభనూరువుల; హే । మాభిఖ్య శారీర వై
ఖరి; దారన్ నఖర ప్రశస్తి; శశిరే । ఖన్. జెక్కులన్; జిత్రరే
ఖ రహిన్ భ్రూలతికోన్నతిన్; గెలుచు నిం । కన్మానవాబ్జాక్షు ల
చ్చరలే తోడఁగ సాటివత్తురె వయో । జాతాస్యకున్ ధారుణిన్.

చిత్రపటమున లిఖియింపఁబడినదానికంటె వేయిమడుంగుల సౌందర్యమీమె యందున్నది. (అనుబంధము 7)

ఉ॥ మానవతీ లలామకము । నూనఁగ నెవ్వనికిన్ లభించునో
వానిద భాగ్యవైభవము । వానిద పుణ్యవిశేషమంచు నా
మానసమందు నెంతు నసమాన । విలాసము చేతనొప్పు నీ
మానిని పుణ్యహీనులకు । మానసిగా విలసిల్లఁ బోవునే.

సీ॥ ఉవిద సందర్శన । యోగంబు యోగంబు
మెలఁత విశ్వాసంపు । మేలు మేలు
ప్రమదామణి స్తవ । సమయంబు సమయంబు
బాలామణీగ్రహా । లీల లీల
కాంతా సమస్వాతై । కాంతంబు కాంతమం
బుజముఖీ సఖ్యాను । భూతి భూతి
ముగ్ధోపగూహనా । భోగంబు భోగంబు
సీనానసమేళనా । హాళ్ళి హాళి
తే॥ గీ సారసాక్షీకటాక్ష వీ । క్షణము క్షణము
భామినీ నర్మవాక్య సం । ప్రాప్తి ప్రాప్తి
తరుణీనవసంగమంబు సా । ధనము ధనము
ముదితచెంగటి వాసావి । ముక్తి ముక్తి.

ఈయోషామణి దివ్యమంగళవిగ్రహమును జూచుటచే నేను కృతార్థుఁడ నైతిని.

తే॥గీ॥ కన్నులున్నందుకు ఫలంబు । గాంచినాఁడ
నోరునొవ్వంగ స్తుతిఁజేయ । నోఁచినాఁడ
దప్పిదీఱంగ నొకసారి । తరుణినిపుడు
ముద్దుగొనుచుఁ గృతార్థతఁ । బొందువాఁడ.

(ముద్దుపెట్టుకొనఁబోయి-మరల వెనుకకు వచ్చి)

హా! ఎంతసాహసకార్యము సేయఁ దలంచితిని! ధర్మసంధుఁడగు నలుఁడిట్టి యకృత్యము సేయఁ దగినవాఁడా!

మ॥ కకుబంతాధిప దివ్యరత్నమకుటా । గ్రస్థావనీభూత భీ
తికరోద్దీపిత శాసనుండయిన యా । దేవేంద్రుఁడీ భంగి, నీ
చకితాత్మీక్షవరియింపఁగాఁ దలఁచి నా । సంప్రీతిఁబుత్తెంచనే
నకటా! యావిధి నల్పుఁగా నగునె మా । హావేశమగ్నుండనై.

దమ—(ఇటునటు కదలుచున్నది)

నలు—ఈమె మేల్కాంచుచున్నట్లున్నది.

దమ—నలరాజచంద్రా!

నలు—ఇది యేమి! ఇక్కాంత నన్నుఁ బేర్కొనుచున్నది? నేనువచ్చిన జాడ నెఱింగి గుర్తించెనా యేమి? (ఆలోచించి) కాదు కాదు. కలవరించుచున్నది. కాఁబోలు!

దమ—ఓనలచక్రవర్తీ! స్వయంవరమునకరుదెంచి నన్నుఁ గైకొందువో లేదో!

నలు—ఇక్కాంత నాపై మోహావశమున నిట్లు పలుకుచున్నది. దమయంతీ! నలుని నలునిపైనున్న మోహమును విడనాడుము. ఈనలుఁడు స్వయంవరమునకు వచ్చినను రాకపోయినను ఒక్కటే. నాకలోకసార్వభౌముని పట్టమహిషివి గానున్న-నిన్ను నలుఁడెట్లు వరించును?

(భారతి—నర్మద—ప్రవేశించుచున్నారు.)

భార—ఏమే! ఏదోకార్యము మించిపోవుచున్నట్లు పూవులుగోయుచున్న నన్నీడ్చుకొనివచ్చితివి?

నర్మ—యేమీ లేదు. ఒక సంగతి నీకుఁ జెప్పుటకు.

భార—ఆసంగతి యేమి?

నర్మ—ఏమీలేదు వచ్చినాఁడు!

భార—ఎవరు?

నర్మ—దొంగ.

భార—దొంగయెవరే?

నర్మ—మనదమయంతి హృదయము నపహరించిన దొంగ.

భార—నలుఁడనియా నీయభిప్రాయము?

నర్మ—కాకమఱెవ్వరు ?

భార—ఎవ్వఁడు వచ్చినాఁడు?

నర్మ—ఇంతకుముందే.

నలు—(తనలో) నేను వచ్చినజాడ వీరెఱింగిరా యేమి?

భార—నీవు చూచితివా?

నర్మ—ప్రతిపినయమును జూడవలయునా యేమి? అతని రథ సారథిని జూచివచ్చి నానని నవమాలిక చెప్పినది. రథసారథియు, రథమును నున్నప్పుడు నలుఁడేల యుండకుండును? దమయంతిని మేల్కొలిపి యీవృత్తాంతముఁ జెప్పుదము.

భార—చాలులే ! నీ తెలివికి సంతసించినాను. నీ చెప్పునును నిట్టివనులే సేయుచుందువు. స్వయంవరమునకు నలుఁడు రాకపోవునా ? మన దమయంతిని వరించక పోవునా? రా (ఈడ్చుకొనిపోవును.)

నలు—(తనలో) ఆహా! వీరందఱును దమయంతి నలునే వరించునని నమ్మియున్నారు. దమయంతి కూడ నాయందే చిత్తము నిలిపియున్నది. ఏమిలాభము ! ఆమెకును నాకును గడుదూరమైనది.

దమ—(మేల్కొని) ఇదియేమి ! ఆపురుషుఁడెవ్వరు ! నలుఁడని చెప్పి యదృశ్యుఁడయ్యెనే!

నలు—(తనలో) ఈ సతీమణి మేల్కాంచినది. ఈమెను జేరి భాషించుటకిదియే సమయము. (సమీపించి) దమయంతీ! నీకు శుభంబగుఁగాక!

దమ—(తటాలున లేచి కొంచెము వెనుకకేగి) మీరెవ్వరో యెఱుంగవచ్చునా?

నలు—రూపారత్నమా ! నేను దేవదూతను. సకలదిక్పాలసందోహకోటీరమణిప్రభాకటల సందీపిత చరణారవిందుండైన దేవేంద్రుఁడు నీకు మందారకుసుమమాలల కాన్కగా సమర్పింపుమని నుడివె. ఇంద్రాగ్నియమవరుణులు భవత్స్వయంవరమునకరుదెంచి నన్ను నీయెడ కరిగిరమ్మన వచ్చితిని.

దమ—కార్యమెట్టిది ?

నలు—చకితాక్షీ : చల్లకువచ్చి ముంతఁజంకను బెట్టినందువలన లాభమేమైననుండునా ? ఆబృందారకచతుష్టయము నీయందుఁ జిత్తము చేర్చి యందులో నెవ్వరినైనను వరింపుమని చెప్పుటకు నన్నంపినారు. చింతామణి పారిజాతోచ్చైశ్శ్రవైరావతాది మహాభాగ్య సమన్వితుఁడగు పాకశాసనుని వరింతు

వా? నిఖిల తేజస్వియు, లోకముల కగ్రగణ్యుఁడును నగు నగ్నిదేవుని వరింతువా? లోకాలోక ధర్మ సంస్థాపన ప్రాగల్భ్య నిధియగు ధర్మరాజును వరింతువా? సప్తపాథోనిధియగు వరుణుని వరింతువా?

దమ—ఓయీ! దేవదూతా! వీరభట పరిరక్షితమైన యీ సౌధంబెట్లు ప్రవేశించితివి?

నలు—దేవతలిచ్చిన తిరస్కరిణీ ప్రభావమున.

దమ—రాజకన్యకనగు నాతోఁ మీయట్టి వారికిట్టి ప్రశంస తగునే?

నలు—అలివేణీ! ఆ బృందారకులు నీకటాక్ష మాసించి యుంటిమని నీతోఁ జెప్పమనిరి.

దమ—అక్కటా! ఇది యేటిమాట. అమరులగు వారెక్కడ! మానవాంగననగు నేనెక్కడ. ఇట్టివార్తఁ బంపుటకు బృందారకులకు ధర్మమని తోఁచినదా? అది యుంగాక; నా హృదయమిదివఱకే యొకమహాపురుషునియందు లగ్నమై యున్నది. ఆతనినిఁ దప్ప నేనన్యుల మోమెత్తియైనఁ జూడను.

నలు—అబలా! బృందారకుల సందేశమును నివంగీకరింపక యుండుట ధర్మము కాదు. ఇటు వినుము. దివిజులయందు భవచ్చంద్రసామృతస్నాన పేశలమైన దృగ్విలాసముఁ జేర్పుము. నేఁ జెప్పెడివాక్యముల కంగీకరించి, నా సందేశమును సఫలము సేయుము. బృందారకుల పైభక్తిని మనంబునఁ దిరంబుగా నిలిపి కల్యాణ వైభవంబును బొందుము. ఓవిద్యుల్లతాంగీ! సకలభువనముల యందును నాకము కడు పూజ్యమైనది. అందులో దివిజులు మహాప్రభావసంపన్నులు. వారిలో శచీకళత్రుండగ్రగణ్యుఁడు. ఆతఁడు నీయందు బద్ధానురాగుఁడై యున్నవాఁడు. ఇందుముఖీ! ఆబృందారకనాథుని నిరాకరింతువా? అట్టివాఁడు కోరినదే చాలుకదా? నందనవనారామసీమలందు విశ్రమింప నీకుఁ గాంక్షలేదా? మందాకినీ తీరస్థపాంసుసైకత ప్రదేశములఁ గ్రీడ సల్పుట నీకు ప్రియము కాదా? క్షీరసాగరకన్య తోడికోడలై యుండుట నీకు ఘనము కాదా? మూఁడు లోకములవారు నీకు మ్రొక్కుట గౌరవము కాదా? ఇఁకఁ బలుమఱ నేల ఇంద్రుని వరించి విమలయశమందుము?

దమ—బృందారక సందేశహరా! అమరాంగనాశోభితుండైన మహేంద్రునకు మానుషీ పరిచయంబేల? నిర్జరేంద్రునకు సమర్హనా! నేనాతనినిఁ గామింతునా? హస్తి హరిణినిఁ గామించునా? అఖిలలోకాధీశుఁడైన యమరేంద్రుఁడే

క్కడ ! నేనెక్కడ ! అట్టివాఁడు మర్త్యాంగనపై భ్రాంతిఁగొని యుండెనని యెవ్వరైన విన్న నవ్వుదురు. నేనాతనిని వరింపను. సురేశ్వరుఁడైన నేమి హరియైన నేమి! నాచిత్తము సిద్ధసత్యకీర్తియగు నలచక్రవర్తికి వశము చేసితిని. ఆతఁడే నామనోనాథుఁడు. నీవీ నామనోనిశ్చయమును బృందారకుల కెఱింగింపుము.

నలు—(తనలో) ఆహా! ఈమెకు నాయందెట్టియనురాగమున్నది ! ఇఁక నేనీమె కేమని చెప్పఁగలను. (ప్రకాశముగా) జలజాక్షి! యొకవేళ యానలచక్రవర్తియే నీకడకరుదెంచి, బృందారకేంద్రుని వరింపు మని వచించినచో నీవేమి సేయుదువు ?

దమ—దేవదూతా! ఇదేటిమాట ఇట్టిదెందైననుండునే. నలుఁడు నన్ను వరింపక యుండిన నుండుఁగాక! ఇతరులను వరింపుమని చెప్పుటకాతఁడవివేకియా?

నలు—ఒక వేళయట్లుజరిగిన ?

దమ—మ. విను మేనిన్ని వచింపనేమిటికి ను । ర్వీనాథుఁడౌ నైషధేం
ద్రునివశ్యంబు వరింతు నాన్నృపతి చం । ద్రుండొల్లకే యున్నచో
ననుమానింపక నాదుదేహము నురిన్ । భక్తిన్ సమర్పింతు నా
తనికిన్ నీటను యగ్నినో యసురులన్ । దధ్యంబుగాఁ బాయుచున్.

నలు—(తనలో) హా ! దమయంతీ! నన్నుఁబరించుటకెంత దీక్ష వహించితివి. ఇఁక నేను దాచఁజాలను. (ప్రకాశముగా)

మ. పరితాపంబు నడంచు కొమ్మ మదిలో । వాక్రుచ్చుచున్నాఁడ నా
సురసందేశము మాఱిఁదాల్చి యిపుడీ । చ్చో జేరియున్నట్టి యా
ధరణీశుండు జడుండు పాపమతి యా । దౌర్భాగ్యుఁడా నైషధుం
డరయన్ వీఁడె యటంచు నెంచుమిఁక నో । యబ్జాతపత్రేక్షణా.

దమ—(సిగ్గునటించుచు తనలో) హా! నేనెంత మందమతినైతిని. చిత్రపటమునఁజూచియుండియు నిమ్మహాత్ముని గుర్తింపలేకపోయితినే. (ఎదుటఁజూచుచు) భారతీ! భారతీ! (నిష్క్రమించును)

నలు—ఓరామామణీ! సురసందేశమున కదియే ప్రత్యుత్తరమా? (తనలో) ఈమెపలుకులే బృందారకులకు వినిపించెదఁగాక.

(నిష్క్రమించును)

రంగము—(స్వయంవరమందిరము— ప్రవేశము— ఉచితాసనములపై భీమరాజు
సుదేవుడు; మంత్రి - నలుఁడు - ఇంద్రాగ్నియమవరుణులు (నలరూపముల
తో) పుష్కరుఁడు - దేవలుఁడు]

భీమ—(సుదేవునిఁజూచి) సుదేవా! నృపాలులందఱును నేతెంచి యుండిరి కదా?

సుదే—అందఱును వచ్చిరి. స్వయంవరసమయము కూడ నాసన్నమైనది.

భీమ—దమయంతి యింకను రాదేమి?

సుదే—అదిగో భారతీపరివృతయై వచ్చుచున్నది.

(దమయంతియు భారతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

భీమ—(దమయంతి చేయిపట్టుకొని)

తే. గీ. రావె దమయంతి! నాభాగ్య । రాసి రావె
రావె నోములపంట! చం । ద్రముఖి రావె
పరమ మోదమునీద నృ । పాలురందు
నొక్కని వరించి ఘనకీర్తి । నొందుమమ్మ.

ఈదేశాధీశుల నందఱిని భారతి యెఱుంగును గావున వేఱ్వేఱుగ జెప్పును.

సుదే—భారతీ! తొందరపడుము.

భార—(దమయంతిచేయిపట్టుకొని)

తే. గీ. వివిధ జలధివేలా పరి । వేల్లితావ
నీగల నృపసూనులందఱు । నీ స్వయంవ
రోత్సవమునకుఁజనుదెంచి । యున్నవారు
సుందరీ! నీవు వీరలఁ । జూడుమిపుడు.

చ. కురుమగధాంగ వంగ శక । కోసల పాండ్యకళింగ శాకఘూ
ర్జర మలయాళ సింహళ వ । రాట ముఖాఖిల దేశ మానవే
శ్వరులరుదెంచినారు కను । సంతస మేర్పడ వేఱు వేఱ భా
సురముగ నీకుఁ జూపెదను । జూచి వరింపుము సారసేక్షణా!

నీ యిచ్చవచ్చినవాని కంఠమునఁ బూలహారము వేయుము.

ఇటురమ్మ. (ఒక్కొక్కరినిఁజూపుచు)

మ. గణనాతీత చమూచ్ఛటా సహితుఁడై । కన్పట్టునప్పార్థివా
గ్రణి శ్రీమంతనునామరాజితుఁడు శా । కద్వీప భూభర్త; భీ

మణ దోస్సారుఁడ నూనసూస కలితా । స్వాంతుం డశేషారిశో
మణ దతు ధ్వజనీధవుండనదృశై । శ్వర్యాఢ్యుఁడజ్ఞానవా.

దమ—(మూర్ధ్నాగము పెట్టును)

భార— అట్లయిన నిటురమ్ము. (వేత్రాగ్రనిం జూపుచు)

చ. అవిరళ వైభవస్ఫురణ । నానరపాలుని ప్రక్క నున్న మా
నవపతి విందనాముఁడ । నంత భుజాబలశాలి సింధుదే
శవసుమతీశ్వరుండు; గుణ । శాలి; యనంగసముండు వానిచెం
తవరలు వారలందఱును । దామరసానన వానిబాంధవుల్.

దమ—(ఊరకుండును)

భార—అట్లయిన నిటురమ్ము. (వేత్రాగ్రనిం జూపుచు)

మ. పరివారంబు లనేకముల్ గొలువఁగా । భాసిల్లునమ్మేదినీ
శ్వరుఁడింతీ! మగధక్షమాపతి మహా । సంగ్రామ శూరుండు; దు
స్తర దోర్విక్రమ దంభచంపకమిళిం । దత్సర్వ విద్వేషి భూ
వరుఁడమ్మేర్ప్ర భుజ ప్రతాప మహిమల్ । వర్ణింప రాదేరికిన్.

దమ—(ఊరకుండును)

భార—ఇటురమ్ము. (వేత్రాగ్రనింజూపుచు)

కం. ఆభూపాలుని కేల్వల
శోభిల్లుచు నున్నవాఁడు । శ్రితసేవాఖ్యుం
డాభోగ శౌర్యుఁ డాతఁడు
త్న్మాభుజ తిలకుండు పద్మ । సన్నిభ నేత్రీ.

దమ—(మూర్ధ్నాగము పెట్టును)

భార—ఇటురమ్ము.

శా. ప్రాగ్రజ్యోదను రస్త్రహస్తులయి నీ । రంధ్రోన్నతిన్ బల్ చమూ
వారంబుల్ దము గొల్వ నా విభునికేల్ । వన్ దోచువారిర్వురున్
దోరుద్యద్దృఢ శౌర్య సూర్యకిరణో । ద్ధూతద్విషచ్ఛార్వరుల్
వీరోత్తంసు లవంతి దేశనృపతుల్ । విందాను విందాహ్వయుల్.

దమ—(ముందునకుఁ జూచును)

భార—(పుష్కరునిఁ జూపుచు)

ఉ. ఆజనవర్యు చెంగట మ । హా మహనీయచమూసమేతుఁడై
రాజిలు మేటిఘోర రణ । రంగరణద్గుణనాదగర్జన
భ్రాజిధనుర్ఘనోర్ఝిత శ । రవ్రజ వారిత వైరి దోర్మహా
వ్యాజ దవానలుండు నవ । పద్మదళాక్షిరో పుష్కరుండనుసూ.

దమ—(మూర్మ్రగము పెట్టును)

పుష్క—(తనలో) అంతభాగ్యమా నేను నోచుకొనియుంటినా?

భార—(నలునిఁ జూపుచు)

సీ. తనయావి యాచక । జనపిశాళికి జిగి
ద్బిన మూవిగాగను । జెలఁగుచుండ
తనశౌర్యధైర్యముల్ । గనిభీతులైరిపు
భూదారులు నిగూఢ । వృత్తి నొందఁగ
తనచిత్తరాజంబు । వనజాల యామనో
హారునకు రత్న సిం । హాసనముగ
తన సుందరాకృతి । వనకేతనా పి
తన కదంబమునకు జ్యో । త్స్నఁబుగాఁగ

తే. గీ. నిషధదేశంబు నేలు భూ । నేత యితఁడు
సత్యసంధుఁడు, కడు ధర్మ । శాలి; యాశ్రి
తజనసముదయత్రాణుండు । దానపరుఁడు
చారుతరమూర్తి శ్రీనళ । చక్రవర్తి.

దమ—(సంతోషముతో నలుని గళమునఁ బూలదండ వేయఁబోవును.)

భార—(వారించి) తొందర పడకుమా.

తే. గీ. నలుని రూపంబుతో నొప్పు । నరపతులు; త
లోదరీ! యేవురుండిరిందు । లోన నిక్క
మైన నలభూపుఁ డెవ్వఁడో । యరయ మార్గ
మింతయును దోచకున్నది । స్వాంతమందు.

దమ—(ఆశ్చర్యముతోఁ జూచుచు తనలో) ఆహా! బృందారకు లెంతమాయఁ జేసి నారు? తమ సందేశమునకు నేనట్లు ప్రత్యుత్తరమిచ్చితినని యాగ్రహించి యీభంగిఁ జేసిరి కాఁబోలు. (ప్రకాశముగా)

తే॥గీ॥ అబలనా నేమిూ(మది। నృపహితంబు
గన్గొన(గ శక్తురాలను । గానఁగాన
నలఘుకృపఁబూని సహజమైన । నలునిఁజూపి
యార్తనైనన్ను రక్షింపుఁ । డమరులార.

నలు—(లేచి-దేవతలనుఁ జూచి)

తే గీ. కామరూపములఁదాల్చి జ । గంబులందు
మహిమవిలసిల్లఁజరియించు । మాన్యులార
నన్నుఁగృపఁజూడుఁడీ మిమ్ము । సద్భక్తి
నంజలిఘటించి వేడెద । నమరులార.

ఇంద్రు—(దమయంతినిఁజూచి)

తే. గీ. విక్రమా నలుఁడను నేను । నీరజాక్షి
నమ్మవామాట నన్ను ము । దమ్ము మీరఁ
జేకొని యశంబు గాంచుము । క్షితితలమున
సంశయంబును బొందకు । డెందమందు.

యము—తే. గీ. విక్రమా నలభూపతి । నేను గలుగ
నేను నలుఁడంచు వచియింప । న్యాయమగునె

(దమయంతిని జూచి)

వారి వీరి మాటలు నమ్మి । సారసాక్షి
మోసపోవక నన్గొని । మోదమునందు.

అగ్ని—మీరు మంచివినోదము నే చేయుచున్నారు. దమయంతీ ! వీరెవ్వరి మాటలను నమ్మకుము. నేనే నలుఁడను.

వరు—బాగున్నది. నేను నలుఁడ, నేను నలుఁడనని మీరందఱును బలుకుచుండ నా నలత్వము నెవ్వరిముందు ప్రకటింతును ?

అందఱు—(ఆశ్చర్యముతోఁ జూచుచున్నారు.)

దమ—(తనలో) అక్కటా! ఈసురులకు నాయందు దయకలుగక పోయెనే! నేనేమి సేయుదును ? (చేతులు మోడ్చి సరస్వతినుద్దేశించి) తల్లీ !

(అనుబంధము 8)

సరస్వతీ ! నిను నిరంతరముఁ బూజించు భక్తురాలనగు నాయందుఁ గరుణ వహింపవా ?

మ. జననీ నీపదపంకజంబుల సదా । సద్భక్తి సేవించునా
కనుమోదంబు ఘటిల్ల నైషధుని వే । డ్కన్ జూపి రక్షింపఁగా
మనమందెంచ విదేమి కారణమొ యం । బా! నిన్ను సేవించు వా
రిని నశ్రాంతము బ్రోచుచుండవె శుభ । శ్రీలిచ్చి భాషాసతీ !

అమ్మా ! నీవు కరుణింపవేని నాప్రాణములఁ బరిత్యజించెద.

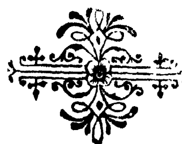
ఇంద్రు—(నలునిఁబట్టి ముందరికిఁదెచ్చి దమయంతింజూచి)

మ. పరితాపంబును బొందనేమిటికి నీ । భావంబులో నీ మన్నో
హరుఁడౌ శ్రీనలరాజచంద్రుఁ డితఁడా । హ్లాదంబు నందిల్లఁగా
నరగన్ గైకొని కీర్తితోఁ వెలయు మా । చంద్రార్కతారావనీ
కరధిష్ఠాయిగ దేవతా ప్రకరముల్ । శ్లాఘింప రాజాననా !

దమ—(నలుని కంఠమునఁ బూలదండవేయుచున్నది.)

(అవనిక జారును.)

—ఇది ప్రథమాంకము.—

మంజుల నైషధము

చిత్రనళీయము

ద్వితీయాంకము

రంగము:—బయలు [కామదేవుఁడు ప్రవేశము]

కామ—(తనలో) మానవుని సంతతసౌఖ్యాబ్ధిలో నోలలాడించునది కాంత; సంసారమును వృద్ధిఁజేసి యన్వయంబును నిలుపునది కాంత; శాశ్వతైశ్వర్యభోగంబుల సమకూర్చునది కాంత; స్వర్గశ్రీసమాశ్లేషసౌఖ్యంబుగలుగ జేయునది కాంత; కాంత లేకున్న జగమే లేదు. సృష్టియంతయుఁ గాంతతోడనే యున్నది. "ధనమూల మిదం జగత్" అనుటకంటె "కాంతామూల మిదం జగత్" అనుట బాగుగనుండును. ఎట్టియభీష్టము లాసించిన నట్టివియొసంగు కాంతలుండఁగా, వేరె దైవము లెవ్వరు? దయ్యము లెవ్వరు? ఇట్టి కాంతలను ముందుంచుకొని జగములన్నియు నేనాడించుచున్నాను. బాలసమీర చైత్రు లిరుపార్శ్వముల భజింపఁ గేకి, హంస, పిక, సైన్యము ముందు నడువ, శుకవాహనమును సుమికించుచు మదీయపుష్పశరంబులు ప్రయోగించితినేని మోహవార్ధిని మునుంగని స్త్రీపురుషు లెవ్వరు? పరమ నిష్ఠాగరిష్ఠులై తపమొనర్చిన విశ్వామిత్ర దూర్వాసాది మునిప్రముఖులు మదీయ కుసుమకోదండమును సహింపలేక నేకదా? కాంతావ్యామోహితాత్ములై యొప్పిరి. ఇట్టిమహత్తు నాయొద్ద నున్న కారణముచేతనే కలిరాజు తనపరివారములో నన్ను మొదటివానిఁగఁ జూచుచున్నాఁడు. ఏమైనను నేను లేకున్నచో నాతని పరిపాలన మొకనిముసమైనఁ జరుగదు.

[క్రోధదేవుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

క్రోధ—(తనలో) తాను లేకున్నచోఁ గలిరాజు పరిపాలము సాగదని కామదేవుఁ

దు తలంచుచుందును. అది వట్టివెఱ్ఱిమాట. కలి వ్యాపారమంతయు నాతో
డనే యున్నది. నేను లేకున్న నతని వ్యాపారమే సాగదు. కోపోద్దీపిత మాన
సుండనై కనుంగవ నింగలంబు లగ్గలంబుగా రాల్చుచుఁ బరాతవసమయ హేమ
కశిపు సభాస్తంభాంతరాళ పాళికానిగుంభనృహర్యక్షువన్నిజాంతరంగాభంగు
ర పరిపూర్ణ దీర్ఘక్రోధ సంరంభుఁడనై, నిరుపమానాభీల హాలాహలకీలికీలికా
సంకీలిత కాలవ్యాళంబులపోలిక దట్టపుఁ బను బుసకొట్టుచు, సమగ్రవిగ్రహానే
హాస్సముదగ్రాగ్రహ మహోగ్రహ యగ్రీవ గ్రీవోదితాభోగ హేషాఘోషణ
ఘోషణంబులైన సింహనాదములుగావించుచు, నిర్జిద్రరాద్రికసోద్దీపిత చటు
ల భుజాస్ఫాల నినదంబులుగావించుచు, దివసావసానసముద్దండతాండవితచం
డికానాథ పాదసంఘట్టన ధ్వానసదృశంబగు నిజచరణతలసంఘట్టనము సే
యుచు, నేనుబోయితినేని యెదుటనిలువఁగలవాఁడెవ్వఁడు? నేను లేకున్న
లోకమొక్క నిముసకాలమైనను నిలువఁగలదా ? వ్యామోహితాత్ములయిన
స్త్రీపురుషుల ప్రణయకలహమునందుఁగూడ నేను స్థానముఁ నాక్రమించుకొని
యుందును. (ప్రక్కకుఁ బోయి నిలచును.)

(లోభ దేవుఁడు ప్రవేశము.)

లోభ—(తనలో) "ధనమూలమిదం జగత్"అనుమాట యసత్యమా ? అంతయు
ధనముతోడనేయున్నది. భక్తి ముక్తి భుక్తులకు ధనమేమూలము. ధనము లేని
బ్రతుకు వ్యర్థము మానవునకు నహర్నిశలు సంతోషము కలుగజేయునది
ధనము. నారీశిరోమణుల హృదయము దొంగిలించునది ధనము. అమూల్య
సౌఖ్యభోగములఁ గూర్చునది ధనము. ధనము లేకున్న జగమే లేదు. కొందఱు
దానములని ధర్మములని పలుకుచు ధనమును వ్యయము సేయుదురు. ఛీ ! ఇ
ట్టిపనికి నాచిత్తము సమ్మతింపదు. దానము లేమిటి ? ధర్మము లేమిటి ?
ఉన్న ధనము వ్యయమైనపిదప, మరలనిచ్చువాఁడెవఁడు ? ధనహీనుని మొగ
మెవ్వరుచూచెదరు ? ధనమున్నవానిఁ జూచి, వీఁడు దానము సేయఁడనివ్యర్థ
లు పలుకుచుందురు. వీరి తాతముత్తాతల సొమ్ము ధనవంతుల యొద్ద దాచిన
ట్లుగనే పలుకుదురు. ధనవంతులు కొందఱు ధనమును వెచ్చించి దానధర్మములం
దే మోక్షమున్నదని పలుకుచుందురు. మోక్షమునకును ధనమునకును సం
బంధమే లేదు. ధనమున్న దిక దాయని వెఱ్ఱిపీగుచుఁ గొందఱు ధరించుటకు చీని

చీనాంబరములకును, మణిమయ భూషణంబులకును, వెచ్చించుచుందురు. ఏబట్ట కట్టుకొన్న నేమి? వస్తువులుండక పోయిన నేమి? గొంగళి కప్పుకొన్నచోఁ గాలము జరిగిపోవదా? కొంచెము ధనమున్నచో దానినేవిధముగ నైన వృద్ధి సేయవలయును. దొంగలపాలుగాకుండ రాత్రులయందుఁ గాపాడవలయును. దిక్కుమాలిన బ్రహ్మ రాత్రులేల సృష్టించెనో కదా? ఎప్పుడు పగలే యుండిన బాగుండునుగదా? (ఇంచుక యూరకుండి) ఇంకను కలిమహారాజు రాలేదేమో! (ప్రక్కగా నిలిచియుండును.)

[ప్రవేశము:—కలి]

కలి—(తనలో) దుస్తరహస్తవిన్యస్తాంకుశాఘోరణ ధురీణంబులైన క్షీణనిరోధ క్రోధారుణ వీక్షణంబుల నక్షీణదారుణాశుశుక్షణివిస్ఫులింగనికరముల గురియుచు, నేను బయలువెడలితినేని, నన్ను రుద్రునిగను వీరభద్రునిగనుఁ దలఁపకయుందురా? బ్రహ్మ విష్ణు మహేశ్వరులు సృష్టిస్థితిలయకారులఁట! నాయనుచరులగు కామ, క్రోధ, లోభులు లేకుండ వీరేమి సేయఁగలరో? ప్రపంచమంతయు నాకుఁ గ్రీడాప్రదేశమే. ద్యూతము, ప్రాణిహింస, సురాపానము, స్త్రీచింత, కలహము, మొదలగునవి యెక్కడనుండునో యక్కడనుందును. నేను తలంచుకొన్నప్పుడెట్టివానిని నిముషములో గల్పింతును. ధనికుని నిర్ధనునిఁగాఁ జేయఁగలను. అసాధారణతనుత్రాణ శిరస్త్రాణ శస్త్రాస్త్రధురంధరులైన రాజులలో గలహంబు నవలీలగా గల్పించి వినోదించుచుందును. నేనడుగు పెట్టినస్థలమున భగవత్పూజలు - ఆచారములు - దానధర్మములు పుణ్యకార్యాచరణములు - మచ్చునకైనఁ గనరావు. ప్రపంచమంతయు నాతో నిండియున్నదని యెఱుంగక జనులు విష్ణుని - హరుని సేవింతురు. కాని, నన్నుఁ గొలువరు. నన్నుఁ గొలిచినచో వారి యభీష్టములకుఁ గొఱఁతలుండునా?

కామ
క్రోధ
లోభ } (ముందునకువచ్చి కలినిఁజూచి కలిమహారాజా! జయము! జయము.

కలి—మిత్రులారా! వచ్చితిరా! మనము సత్వరముగాఁబోవలయును. విదర్భరాజతనయయగు దమయంతికి స్వయంవరము చాటింపఁబడినది.

(ధ్వనివినిపించును)

కామ—ఎక్కడనుండియో విమానధ్వని వినవచ్చుచున్నది. (ఆకాశమువంకఁజూచి)

మహేంద్రాగ్నియమ వరుణులొక్కెక్కడకో యరుగుచున్నారు

కలి—(పైనఁజూచుచు) మహేంద్రా! నీకుఁగుశలమా ?

(లోపల.)

కుశలమే - నీవిప్పుడెచ్చటికిఁబోవుచున్నావు?

కలి—దమయంతీస్వయంవరమునకు.

(లోపల)

అహాహా (నవ్వును)

కలి—మహేంద్రా! అట్లునవ్వెదవేమి ?

(లోపల)

దమయంతీస్వయంవరమనిన నవ్వువచ్చినది. అయిపోయిన స్వయంవరమునకు నీవేలపోవుచుంటివి ! స్వయంవరమునకరిగి మేము వచ్చినాముకదా ?

కలి—మహేంద్రా ! ఇదిగో వచ్చుచున్నాను. స్వయంవర విశేషములఁజెప్పుము?

(నిష్క్రమించును)

క్రోధ—మనకలిమహారాజు యింకను దమయంతిపై నాసపెట్టుకొని యరుగఁదలఁచినాఁడు.

కలి—(ప్రవేశించి) ఆహా! దమయంతి నలునివరించినదఁట. ఈదేవతలు స్వయంవరమునకరిగి విఫలమనోరథులైవచ్చిరి ఎంకుకుఁ బౌరుషములేనిబ్రదుకు ! ఇఁకనేను శాంతమువహింపరాదు. దమయంతినివరించిన యానలునకు నాప్రభావముఁ జూపవలయును. నేఁదలఁచినచోఁ జేతకాని పనియేమియున్నది. దమయంతిని నలుఁడువరించెనని వినినవిషయముకంటె దేవతలునవ్వు - నాహృదయమునఁ బ్రవేశించి యాపాదమస్తకముదహించి వేయుచున్నది,

తే. గీ. నవ్వినాఁడుకదాసుర । నాయకుండు
నాదుయత్నమ్మునకునట్లు । నాప్రభావ
మరయఁజాలక, కానిమ్ము । మమరవిభుని
ముందు ప్రతినలుబల్కితి । పుడమినాథు
నైషధు సిరిహరించి కా । నలకుఁబంపి
నెలత నెడబాపి; యతికష్ట । నీచవృత్తి
యందుఁబెట్టి పెక్కిడుమల । నందఁజేతు.

అట్లు సేయకయున్నచోఁ గలిసేకాదు - (ఇంచుకయూరకుండి) ఒక్కవిషయము మరలయాలోచనమున వచ్చుచున్నది. ఆనలుఁడు నావిషయమై యేమియపకారముజేసినాడు. ఆకారణముగ నాతనికిడుమలు గల్పించినందువలన నాకువచ్చులాభమేమికలదు. (ఆలోచించి) లాభమేమి! దోషమేమి? అతఁడు దమయంతినివరించుటయే. ఇప్పుడునేనాతని రాజ్యశ్రీలు హరించుటకేమియుపాయము పన్నుదును! (ఇంచుకయూరకుండి) జ్ఞప్తికివచ్చినది. పుష్కరుఁడున్నాఁడుకదా! అతనియొద్ద దేవలుఁడను బ్రాహ్మణమంత్రియున్నాఁడు. నేనట్లయినను, పుష్కరుఁడు నలునితోఁ జూదమాడునట్లుచేసి, యాజూదమున నలుండురాజ్యసర్వస్వము నోడునట్లుచేసెద. ఇదియే మంచిప్రయత్నము. (కామలోభులనుజూచి) కామలోభులారా! దమయంతీ స్వయంవరార్థమరుఁగఁదలఁచిన నాకోరికకట్ల విఘాతము సంభవించినది. ఈకారణముచేత నేనొకగొప్పప్రయత్నముఁ దలపెట్టినాను. మీరు మీనెలవులకరుగుఁడు. నాప్రయత్నమంతయు మీకుఁ గ్రమక్రమముగాఁ దెలియఁగలను. క్రోధదేవా! నీవునావెంటరమ్ము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు)

(రంగము:-(నిషధపురము- ఉద్యానవనము- నలదమయంతులు -ప్రవేశము)

నలు——రమణీ! ఈవనమెంత రమణీయముగనున్నదో కంటివా? అటుచూడుము.

చ. తలిరుమెఱుంగుమించులు మ । దభ్రమరీరవగర్జనార్భటుల్
బలుమకరంద వర్షములు । భాసిలుదాడిమభూజ మేఘముల్
లలితశుకాననాతపా ఫ । లచ్యుత బీజమహేంద్రగోప రా
శుల వనమెల్ల నిండెనదె । చూడితె కోమలసారసేక్షణా.

దమ——మనోహరా! ఇటుచూడుము.

మ. ధరణీశా శూలిపరిత్యజింపనగు నిం । దాభారమూఱంగలి
త్పరజోవ్యాజవిభూతిరై ధృతమిళిం । దచ్ఛద్మరుద్రాక్షయై
మరలన్ నన్నుఁబరిగ్రహింపుమని పే । ర్మఱ శంభునింగూర్చి దు
ర్ధరదీక్షఁ దపమూనినట్లలరె నా । థా! చూచితే కేతకీ.

ఈప్రక్కకురమ్ము.

మ. నృపచంద్రా! కనుఁగొంటె మోదమున నీ । వేతెంచయుక్తాళ్యసీ
కపుగీతంబులతో నశోకలతి కా । కాంతాళిసీక్షఁ బ్రవా

శఫ్రు మాణిక్యమయంపు బాత్రికలబల్ । శ్రిద్ధ బ్రిమాన ప్రిదీ
వపుబిందూన్చి శుభంపుటారతులిడెఁ । భవ్యోపచారంబుగన్.

నలు—బింబాధరీ! మందమారుతము డెందమున కానందముఁ గొల్పనెంత చక్కఁగ
వీచుచున్నదో ?

చ. మలయగిరిఁ వసించి యల । మానసదివ్యసరంబుసీది, యా
వలిమలినాటలాడి నవ । పల్లవ పాళిగదల్చి వల్లికా
కుల వకుళామ్రకేతకుల । కూటములంది మరందమాని మ
త్తిలిఘనసారవాసనల । దేలిసమీరుఁడు వీచెమెల్లనన్.

ఒక్కంతకాలమా సరోవరతీరముననున్న యశోకవృక్షమునీడను విశ్రమింతము. రమ్ము- (ఇంచుక నడిచి వృక్షముక్రింద నాసీనులగుదురు)

దమ—నాధా! రాత్రి నీవుకన్న కలవిషయముఁ జెప్పఁదలఁచి మఱల మఱచిపోతివి. అనుగ్రహించిచెప్పుదువా?

నలు—రమణీ ! ఆకలఁగనిన సమయమునుండియు నాచిత్తము వికలతనొందియున్నది.

దమ—అదినాకుఁ దెలుపఁగూడదా ?

నలు—వెఱ్ఱిదానా! చెప్పిననీవుగూడ విచారింతువను తలఁపుకాని మఱియొకటికాదు. కలిమాయవలన నేను రాజ్యచ్యుతిఁ బొందినట్లు కలఁగంటిని.

దమ—అక్కటా ! పాడుకలఁగంటివే, దుస్స్వప్న పరిహారార్థము భూసురసమారాధనఁ జేయింతము.

నలు—తలోదరీ! నేనెవ్వరికిని బుద్ధిపూర్వకముగా గాని, యెఱుంగక కాని, యేవిధమైనయపకారమునుఁ జేసియెఱుంగను. అట్టిచో భగవంతుఁడు నాయెడలనిర్దయవహింపఁడు. ఒక్క సంగతిమాత్రమడుగుచున్నాను. నీవు మఱియొకవిధమునఁదలఁపక ప్రత్యుత్తరమిమ్ము. నేను రాజ్యభ్రష్టుఁడనైనచో నీవెందు పోయెదవు.

దమ—నాధా! ఈయమంగళవాక్యము లేమి! ఎన్నఁడును నీనోటినుండి యిట్టినుడులు వెలువడలేదే.

నలు—తరుణీ! మాటవరుసకడిగితినిగాని మఱియొకటికాదు. కాలమెప్పుడును నొక్కతీరుగనుండదుకదా? ఎంతటివారికైనను నొక్కొక్క సమయమునఁ గష్టములు ప్రాప్తించుచుండును. ధీరోదాత్తుల హృదయమును భగవంతుఁడనేకవిధ

ములఁ బరీక్ష సేయుచుండును. అప్పరీక్షకు నిలిచినవాఁడే కృతార్థుఁడు. ఎట్టిమహారాజులెట్టికష్టములఁ బొందినారో నీవెఱుంగవా?

మ. అనృతంబాడఁగలేక మాటవయి రా । జ్యశ్రీల నగ్గాధిపు
త్రునకర్పించి మహాహాగ్నికానలకుఁ బు । త్త్రుండుఁ సతీరత్నముఁ
జనుదేరఁ జని; వారణావతములో । శ్వాకోదరిన్ విక్రయం
బునుగావించుచుఁ దానునీచుని క్రియా । బుఁ బొంది, యాపైజగ
ద్వినుతింగాన్న తిశంకనూను వినవా । బింబాధరీ! ధారుణిన్.

అందుచేత నేసనుయమున నేదికలుగునో చెప్పఁజాలను. నిజముగా నాకు రాజ్యచ్యుతి సంభవించెనే, నీవేమగుదువాయని శంక కలిగినది.

దమ—

మ. అకటా! యిట్లువచింపఁగానగునె నా । థా! చిత్తమందెంతయుఁ
వికలత్వంబును బొందెదేల నిఖిలో । ర్వీనాథ చూడామణిన్
సకలార్యస్తుత సచ్చరిత్రు, నిను రా । జ్యభ్రష్టుఁగాఁ జేయునే
యకలంకాత్ముఁడు; వెఱ్ఱిగాఁగ, మదనీ । యారాటముఁ మానుమా.

విధిప్రేరణమున నట్టిది సంభవించెనేని, నేనెందుఁబోవుదును. నాకు నీతోడిదెలోకము నీవెక్కడనున్న నేనును నక్కడనేయుందును.

నలు—

మ. గరితా! సంశయమేమిలేకయిదె వ । క్కాణించెదన్ నీమనో
హరసద్భక్తికి సంతసించితిని రా । జ్యభ్రష్టతన్ బొందినన్
సరియే! దీనతఁబొందఁబోనెపుడు । వజ్జ నీవుగల్గంగ నే
గోఱఁతల్ గల్గినగల్గనిమ్ము మవిఁనా । కుఁ సౌఖ్యముల్ గావొకో.

ఇందుముఖీ! నాడెందమునన్నున్న చింతపోయినది. పరమేశ్వరుఁడు మనలను నిరంతరము రక్షించుఁగాక!

(వార్ష్ణేయుఁ డింద్రసేనునినెత్తికొని ప్రవేశించును)

నలు—(ఇంద్రసేనునిఁజూచి) నాయనా! రమ్ము (ఎత్తికొని) సతీమణీ! మానవునకు సమస్తచింతలను బోఁగొట్టునది సంతానమేకదా? అందుకనే "అపుత్రస్యగతిర్నాస్తి" యని యార్యులు వక్కాణించియున్నారు.

సీ. పరమసౌఖ్యప్రాప్తి । వరకార కాగణం
బునకు సుతుఁడేకదా । వనజవైరి

బహుళఘోరసంసార । వారాసిఁ దరియింపఁ
జేయఁబుత్త్రుఁడొకఁడా । చెలఁగునొక
శ్రీముక్తినామక । సీమంతినిం గూర్పఁ
దనయుఁడే కదలఁగు । తార్పులాఁడు
సద్వంశవరకీర్తి । శాఖల వెలయింపఁ
బుత్త్రుఁడొకఁడ మేటి । భూరుహంబు
తే. గీ. పుత్త్రుఁడొకఁడ సుఖముల । మూలమరయ
నాత్మజుఁడొకఁడా దురితల । తాలవిత్త్రుఁ
డట్టినందనోదయ భాగ్య । మందనట్టి
జన్మమది జన్మమూ నవ । సారసాక్షి.
(కుమారునెత్తుకొనును.)
(వార్ష్ణేయునిఁజూచి) వార్ష్ణేయా! నీరాకకుఁ గారణమేమి?

వార్ష్ణే—దేవా! పుష్కరుండరుదెంచి సభామందిరమున దేవరదర్శనార్థమై నిరీక్షించుచున్నాఁడు.

నలు—అతఁడు నాతమ్ముఁడుకదా! ఇప్పుడే వచ్చెదనని చెప్పుము. (దమయంతినిఁ జూచి) సతీమణీ! నేనాతనితో మాటలాడి వచ్చెదను. నీవీకుమారునితో మందిరమునకుఁ బొమ్ము.

దమ—ఆర్యపుత్రా! స్వయంవరానంతరమున నాతఁడు నీతోఁ గలహించిన పుష్కరుఁ డిప్పుడు మరల వచ్చుటకుఁ గారణమేమై యుండునో?

నలు—నాయనా! రమ్ము—(కుమారునితో నిష్క్రమించును)

రంగ:—[నలునికొలువుకూటము—పుష్కరుఁడు—దేవలుఁడు. ప్రవేశించుచున్నారు.

పుష్క—మిత్రమా! నీవు మంచియుపాయమునే యరసితివి.

దేవ—పుష్కరా! నావంటి మిత్త్రుఁడున్నందువలన నీకేమి లాభమున్నది? మిత్త్రుని యభీష్టముఁ దీర్చుట కన్న నాకుఁ గావలసిన భాగ్యమేమికలదు.

మ॥ ఘనఖడ్గంబు ధరించి హస్తమున నం । గ్రామంబులో శత్రుమా
రణమొక్కింతయు నల్పకుండజనులా । రాయంచుశ్లాఘింపఁగా
జననాథాగ్రణులన్ దురోదరములో । సంప్రీతినోడించి, యో
యనఘా! నీకునుఁ గూర్తుసంపదలు, వి । ద్యాన్నైపుణిం జూడుమా.

పుష్క—నీయట్టి మిత్రుఁడుండఁగా నాకుఁ గొఱఁతకల్గునా?
దేవ—సేవకా! మారాజేంద్రుఁ డింకను రాలేదేమి?
సేవ—అదుగో! మామహారాజుగారు వచ్చుచున్నారు.

(నలుఁడు—ప్రవేశించును.)

నలు—(పుష్కరునిఁ జూచి) తమ్ముఁడా ! పుష్కరా! (కౌఁగిలించుకొనఁబోవును.)
దేవ—(వారించి ఉండవయ్యా నలరాజా! కడుపులో లేనిప్రేమ కౌఁగిలించుకొనిన వచ్చునా ?
నలు—దేవలా ! అట్లు పలికెదవేమి?

మ॥ అను జన్ముండరుదెంచెఁగా యని సము । ద్యత్ప్రీతివాటిల్ల నా
తని యాలింగన వార్థిఁదేలఁగనుచి । త్తంబందు నూహింప నన్
జనునే నీవిటు లడ్డగింపఁగను
దేవ—నీ । సౌదర్యమున్ జూపఁగన్
జనపాలా తరిగాదు; వచ్చిన పనిన్ । గావింపఁగాఁ జూడుమా.

నలు—తమ్ముఁడా! దేవలుఁ డిట్లుపలుకు చున్నాఁడేమి?
పుష్క—సోదరా! దేవలుని మాటకేమి? నేనొకకార్యము సంకల్పించుకొని నీకడ కరుదెంచితిని.
నలు—నేను చేయవలసిన కార్యమెట్టిదైననుఁ దప్పక చేయుదును.
పుష్క—నలరాజా! వినోదార్థము నీతోఁ జూదమాడుటకు వచ్చితిని.
నలు—తమ్ముఁడా! నీకీ యభిలాష యేల కలిగినది?

తే. గీ పాప మొదవుఁ గీర్తియు నెడ । బాయు; ధనము
నాశనంబగు వైరమున్ । గలుగఁజేయు
నందుచేతఁ ద్యజించెద । రార్యులెల్ల
జూదమును దమ్ముఁడా ! యిట్టి । చొప్పవలదు.

దేవ—రాజేంద్రా! మాకు నీవు నీతులుగఱప నవసరము లేదు. నీవు ద్యూతకళాకుశలుండవగుటంజేసి నీతమ్ముఁ డంనుకు నిన్నాహ్వానించుచున్నాఁడు. ధర్మయుద్ధమునకును, వినోదార్థము జూదమాడుటకును బిలిచినప్పుడు వలను పడదని చెప్పుట క్షత్రియోచితగుణముకాదని నీకెఱుంగకయుంటివా?
పుష్క—తే. గీ, పెక్కుమాటలఁ బనియేమి । పృథ్వినాథ
యాడలేకున్న నోడితి । నంచుఁబలుకు

మంతియే చాలు;

నలు— నవకీర్తి । యుంచు నుడువ
వినకయీరీతి నుడువుదే । వెఱ్ఱివగుచు.

కానిమ్ము. నీకోర్కెఁ దీర్చుకొందువు గాక ! రమ్ము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రంగము.— (నలుని కొలువు కూటము ముందు ప్రదేశము— వార్ష్ణేయుఁడు ప్రవేశము)

వార్ష్ణే— ఔరా! ఈ జూదమునందెంత యాకర్షణ శక్తియున్నది. దేవలుని ప్రేరేపణమునఁ బుష్కరుఁడు వచ్చి యడిగినయంతనే నలుఁడు జూదమాడుటకు గడంగి యహోరాత్రము లేకదీక్షతో నాడుచున్నాఁడు?

చ. వలదని యెంతచెప్పినను । పార్థివ చంద్రుఁడు వీనులందు నా
పలుకులు చేర్పకుండ బల । వంతము సేయఁగఁ బుష్కరుండు; వ్యా
కులమను మాటలేక నయ । కోవిదుఁడయ్యును నాడుచుండె; నే
సిలుగులు వచ్చునో తుదకు । చిత్తమునన్ వగదోచెనక్కటా.

తే. గీ. సకల సంపదల్ గజముల । శ్వతతి రథము
లాయుధంబులు తుదకు రా । జ్యంబునెల్ల
నోడ్డి విధికృతంబున నోడె । నుర్విధవుఁడు
కాలమహిమ నెవ్వఁడు దాటఁ । గలఁడు జగతి.

అక్కటా! పరమేశ్వరా! సత్యసంధుఁడును ధర్మవ్రతాచార పాలీణుఁడును, నగు నలసార్వభౌమున కెట్టియాపదఁ దెచ్చి పెట్టితివో కదా? (ఇంచుకయూరకుండి) అయ్యో! ఆపుష్కరునకు నలునిఁజూచిన రోషమధికము. ఎట్లయినను బగదీర్చుకొనవలయునని ప్రయత్నించుచుఁ దుదకు దేవలుని ప్రోద్బలంబున నిట్టిమాయ జూదమునకు గడంగి, సర్వరాజ్యశ్రీలను హరించినాఁడు. ఇఁక నేమిసేయునో!

(నిష్క్రమించును.)

రంగము:— [ద్యూతగృహము— విగతభూషణుఁడైన నలుఁడును బుష్కరుఁడు దేవలుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

దేవ— (పుష్కరునిఁజూచి)

మ. భళిరా పుష్కర! మెచ్చవచ్చునిను భా । వంబందుఁగ ద్యూతకౌ
లుడౌశ నైషధు నోడఁజేసితివి రా । జ్యశ్రీల గైకొంచు;
(నలునిఁజూచి)
ఓ! నరనాథాగ్రణి! ముందె యాడననుచుఁ । వాక్రుచ్చితే యున్న నీ
కరణిఁ జింతఘటిల్లునే యకట! భా । గ్యంబెల్ల పోనాడుదే.

పుష్క—నలా! సర్వము నోడిడితివి. పణముగా బెట్టుట కింక నేమైనఁ గలదా?

నల—పుష్కరా! నీ వెఱుంగని దేమున్నది! నేను మాత్రము మిగిలితిని.

దేవ—నీవు కాదు; ప్రశస్తమైన వస్తువున్నది.

నల— దేవలా! ఊహించినంతవఱకు నాకెక్కడ నేవిధమైనదియుఁ గనిపించు టలేదు.

దేవ—నీవు బాగుగ నాలోచించలేదు. నీయింటనే యున్నది.

నలు—నాకేమియుఁ గనిపించుటలేదు.

దేవ—పోనిమ్ము. నేను చెప్పనా?

నలు—అయ్యా! చెప్పుము! సంశయమేమి యున్నది?

దేవ—చెప్పిన నాగ్రహించెదవేమో?

నలు—ఆగ్రహ మెందుకు?

దేవ—సరే! ఇఁక దాపనేల? దమయంతి లేదా?

నలు—(కోపముతో)

చ. పరమపతివ్రతామణి న । పారగుణాకర నార్యవంద్య నీ
కరణి వచించెదే తులువ! । గర్వము కన్నులఁగప్పెనే, ధరా
మరకులమందు నేకరణి । క్ష్మాతలమందున బుట్టినావొ దు
శ్చరితుని నిన్ను సైచితినిఁ । జంపక సత్కృపఁబూనుచుఁ మదిఁ.

పుష్క—నలా! నీ కోపమెవ్వరిపైఁజూపెదవు.

ఉ. నేరమొకింతలేని యవ । నీసుర చంద్రుని నాదు మిత్రునిఁ
దూరెదవేల? నీవు గత । దోషుఁడవౌదువె యింతమాత్రలో
నారయకున్నవాఁడవె య । హా! యని నన్బురినుండి పంపు నీ
క్రూరతనంబు నిన్ను నయ । కోవిదులెల్లరు సన్నుతింతురే.

నలు—దినములు తప్పివచ్చినప్పుడు నీవెట్లయినను మాటాడగలవు. (దేవలునిఁజూచి)

ఓరీ! బ్రాహ్మణరూపచండాలా! నీవు నేడు బ్రతికిపోయితివి.

పుష్క—నలా! ఇక నీవాక్పేటికకు బీగము వేయుము.

తే. గీ. ద్యూతమందున సర్వంబు । నోడిపోయి
కట్టుగుడ్డతో మిగిలిన । కలుష మతివి
లజ్జవిడనాడి సుగుణ ల । లాము వాదు
సఖుని బ్రాహ్మణు దూషింప । సాగినావె.

దేవ—పుష్కరరాజా! సర్వము మనకప్పగించి సన్యాసియైన యీనలరాజుతో కాదు కాదు. నలునితో వృధావ్రసంగము మనకేల? (నలునిఁజూచి)నలా! నీవీనాడే పురము విడిచి యాలుబిడ్డలతోఁ బోవలయును. (పుష్కరునిఁజూచి) పుష్కరసార్వభౌమా! నీయాజ్ఞ యిట్టిదేకదా?

పుష్క—అవును.

నలు—(తనలో) అక్కటా! ఎట్టిదుర్గతి వాటిల్లినది. పరమేశ్వరా! నీచర్యలతి చిత్రములు.

మ॥ ధనికున్ బేదగఁ బేదనున్ ధనికుఁగా । ధర్మైకసంవేద్యు దు
ర్జనుగాఁ దుర్జను ధర్మతత్పరునిఁగా । సంప్రీతిఁ గావించుచున్
ఘనుఁడౌగారడి వాని చందమున లో । కశ్రేణిఁ బావించు, నీ
మన మెవ్వారు గనంగశక్తులు సుధ । ర్మాంభోధిచంద్రోదయా.

(ప్రకాశముగా) పుష్కరా! నీవు నన్నుఁగూర్చి ప్రశంసించుటకుఁ బనిలేదు. నేను నేఁడే పురము విడిచిపోయెదను. కాని యొక్కవిషయము మాత్రము నీతోఁ జెప్పవలసి యున్నది.

తే॥ గీ॥ కన్నబిడ్డల భంగినిఁ । గాచుచుంటి
నింతవఱకుఁ బ్రజలనింక నీ । వెట్లువారి.
గావఁబూనెదొ తమ్ముఁడా । కరుణఁబూని

పుష్క— యిన్నినీతులు వచియింప । నేలనీకు.

నలు—పుష్కరా! నేను బోయివచ్చెదను (నిష్క్రమించును)

దేవ—పుష్కరా! రాజ్యపరిపాలనా విషయములు నీకు బాగుగఁ జెప్పవలయును. సావకాశముగఁ దెలిపెదను. రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

రంగము:-[నలుని యంతఃపురము-ప్రవేశము విచారముతో దమయంతి]

దమ—(తనలో) అనుబంధము 9)

సీ. చలమువహించి, పు । ష్కరుఁడేల, యేతెంచి,
విభుని జూదమునకుఁ । బిలిచినాఁడు
పిలిచియుండెను గాక । వలదంచు బలుకక
యుర్వీశ్వరుండేల । యొప్పవలయు
యొప్పియాడెను గాక । తప్పఁబ్రోవను వారు
జూదమాడఁగనేల । చూడవలయు
చూచి యుండిరి గాక । శుద్ధాత్ముఁడిదియంత
గ్రహియింప లేకేల । గ్రాలినాఁడు

తే॥ గీ॥ యకట, కలిశరీరముపైన । నావహింప
విభుఁడు సర్వంబు గోల్పోయి । వెఱ్ఱియయ్యె
నేమిసేయుదు నింకనే । నెందుఁజొత్తుఁ
దోయజభవుని నేమంచు । దూరుదాన.

(వార్ష్ణేయుఁడు—ప్రవేశించును)

వార్ష్ణే—(దమయంతినిఁ జూచి) తల్లీ! చెప్పుటకు నోరాడకయున్నది. పుష్కరుఁడు మనరాజ్యశ్రీలన్నియు దుర్ద్యూతమున గెలిచి, మహారాజును పురినుండి నేటి రాత్రియే వెడలుమని చెప్పినాఁడు.

దమ—హా! ఎంతకష్ట మెంతకష్టము! (మూర్ఛిల్లును)

(నలుఁడు—ప్రవేశించును.)

నలు—(వార్ష్ణేయునిఁజూచి) వార్ష్ణేయా! దమయంతికి సర్వము దెలిసినదా?

వార్ష్ణే—దేవా! సర్వము నెఱింగించితిని.

దమ—(మూర్ఛ దెలిసి లేచి నలునిఁ జూచి)

సీ. ప్రాణేశ యేమంచు । భావింతు మదిలోన
మనకెట్టి దుస్థితి । తనరె నిపుడు

నలు— విపదబ్ధిలోపల । వెలఁదిరో మునిఁగితి
భూరి దుఃఖంబును । బొందఁగంటి

దమ— దాయాదుఁడారీతి । ధనమెల్ల గెలువంగఁ
దుచ్ఛజూదమటంచుఁ । దోఁచలేదె

నలు— విధికృతంబాభంగి । వెలఁదిరో కనుగప్ప
మహితవిజ్ఞానంబు । మాయమయ్యె

దమ— దైవకృతం బిట్లు । దనరుచు నుండంగ
వగఁ జెంద నేమి లా । భంబుగలదు

నలు— సకల రాజ్యశ్రీలు । చానరో నను బాసె
నబలవాసీవేడ । కరుగ గలవు

దమ— ప్రాణేశ! యీమాడ్కి । బలుకంగ నేటికి
నేనెందు బోవుదు । నిన్ను విడిచి

నలు— పరదేశముల యందు । పడలేవు బాధల
పుట్టినింటికిఁ బొమ్ము । పొలఁతిమిన్న

దమ— జీవేశనిను వీడి । చేరుదాననె యట్టు
లిర్వురముగలిసి । యేగవచ్చు

నలు— రాజ్యచ్యుతినిఁ బొంది । రమణిరో యత్తిల్లు,
చేరఁగా నొప్పనే । సిగ్గుగాక

దమ— పోనిమ్ము నీబుద్ధి । పోయిన యట్టులే
యెచ్చోటికైనను । నేగవచ్చు

నలు— కడగండ్ల నోర్వఁగా । కాంతరో శక్యంబె
పుట్టిన యింటికే । బొమ్ముమబల

దమ— అర్హమే యీరీతి । నాడగాఁ గలనైన
నినుబాసి జీవేశ । తనరగలనె

నలు— పద్మాక్షి యీరీతిఁ । బల్కిన మనచిన్న
పుత్రుఁడెచ్చోటికిఁ । బోవఁగలఁడు

దమ— దీనికై యీవిధి । దీనతఁగన నేల
తాతయింటికిఁ బంపఁ । దగును వాని

నలు—హాయిందసేన! హా । హాసుకుమార! యీ
నలుఁడెంత కఠి । నుఁడై యలరినాఁడొ

వార్ష్ణే— తల్లి రో దమయంతి! । తండ్రి రో నలరాజ!
వగపుఁజెందిన నేమి । ఫలముకలదు
(ఇంద్రసేనుఁడు నిద్దురకన్నులు నులుముకొనుచు)

ఇంద్ర— తండ్రి! ఈరీతి ఖే । దంబు నీకేల నా
వలనఁ దప్పే దైనఁ । గలదె చెపుము

నలు— తండ్రిని గానయ్య । తనయ! నీకిఁక నేను
దాయాదిగామదిఁ । దలఁపుమయ్య

ఇంద్ర— అమ్మరో యిదియేమిః । యయ్య యిట్లు వచించు,
చిత్తంబువగ పేల । చెందెనమ్మ.

వార్ష్ణే—అక్కటా! మీరీరీతి విచారించుచున్న చోఁ బసిబాలుండగు నీతఁడు బెంగ పెట్టుకొనఁడా—(ఇంద్రసేనునిఁ జూచి) నాయనా! ఆడించెదను రమ్ము. (కుమారు నెత్తుకొని నిష్క్రమించును)

(ప్రవేశము:—దేవలుఁడు)

దేవ—నలా! ఇంకను నీవిక్కడనే యుంటివా? ఈరాత్రియే నిన్నుఁ బురినుండి వెడలిపొమ్మని పుష్కరుఁ డాజ్ఞాపించియుండెను గదా?

దమ—(చాటునకుఁ బోవును)

నలు—భూసురోత్తమా? సాహసించి అంతఃపురాంగన లుండుమందిరమునకు రాఁజెల్లునా? నీవు సకల ధర్మములు తెలిసిన వాఁడవుకదా?

దేవ—పురములు—.అంతఃపురములు—సర్వము—మాపుష్కరుని వశమైనవి. నేనెఱుఁగక యిందుఁ బ్రవేశింప లేదు.

నలు—ఆర్యా! ఈయనవసరప్రసంగముతోఁ బనియేమి యున్నది. నేనీ రాత్రియే వెడలెదను.

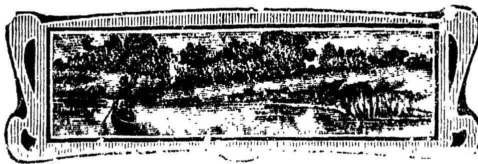
దేవ—మాటలవలనఁ బ్రయోజనము లేదు. క్రియఁ జూపించవలయును. నీవుండఁగానే వెడలినచో నామనస్సునకుఁ గూడ శంక లేక యుండును.

నలు—శంక దేనికి.

దేవ—దేనికని చెప్పను. దారిద్ర్యపీడితాత్మకులకు ధనమందాశయెక్కువ. అందుచే నీచేయిని గొంచెము చౌర్యములోనికిఁ బోనిచ్చెదవేమో యని యను మానము.

నలు—బ్రాహ్మణోత్తమా! నావిషయమై యనుమానమును బొందవలదు.అయినను నేనిప్పుడే నగరము విడిచిపోయెదను.— (అనుబంధము 10)

ఇది ద్వితీయాంకము. (నిష్క్రమింతురు)

మంజుల నైషధమను

చిత్రనళీయము.

తృతీయాంకము.

రంగము.—[అరణ్యము:—కలిప్రవేశము]

కలి—(తనలో) నాప్రభావమునకు సాటి యెవరు నాల్గుజగములను లేదు. పుష్కరుని మిత్రుఁడగు దేవలునిఁ బాత్రిగాఁ జేసి పుష్కరునిచేత మాయాద్యూత నాటకమాడించి, నలుని రాజ్యశ్రీలహరింపఁ జేసి, పురము వెడల నడిపించితి. కానిమ్ము. నలదమయంతులను నీయరణ్యమునఁ బెట్టవలసిన యిడుమలఁ బెట్టెదనుగాక—(నిష్క్రమించును)

(నలుఁడు—దమయంతితోఁ బ్రవేశించును)

(అనుబంధము 11)

నలు—హా! సతీమణీ! హరిత్సముదయాచ్ఛాదితమేదినీధరనికరాకరమరకతమణిచ్ఛాయా కలాపంబు లాలోకించి, నిచ్చలున్ బెచ్చుపెరిగిన పచ్చికల మెసవ నిచ్చగొని హెచ్చుగా విచ్చలవిడివాఱు హరిగణంబులును, బిలాంతరాళంబులనుండి మేతకై వెడలి తిరుగుచు దురదకై నితంబకదంబకంబుల పేటులఁ బీటబెట్టిన మేటిమ్రాఁకుల బెట్టిలివడ రాచుకొనుచు, నికటమునఁ జీమచిటుక్కుమనిన బెదరి చివాలున దూరదూరంబుగా బాఱుచు నతినిశితరదనసంఘట్టనంబుల నిప్పులుప్పతిల్ల, ఘనఘనాఘనగర్జానినాదసమధ్వానంబుల ఘుర్ఘురింపుచు, గహనతలముఁ గలయ మెలఁగు వరాహసమూహములును, కటన్ బుట్టిమట్టుమీఱి రోషరసావేశపు వేండ్రంబు దీండ్రింప గాండ్రుమనుచు, నెదుటఁ గనఁబడుకొండ గొఱియలపైఁబడి బుఱియలఁ బగులఁగొట్టక, నెత్తురుం ద్రావి,

పలలభిత్తంబులు గుత్తుకదాక మెక్కి, గుఱుకపెట్టి కందరంబుల నిద్రించు గబ్బిబెబ్బులులును, మహోగ్రాకారంబుతో నాకలిందీర్చుకొనఁగందరంబులు బొబ్బరిల్లఁగొబ్బున నబ్బురపుబొబ్బలిడుచు మత్తమాతంగ సంఘములకై వెదకు కంఠీరవంబులును, తలకుంతితకంఠ సంజనిత భయంకరనిర్ఘాదకోలాహలంబుల గుండియలవిసి కలగుండువడు ననేకమృగంబులును, సమగ్రకృష్ణకుండలిప్రకాండంబులవలె గండుమీఱుతుండంబులసాది, నవీనపల్లవితసల్లకీమతల్లికాపల్లవంబుల నుల్లాసంబుననందుకొని యారగించుచుఁ గేరుగంధసింధుర సందోహంబులును, గలిగి, మహాభయంబును గొలుపుచున్న ఘోరారణ్యమును ప్రవేశించితిమి.

దమ — తే. గీ. ఎత్తుపల్లముల్ చరణంబు । లొత్తుకొనెడి
సన్న సన్న ముళ్లు; ఘనపా । షాణసమితి
నత్తిపై వేడియెండ, నే । నెట్లునడవ
శక్తురాలను గానలో । సార్వభౌమ.

అక్కటా! నాకంతకంత కాయాసమధికమగు చున్నది. అడుగుఁదీసి యడుగుఁబెట్టఁజాలకయున్నాను.

నలు — అక్కటా! దమయంతీ! నీదుర్గతికి నేనేమని వగతును.

మ॥ చతురంభోధిపరీతభూవలయరా । జన్యాన్వయోత్తంస సం
తతిలో నెక్కుడవాఁడు నైషధుఁడు మ । ద్భాగ్యం బసామాన్యమై
క్షితినొప్పారు నటంచు మోదమునుమెయిన్ । జిత్తంబులో నెంచి నీ
బతిఁగాఁ గొన్నఫలంబు నీకిటుల సం । ప్రాప్తించెగా సుందరీ!

అయ్యో! సుందరీమణీ! నిన్నరణ్యముల సంచారము జేయఁజేసితినిగదా! ఈయిక్కట్టులన్నియు నీకు నామూలమునఁగాదె.

దమ — తే. గీ. చెమ్మటలు గ్రమ్ముచుండె దే । హమ్మునందు
నోటఁ దడియారుచుండెను । మాటరాదు
వశముగాకుండె నొడలు కం । పరము పుట్టె
నాథ! చేయఁగల్గినదేమి కా । ననమునందు.

అయ్యో! ఇఁక నడువఁజాల (కూరుచుండును)

నలు — ఎంతకష్ట మెంతకష్టము. దమయంతీ!

చ॥ జనకుని యింటికేగుమని । చక్కఁగఁ దెల్పిన నాదు వాక్యముల్
వినకతలోదరీ! యిటుల । భీకర కానకు వచ్చి యక్కటా!
ఘనవెతలందుచుంటివిల । కంజజువ్రాతకు నేమిగా మనం
బునఁ దలపోయువాఁడ; వగ । పుట్టదె నీముఖబింబముఁ గనన్,

తే గీ. చారుశారద పూర్ణిమా । చంద్రుపోలు
వదనమా! వాడె నిశియందుఁ । బద్మమట్లు
సరసిజంబులమించు నీ । చరణయుగళి
యరుణకాంతి వహించెనో । యతివమిన్న.

నీవు పుట్టిన యింటికిఁబోయియుంటివేని, నీకీకష్టము లేక యుండునుగదా ? ఇదియే కదా నీవు నావెంటవచ్చి పడుచున్న సౌఖ్యము.

దమ—(తొందరగా లేచి) ప్రాణేశ్వరా ! ఆయాసమడగినది. లెమ్ము. నెమ్మదిగా పోవుదము.

నలు—రమణీ ! నేనామాటయనిన నీవీ మాటయందువా? పుట్టినింట నున్నచో నిట్టి కష్టములఁ బొందక యుందువు కదా ? యని యట్లుపలికితిని గాని నీరాక నాకు గష్టమా ? అయ్యో ! ఎంత వెఱ్ఱిదానవు. నన్ను నిరంతరామోదపరిపూరిత మనస్కునిఁగఁ జేయుచుండు నీభువనమోహన విగ్రహము నాకన్నుల యెదుట నున్నంతవఱకు నేనెట్టి యిక్కట్టులనైనను భరింపఁగలనని నమ్ముము. హా ! సతి! నీకాకలిబాధ మిక్కుటముగ నున్నది కాబోలు ! విమలసలిలపూరితమైన కాసారమైన సమీపమునఁ గనిపించుట లేదే.(ఎదుటఁజూచి అదిగో ! మన కెదురుగ నొక రసాలసాలము కనిపించుచున్నది. దాని చాయకుఁ బోవుదము రమ్ము.

[ఇరువురు నడచి వృక్షమునీడకుఁ జేరుకొందురు]

నలు—యోషామణీ !

తే. గీ. అగ్నిసాక్షిగఁ గైకొన్న । యతివయిట్టు
లాకటిఁ మందుచుండఁగ । నరసియొక్క
కబళమన్న మే నిడలేని । కాంతుఁడయ్యె
గా నలనృపాలచంద్రుఁడు । కాలగతిని.

దమ—నాథా! విచారించినందువలనఁ బ్రయోజనమేమి యున్నది?

నలు— తే. గీ. తొల్లి భవమందునే పాప । ములను జేసి
యుంటినో తత్ఫలంబిప్పు । డొందుచుంటి
నిజసతీమణితో డవ । నీస్థలులను
కడుపునకుఁ గూడు లేకను । గాలగతిసి.

(పైనుండి యొకఫలము పడును)

నలు—రమణీ! భగవంతుఁడు మనయెడల దయఁబూని కాబోలు. యీఫలమును మన ముందుఁ బడవైచినాఁడు. నీవు సత్వరముగ దీనిని భుజించి యాకలినిదీర్చు కొనుము.

దమ—నాథా! ఇట్టి కార్యము నాకుఁ ధర్మమా? పతిభుజింపక పూర్వము సతి భుజించునా?

నలు— తే. గీ. తరుణి! యాకట గృశియించు । దాన వీవు
పురుషుఁడను నోర్వఁగలవాఁడఁ । బొలఁతి నేను
బాధ నాకంతగా లేదు । పతియొయిచ్చు
నప్పుడు భుజియించుచో దోష । మంటఁబోదు.

దమ—నాథా! నీవట్లు పలికెదవుగాని నీకు మాత్ర మాఁకలిబాధ లేకయున్నదా? నీవు భుజియింపకుండ నే భుజియించుటకు జిత్తము సమ్మతించునా? కరుణించి నీవు సగము భుజించి తక్కినది నాకొసఁగుము.

నలు—తరుణీ! నేను చెప్పెడిమాట వినవుకదా? ఈచిన్న పండులో రెండు భాగములు కావలయునా?

దమ—ప్రాణేశ్వరా! వేళతప్పినచో నాకలిబాధ యడఁగిపోవును. ఇంతకుమునుపున్న యాకలి నాకిప్పుడు లేదు. ఈఫలమును నీవే భుజింపుము. నీవు భుజించినచో నాకడుపునిండిన యట్లే. సందియమందకుము. వృక్షమున నింకొక ఫలము దొరకకయుండునా?

నలు—(చెట్టువంకఁజూచి)

ఉ. మందున కైన నొక్క ఫల । మైనను లేదనుమీ మహీరుహం
బందు నిదేమి యద్భుతము । వారిజనేత్రి! యిదెట్లువచ్చె; నే
మందును సిద్ధ మాయఫల । మానని సంశయమయ్యె నక్కటా

దమ—సందియమేల నాకిదియు । సంతసమొందుచు నేభుజించెదన్.

నలు—అయ్యో! ఏమి విషఫలమో?

దమ—అందులకనే నేనుభుజించెదనని చెప్పితిని.

నలు—అక్కటా! నాకు దుఃఖము తెచ్చిపెట్టెదవా? రమణీ! నీవువలదు. దీనిని నేనే భుజించెదను.

దమ—(చేయిఁబట్టుకొని) వలదు. వలదు. నీకు హానిసంభవించిన నాకుగాదా? ఇరువురమును బంచుకొందము.

(తినుటకుఁ దలంచుచుండఁగా నొకబ్రాహ్మణుఁడు ప్రవేశము)

బ్రాహ్మ—శ్రీహరీ! ఎంతబాధ తెచ్చిపెట్టితివయ్యా?

నల—స్వామీ! బాధయేమి?

తే. గీ. భవ్యభవదీయ దివ్యాంఘ్రి । పద్మములకు
మ్రొక్కఁజాలము లేచి యో । భూసురేంద్ర
యిచటనుండి నమస్కృతు । లిడెదమయ్య
సేవకునిపైనఁ గరుణించి । చిత్తగింపు.

బ్రాహ్మ—

తే. గీ. కడుపునకుఁ దిండిదొరకక । కానలోన
మార్గమును దప్పి యీరీతి । మసలుచున్న
వాసకేల ప్రణతులు లా । భంబుకలదె
కడుపు నిండించునే యవి । పుడమిపాల.

ఓయీ! ఈకల్లబొల్లి మాటలు; దొంగభక్తిప్రణామములు మాకెందుకు. నీకేమయినశక్తి యున్నచో నాకడుపు నిండుట కాహారముఁ బెట్టుము.

నలు—ధరామరోత్తమా! నీవుగూడ మావలెనే యాఁకటిబాధను గృశించుచుంటివా?

బ్రాహ్మ—సరి సరి. నీవు మాటలలో మంచిజాణవలె నున్నావు. ఆహారమేమైనఁబెట్టవలసివచ్చునేమోయని ముందుకాళ్లకు బంధము వేయుచుంటివా? మంచి తెలివిగలవాఁడవయ్యా!

దమ—మహానుభావా! ఈమహాపురుషుఁడు పలికినది యసత్యముగాదు.

తే. గీ. సప్తజలనిధి వలయిత । క్ష్మాతలంబు
పాలనము సేయుచుండు భూ । పాలవరుఁడు

కాలవశమున నీలీలఁ । గానలందు
సంచరింపంగ వలసెను । క్ష్మాసురేంద్ర.

కాకున్నచో నీతఁడొక బ్రాహ్మణుని కాఁకలి బాధ తీర్పలేనంత యశక్తుఁడగునా?

బ్రాహ్మ — సరే; ఈతఁడు చక్రవర్తి యని చెప్పనక్కఱలేదు, ముఖలక్షణములే చెప్పుచున్నవి. (నలునిఁ జూచి) నృపాలా! నీచేతిలో నేమియున్నదే?

నలు — బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈవృక్షమున నెక్కడఁజూచినను నొక్కఫలమైనను లేదు. ఇది నగాత్రిమెట్లు మాముందుపడెనో చెప్పజాలము. మాదుర్దినములను బట్టి యిదివిషఫలమేమో! యని సంశయించుచున్నాము.

బ్రాహ్మ — ఏమీ! నీకట్టిసందేహముకలిగినదిగా? ఏదీ చూతము.

(నలుఁడు ఫలమునిచ్చును)

బ్రాహ్మ — (పుచ్చుకొని తినఁబోవుచున్నాఁడు)

నలు — మహాత్మా! మీకుఁ బాతకము సంభవించును. తినవలదు. తినవలదు.

బ్రాహ్మ — (తినుచు) పాతకమా! నీకు సంభవించునా? నాయనా! ఇట్టిమాటలు పలుకుట బాల్యము నుండియు గష్టపడి నేర్చుకొంటివా? విషఫలమని బొంకితివే. ఆహా! ఎంతమాధుర్యముగ నున్నదయ్యా? నోటవేసికొనఁగనే అవలీలగ గొంతికిఁ బోయినది. ఇటువంటి పండు మఱియొకటితినవాంఛగలుగుచున్నది. ఎక్కడనైనదాచితివేమో బ్రాహ్మణునకిచ్చిన పుణ్యమేగాని పాపముకాదు. తెమ్ము.

నలు — దేవా! పండురుచిగనే యున్నదా?

బ్రాహ్మ — రుచియని యడుగుచుంటివా! కడుపు పూర్తిగా నిండినది. ఇఁకనీవు విచారించినను ప్రయోజనములేదు. రాజా! ఇట్టిదుర్బుద్ధి నీకుండుటచేతనే భగవంతుఁడు నిన్ను వనవాసిగ జేసినాఁడు. మంచివాఁడవైనచో బ్రాహ్మణుఁడను. ఆకలి బాధచేఁ గడుపు దహించుకొని పోవుచుండ, వచ్చియడుగ - విషఫలమని బొంకకుండ నాక్షణమునందే యిచ్చియుందువు. వన్యఫలమునకే యిట్లు బద్ధములాడినవాఁడవు. తక్కిన రాజకార్యములయందెట్లు వర్తించితివోకదా? ఇంకనెప్పుడును నసత్యప్రధానచేతస్కుఁడవుగాకుము.

నలు — పృథ్వీసురోత్తమా! నీవు నాచిత్తవృత్తి నరయఁజాలక యట్లుపలుకుచుంటివి పోనిమ్ము; నీక్షుధ తీరినదికదా; నాకదియే భాగ్యము. నాయందు దయ

యుంచి, యీయారణ్యమునుండి మేమావలఁబడి యేదేని పురముఁ జేరుదారి తెలుపుము.

బ్రాహ్మ—ఛీ! నకు దారిఁజెప్పవలయునా?

మ. నరపాలుండవె నీవు భూమివయి చం । డాలుండవేగాక! భూ
సురు శోక్కండిటు లాకటన్ బడుచు ని । చ్చోజేర వానిం గృపా
పరతన్ జూచి ఫలంబు నీయక యె దు । ర్వారుండవైనట్టి దు
శ్చరితున్ నిన్నును జూడఁ బాపమొదవున్ । తన్మాపాల వంశాధమా.

పొమ్ము. పొమ్ము. (నిష్క్రమించును)

నల.—రమణీ! కాలగతి యెట్లున్నదో యరసితివా?

తే. గీ. విషఫలంబేమొ యంచును । విత్రునకు
నట్లువల్కిన నాచిత్త । మరయలేక
యవనిదేవుఁడు కోపించి । యరగినాఁడు
కాలవైపరీత్యంబును । గంటె యబల!

ఉ. ఆకలిబాధకంటె విను । మా కలిబాధయె యెక్కువయ్యె నో
ప్రాకట చంద్రబింబముఖి !

దమ— । పార్థివ చంద్రమ! యేమిసేతు న
య్యో కడుపెల్ల మండెడు మ । హోజ్జ్వల ఘోర దవానలంబుగా
నేకరణిన్ భయంకరాటవిని । నేను సహింతును దీనిఁజెప్పుమా ?

(రెండు పక్షులు పైనుండి వచ్చును.)

నల—తరుణీ! అటు చూడుము. ఏవో రెండుపక్షు లీవృక్షము క్రిందకు వచ్చుచున్నవి. ఎట్లయినను వీనింబట్టుకొని యాహారముగా నుపయోగింతము. ఈవుత్తరీయము వానిపై వేసి బట్టుకొందును.

(పక్షులను బట్టుకొనుటకు వలువ నెగరవేయ నవి వసనము హరించును)

దమ—నాథా! ఈచిత్రమున కేమందును?

నల—మనోహరీ !

తే. గీ. కాలకర్మగతికి నిట్లు । గరిత! యెద్ది
వలయుఁగాక! గాకున్నచోఁ । బక్షిఁ బట్ట

వలువ నెగరవేయంగ సు । వృత్తులేమి
వసనము హరించు టేమి, దు । ర్భరము కాదె.

దమ—నాథా! యిదియంతయు మనపురాకృత పాప్రబ్ధము. విచారించి నందువలనఁ బ్రయోజనము లేదు. నావలనదే మన మిరువురమును ధరింతముగాక. కాలము తప్పివచ్చినప్పు డెవ్వరేమి చేయఁగలరు? ఇన్నినీళ్లయిన నెక్కడనేని లభించునేమో యరయుదము. నెమ్మదిగా రమ్ము. (నిష్క్రమింతురు)

(పునఃప్రవేశము— కలి)

కలి—(తనలో) తనకవసరములేని కార్యములీ యిందుఁడేల నెత్తిపైఁబెట్టుకొనవలయును. నల దమయంతులకు ఆకలి తీరినఁదనకేమి? తీరకున్నఁదనకేమి? అందుకొఱకు చూతఫలము వారిముందు బడవేయు నా? బ్రాహ్మణవేషమున దానిని హరించితినిగాని అది వారు తిన్నచో నాకలి దప్పులడఁగియే యుండునుకదా! కానిమ్ము. ఇఁక నల దమయంతులను వేఱు వేఱు త్రోవలఁబట్టించెదఁగాక! కలిప్రభావము పాకశాసనుఁడు గ్రహించుగాక! (నిష్క్రమించును)

రంగము— [అరణ్యము-నల దమయంతులు ఏకవసనము ధరించి ప్రవేశము]

నలు— తే. గీ. కంటకోపేతమైన యి । క్కానయెల్లఁ
దిరుగుటం జేసి యాయాస । భరము హెచ్చె
గాని సలిల మెచ్చటనైనఁ । గానఁబడదు
కాలుగతి యిట్టులున్నది । కంజనేత్రి!

దమ— ప్రాణేశ్వరా!

తే. గీ. నన్న సన్నగ బలమెల్ల । జారిపోయె
జగము సకలంబు దిరిగెను । పరణిఁదోచ
నుంకునో ప్రాణము ండదో । యుర్వినాథ
కదలఁజాలను నడుగైనఁ । గానరోన.

నలు—దమయంతీ! మనకెట్టిదురవస్థ సంభవించినది. అదియేమి కాలమహిమయో? లేక భగవంతుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగ మనకిట్టి సిలుగుల కల్పింపఁదలంచెనో? జలముచేనైనఁ గడుపునింపుకొందమన్న నెక్కడజలాశయమైనను గానిపింపక యున్నది.

దమ—భగవంతుఁడు మనయెడఁ బరాఙ్ముఖుఁడై యున్నాఁడు. అయ్యో! అడుగు ముందుకు బడకయున్నది. పాదములు తేలిపోవుచున్నవి.

నలు—రమణీ! అల్లదే మనకెదురుగ నొక జలాశయము కనిపించుచున్నది ఎట్లో యోపికఁ బట్టి నాలుగడుగులు వేయుము. కడుపునిండ నీరములు గ్రోలి తత్తీరమున వృక్షము క్రింద విశ్రమింతము, లెమ్ము (చేయిఁబట్టుకొనును)

దమ—అబ్బా! (ఇరువురును కొంతదూరము నడిచి కాసారమునదిగి నీరములు ద్రావుదురు.)

నలు—నారీమణీ! నేఁడు మనకీజలములే పంచభక్ష్యయుతమైన సరసపరమాన్నమయ్యెఁగదా?

దమ—నాథా! ఆయాసమధికముగ నున్నది.

నలు—ఒక్కింతకాలము నాయంకపీఠిని శిరముంచి నిద్రింపుము.

దమ—(అట్లు చేయును)

నలు—ఉ. విశ్వసుతాత్మ యీసతి ప । విత్ర చరిత్రలతాంగి భీమధా
త్రీశ్వరుకూర్మి పుత్రిక య । హీనగుణాఢ్య; నగర్వశాత్రవా
సుశ్వసనోరగేంద్రుఁడయి । శోభిలునీషధరాజచంద్రు చి
త్తేశ్వరియైన యిందుముఖి । యిట్టి నిద్రను బొందెనక్కటా.

హా దమయంతీ! నామూలమునఁగదా నీవిట్టి సంకటంబులఁ బొందుచుంటివి. సతీమణీ! పుట్టినింటికిఁ బొమ్ము, నాతో కష్టములనందఁ జాలవని యెంత బ్రతిమాలి చెప్పినను వినక, వచ్చితివి. అక్కటా! తలోదరీ! శుద్ధాంత సౌధంబులయందు పరిచారికా సహస్రంబులు సురటీలువీవ హంసతూలికా తల్పమున శయనించు నీవు; ఆగర్భశ్రీమంతుఁడను, రాజర్షి యనందగిన వాఁడును భీమరాజేంద్రునకు దమనమునీంద్రుని యనుగ్రహమున గలిగిన నీవు; సద్యశోవృతాశావటలుండును, సప్తపయోనిధి వేల్లితాఖిల ద్వీపనృపాలమౌళి వినతి స్ఫురణార్హ పదాబ్జుఁడైన యీనలుని మనసారఁ గోరి వరించిన నీవు; నేఁడు, ఈ, గజగవయగండభేరుండ గండక కంఠీరవ వ్యాఘ్రాచ్ఛభల్లశరభ సైరిభ స్తబ్ధరోమమృగాధిపాధ మహావన జంతు సంతానాకుంఠిత కంఠకుహరప్రోద్యద్వినిర్గత ఘోర నిర్ఘోషణ భీషణంబును, పిశాచగణ విహారాడంబరదంతురంబును, జంబు జంబీర నింబతరుస్యందన మందారకదంబాల పలాశన్యగ్రోధ మాలూరాశ్వత్థాది వసుధారుహశకటలాభ్రంకషంబును, నిశాతస్థూల కంటక పా

పాణశ్రేణి వ్యాప్తంబును, కలరవఖంజరీటశ్యేనచటకకరట కలకంఠ ప్రముఖాఖిల ఖగకుల కలకలధ్వాన సంకులంబును, నై యొప్పుచు దినేశరుచులు జొరనీక చీకటులు గ్రమ్ముకొని యనుక సల్లిన పొలకుండ బరక, చిట్రెగుగచ్చకసింద కోరెందకంపల గలయంబెనుచుకొని, తెరపరయ పశంబుగానిక యల్లికల బెల్లుకటంబై దురవగాహస్థితి నతిశయిల్లు నిమ్మహారణ్యమున ఈవృక్షమునీడను కటిక నేలను శయనించుచుంటివి కదా!

సీ. అడుగేని బెట్ట శ । క్యముగాని యిమ్మహా
 రణ్యంబు మణిమంది । రంబెనీకు
కడుభీతి గలిగించు । కానన మృగములు
 ఘనపరిచారికా । జనులెనీకు
కడుపుమంటను దార్పు । తోయజలంబులు
 సరసభక్ష్యాన్నభో । జ్యంబెనీకు
కఠిన శిలాయుక్త । కంటక భూమియే
 బహుసౌఖ్యమిచ్చు త । ల్పంబెనీకు;
తే. గీ. కటకటా యెట్టి ఘోరసం । కటము గలిగె
నాకతంబున భీమభూ । నాథపుత్రి!
జలజసన్నిభనేత్రి పి । కాలగాత్రి!
సుజనసన్నుతచరిత్రి! । సుందరాంగి!

నీకడగండ్లను నేను వీక్షింపఁజాలను పరితాపము నోపుకొనఁజాలను. కావున నిన్ను నేను విడిచెదను, అట్లు చేసినచో నియ్యవస్థ నేను జూడక యుందును. నీవైన నెందైన జేరి సుఖింపఁగలవు (చీర సగము చించి) అక్కటా! నేనెట్టిసాహసకార్యముఁ జేయఁ దలఁచితిని. స్వయంవరమునకుఁ బూర్వము దేవేంద్రునంతటివాఁడు తన్నువరింపుమని సందేశము పంపినను నంగీకరింపక, నలునిఁదప్ప నన్యుని నొల్లనని వచించిన సుశీలయగు దమయంతిని; ఒక్క నిమిషమైన నిన్నెడబాసియుండనని పలికి, సకలరాజ్యశ్రీలబాసి యరణ్యమునకుఁ గట్టుబట్టతో నావెంట వచ్చిన సాధ్వి దమయంతిని; నాపైన నున్న ప్రేమచేఁ గన్నకొడుకును సహితము కన్నవారియింటికిఁ బంపిన దమయంతిని; యెట్టి యాపదలెట్టి దుఃఖము కలిగినను యూరడింపు వాక్యములచే నాకు ధైర్యమిచ్చు దమయంతిని; అయ్యో! ఈఘోరారణ్యమున విడిచిపోవుదునా? ఇట్టిసా

హానికార్య మాచరించితినేని, నాసుశీలతకు, నాధర్మసంధతకు, నాపురుషార్థమునకు నావిజ్ఞానమునకు, నాసత్కార్యాచరణమునకు భంగము కాదా ? నాయాత్మ తిరుగ విముక్తిని బొందనటువంటి ఘోరనరక కూపమునం బడదా ? నేనిట్టి దుష్కృత్యము ను సేయంజాల. సేయకున్న నెట్లు ఘోరారణ్యమున నాకలిదప్పులకుగృశించుచుండు నీమె నెట్లు చూడగలను, ఏమైనను సరే ! ఎడబాసిపోయెదంగాక! హా! నలా! కఠిన కర్మా ! అగ్నిముఖమునం గైకొనిన యర్థాంగిని. యీరీతినట్టడవిని విడిచిపోం దలంచితివా ? నలుండు క్రూరకర్ముం డనుజననిందను బొందం దలంచితివా ? (ఆలోచించి) జననిందతో నాకు బనిలేదు. లోకముతో నాకవసరములేదు. నాయర్థాంగి- నామనోహారిణి- నాసంతోషమున కాలవాలము- అగు నీదమయంతికి సౌఖ్యము గలుగుటయే నాకుం గావలసినది నేనీమెను విడిచిపోవుదునేని యీమెకు దప్పక సౌఖ్యమే కలుగగలదు. దమయంతీ! ఇట్టి దుష్కార్యముసేయుచున్న నీప్రాణేశ్వరుని క్రూరకర్ముండని నిందింపకుము. కృపారహితుండని దెగడకుము. నీసౌఖ్యమును గోరియే నేనిట్టి పనిసేయుచుంటిని. కాకున్నచో నెన్నండైన నిన్ను బాసియుండునా ! ఈలేశము నిర్దయుండు గాడని యెఱుంగుము. (పూర్తిగా జీరచించి కదలకుండ దమయంతి శిరమును తన తొడనుండి తీసి కొంచెము దూరముపోయి) హా! నాదియెంత కఠినచిత్తము. ఈలేమను విడిచి పోవుచుంటినేక ఈపల్లవాధరిని విడువవలసినదేనా? (మరల దమయంతి యొద్దకు వచ్చి కూర్చుని) హా ! దమయంతీ! సంపూర్ణపూర్ణిమాచంద్రమండలంబును ధిక్కరించు నీముఖపద్మమును జూచుచు ననుదినంబును సంతోషమునం బొందితిని. గాని విచారమెన్నండును నెఱుంగను. రమణీయమహోద్యానవనారామ సీమలయందు నిరంతము నీతోం గూడి విహరించి మోదమందితిని గాని, యొకనాండును నినుం బాసియెఱుంగను. నీయందున్న యనురాగమున నీవెద్ది కోరిన నది యొసంగి సంతోష మందితిని గాని, యిట్లు కఠినాత్ముండనై నట్టడవిని నిన్ను బాయు కఠిన కర్ముండనగుదునని యెన్నండును తలంపనైతిని. శర్కరాద్రాక్షారసముల కంటె మధురతరమై యలరారు నీముఖపద్మమును ముద్దుపెట్టికొని సంతతానంద వారాసినోలలాడితిని గాని యెన్నండును వగచి యెఱుంగ- అక్కటా! నేటికిట్లు పెనువెత సంభవించినది.

దమ—(కదలుచున్నది)

నలు—అయ్యో! ఈమె మేల్కొనునాయేమి? మేల్కొనినచో నాయుద్యమము

విఫలంబగును. ఈమెను విడిచిపోఁదలంచినవాఁడనుబాగు సేయనేల? అక్కటా! ఈయబల మేల్కొని నన్నుఁ గానక, యిట్లు చేసినందులకు నెంతగా పరితాప మందునోగదా? ఏమైననేమి. ఈమె సంతాపమును మాత్రము నేను చూడఁజాలను. అక్కటా! ఎట్టి సంతాపవార్ధియందు మునింగియున్నను; నిమేషములో నెయ్యది యుద్ధరించునో, ప్రియానుకలహానసనుయమున నెయ్యది సంపూర్ణ ప్రమోదముఁ గూర్చునో; ఎట్టి దుఃఖములను, నెట్టి యిక్కట్టులను నింతలో మఱపించి చిత్తమున నిశ్చలత్వమును స్థాపించునో; యట్టి ఈనారీమణి గాఢాలింగన సౌఖ్యమిక సాగియనుభవించి యెరిగెదఁగాక! (కౌఁగిలించుకొనఁబోయి) ఓహో! మఱచితిని. నేనీమెను కౌఁగిలించుకొంటినేని మేల్కొనఁగలదు. (ముద్దుబెట్టుకొని) ఒక్కసారి ముద్దుగొని పోయెదఁగాక! ప్రేయసివద నా? నీకడకండ్లఁజూడఁ జాలక నీమనోహరుఁడు పిన్నియరణ్యమున నొంటరిగా విడిచిపోవుచు, ముద్దుగొనుచున్నాఁడు. సురల నీభాగ్యమునకుఁ బరమేశ్వరుఁడు త్వరలో ననుగ్రహించుఁగాక? ఓదేవతలారా! కోరియానైషధుని వరించిన యాదమయంతిని, మోహము పరిత్యజించి, యనురాగమును మఱచి, క్రూరాత్ముఁడై యాతఁడు యీయరణ్యమున విడచిపోవుచున్నాఁడు.

సీ॥ భీమసుతమాపాలు । వెలలేని నోముల
పంటయైపుట్టిన । పద్మగంధి
బృందారకుల మాట । వెక్కుకుఁ బోఁద్రోచి
నలరాజుఁ జేకొన్న । కలికిమిన్న
సద్గుణంబులయందు । నతిలోకమున కెల్ల
దలమానికంబైన । తలిరుఁబోడి
పతిఁబాయగా లేక । సుతునిఁ బుట్టింటికిఁ
బంపివచ్చినయట్టి । వారిజాక్షి

తే. గీ. అట్టి దమయంతి నీయర । ణ్యంబునందు
వదలిచనుచుంటిఁ గావునఁ । బరమకరుణ
నరసి, రక్షింపఁబూనుఁడీ । యమరులార
వనజబాంధవకోటులార । భవ్యులార.

(నిష్క్రమించును)

దమ—(లేచి) నాథా ! నాథా ! ఏమిది పలుకవు. (కన్నులు తెఱచిచూచి) ఏడీ ! నామనోహరుఁడు. నారాజచంద్రుఁ డగునళభూపాలగ్రామణి ! నాథా! ప్రాణనాథా ! ఇంకెక్కడి ప్రాణనాథుఁడు. ఈకట్టడవిని నన్నువిడచి తనమార్గముఁ దాను జూచుకొన్నాఁడు. ఈసతి హృదయము బరీక్షింపఁదలఁచి యెచ్చోటనైన డాగితివా ? నాథా ! నీవు నన్నిట్టి పరీక్ష సేయనవసరము లేదు. ఈ కాంతమనోవాక్కాయకర్మములయందు నిన్నే నమ్మియున్నది. నీపాదారవిందసేవ తప్ప యన్యచింతనమవసరము లేదు. (మరల పిలుచుచు) ప్రాణేశ్వరా! రమ్మురమ్ము. నీపరీక్ష యిఁక చాలును. (ఇంచుకయూరకుండి) నిజముగా నన్ను విడచియరిగితివి. మనోహరా ! నీవిట్లు సేయుటకు నేనేమి మహాపరాధముఁ గావించితిని. నాయగచాట్లు నీవుచూడలేకపోయితివా? లేక నీకు నేను భారముగఁ దోఁచితినా ? మార్గాయాసమునడస్సియున్న నీకు చరణసేవ సలుపకుండనీయింతిశరీరముమరచి నిద్రించినదని యాగ్రహించి యిట్లొనర్చితివా ? ఓజీవితేశ్వరా ! ఆకలిబాధచే ప్రాణములు శోషిల్లుటచేత నట్లు నిద్రించితినిగాని నీసేవచేయుట నాకు భారమా ? దేవా ! ఏమయ్యంతి చిత్తవృత్తి నీకుఁ దెలియదా ?

సీ. నినుఁ బాయగాలేక । వనులకు నీవెంట
నరుదెంచుటైనను । నరయవఁగదె
నీమీఁదభక్తిచే । నామసుందరు బుత్రు
నెడబాసియుండుట । నెంచవలదె
నీమీఁదఁ బ్రేమచే । బృందారకులనైన
గొననొల్లకుండుట । గనఁగవలదె
యనిశంబునీసేవ । లాచరించుచు వేడ్క
దినములగడపుట । దెలియవలదె

తే॥గీ॥ నాగుణంబులెఱిఁగియుండి । నాథ ! యిట్లు
ఘోరకానలో నను బాసి । పోవనేల
భారమైతిన నీకంత । నేరమేమి
కరుణలేదేల సుందరా । కారబాధ.

ప్రాణేశ్వరా ! ఎట్టిసాహసకార్యము జేసితివి.. నీవునన్నీరీతిని నెడబాయుదువని కలయందైనఁ దలంపనైతినికదా ! అక్కటా! నేను పాపినికాకున్నచో నేడు నాకీనిద్ర యేలరావలయును. నేనుమేల్కొనియుంటినేని నీవునన్ను బాయకయుందువుకదా?

ఒకవేళ నట్టిదే సేయఁదలంచినను, గట్టిగ నీచరణములు బట్టుకొని బ్రతిమాలుకొనకయుందునా? నీ వెక్కడకు బోయిన నక్కడకు రాకయుందునా? నాకిట్టిపాటుకలుగునా? అగ్నిసాక్షిగ నేను నిన్ను గైకొనిన దెందుకు? కష్టసుఖములు నేనుగూడ సమముగ నీతో బంచుకొనుటకుగాదే? అట్టిచో నన్నొంటిచేసి పోయితి వేల? అక్కటా! కాలమహిమను బట్టి పక్షులను బట్టఁబోవ నవి వసనము హరింప నిర్వారము నొక వస్త్రమునె ధరించితివి. ఇప్పుడు నా వస్త్రములో గొంచెము చించుకొని ధరించితివా అయ్యో! ఎంతస్థితి వచ్చినది. నామూలమున నీకు బాధలు సంప్రాప్తించుచున్నవని యిట్లుచేసియుందువని తలంచెదను. హా! ప్రాణేశ్వరా? ఇప్పుడు నేనేమి సేయుదును. నిన్ను నేను మరల నెట్లుచూడగలుగుదును? ఈయరణ్యమున నాకెవరుదిక్కు? ఎవ్వరిని వేడుకొందును. ఎవ్వరు రక్షింపగలరు. నన్నిట్లు దుఃఖసాగరమున ముంచివేసితివి. నేనిప్పుడెక్కడికిపోవుదును. నీవుయుండలేని యీవ్యర్థపుబ్రతుకుతో నాకేమిపనియున్నది. ఓవనమృగములారా! నలునిబాసిన దమయంతి జీవింపఁజాలదు. కావునఁ గరుణించినన్ను మ్రింగివేసిపుణ్యముగట్టుకొనుఁడు. హా! ప్రాణనాథా! నలసార్వభౌమా!

సీ. అనుకూలదాంపత్య । మనిసంతసించితి
యిట్టులౌనని యెన్నఁ । డెఱుఁగనైతి
కలనైన ననుఁ బాయఁ । దలఁపవంటివిగాని
యీరీతివిడచుట । నెంచనైతి
భవదీయ సేవయే । సర్వమంటినిగాని
యిట్టిపెన్వెతగల్గు । టెంచనైతి
నీదండనుంటయే । మోదమంటినిగాని
యిట్టిదుఃఖముగల్గు । టెఱుఁగనైతి

తే॥గీ॥ హా! మనోనాధ జితచంద్ర! । హాసురూప!
హా! నిరంతర కరుణామ । యాంతరంగ!
హా! నృపాల పూజిత పదా । బ్జాత యుగళ!
హా! మదీయమూలధనమా! । హా! నిజేశ!

(మూర్ఛిల్లును.)

(తెరవ్రాలును)

రంగము:—[అదేయడవి-ప్రవేశము నలుఁడు]

సీ. ననుబాసి తేనాథ । యని నాకునై యెంత
కడుపులో దుఃఖంబు । గాంచినావొ
నిర్దయాత్ముఁడయ్యొ । నేనాథుఁడంచును
నెంతగా ననుదూరి । యొగడినావొ
వనసీమలోనున్న । ఘనమృగంబులఁజూచి
పరమభీతిని నెట్లు । బాఱినావొ
దిక్కునాకేమంచు । ధీరత విడనాడి
యేరీతిగావింప । నెంచినావొ

తే।గీ। హా! సతీమణి! చంద్రబిం । బాస్య భీమ
భూధవసుపుత్రి! సుమగాత్రి । భూరిదుఃఖ
వార్ధిముంచితినిన్నులా । వన్యసీమ
యుండఁగలనే నిన్నుఁజూడ । కుండ నేను.

మ। కలికీ కన్నులపండువై లలితమై । కల్యాణ సంధామమై
లలితానంద విశేషదాయకమునై । లక్ష్మీవిలాసంబునై
పరుచందంబుల సమ్మనావహమునై । భాసిల్లు నీదివ్యమం
గళరూపంబికఁ జూడఁగాఁగలుగు భా । గ్యంబున్నదే ధారుణిన్.

సతీమణీ! నేను నీయెడల నెంతకఠినచిత్తుఁడనైతిని. నాయట్టిపాపాత్ముఁ డెందైన గలఁడా? నలునే వరించెదనుగాని యొరులవరింపనని దీక్షవహించి, గుణపరీక్షకై బృందారకులు తమ్మువరింపుమని పంపినసందేశమును నిరాకరించి, తుదకు మనోరథసిద్ధపై- యెన్నడును నన్నుబాసియుండనని- యరణ్యములకువచ్చిననిన్ను నట్టడవిని బాసివచ్చితినిగదా? అక్కటా! ఇప్పుడునిన్ను నేనెట్లుచూడఁగలను? నీవునాకుమరల గనుపింతువా? హా! దమయంతీ! నీవు నాకై యరణ్యంబున నెంతగా నన్వేషించుచున్నావో? నిన్ను బాసికొంతదూరమువచ్చి, చేసిన క్రూరకర్మమునకుఁ బశ్చాత్తాపమునంది - మరల నీవు గనుపింతువేమోయని వెనుకకువచ్చితినిగాని:— ఈపాపచారిత్రునకు నీవు గానిపింపవైతివి. అయ్యో! ఇప్పుడెందుంటివి?

(లోపలనగ్ని కనిపించును)

ఈదావానలమేమి? అరణ్యమంతయు జుట్టుకొనుచున్నదే? ఈయగ్నింబడి ప్రాణముల విడిచితినేని యీయవస్థలన్నియు గట్టెక్కునుగదా?

(లోపలధ్వని)

మాంపాహి - మాంపాహి - మాంరక్ష - మాంరక్ష.

నలు—ఎవ్వరిట్లు పలుకుచున్నవారు.. (ఎదుటఁజూచుచు) అయ్యా! నీవెవ్వరవు? నావలెనే నీవుగూడ కష్టసాగరమున మునిఁగితివా? అయిననేమి! భయపడకుము. ఎట్టిస్థితియందున్నను నలుఁడాశ్రితజనరక్షణదీక్షాబద్ధకంకణుఁడని యెఱుంగుము. సత్వరముగ నీకు వచ్చినయాపద తెలుపుము?

(లోపల)

నలరాజా! నీకుశుభమగుఁగాక! నేనొక సర్పరాజును. మహావృద్ధుఁడను. అగ్నిలోబడితిని. రక్షించి పుణ్యముగట్టుకొనుము.

నలు—(విక్రమించి- అగ్నిలోనున్న సర్పమును నీవలకుదెచ్చి) నాగరాజా! నీకుఁ బ్రాణభీతి పోయినదికదా? (అని క్రిందవిడువనదికఱచును) హా! (రూపము మారును) అక్కటా! ఇదియేమి? ఉపకారమునకు నపకారము వెంట వచ్చెనే? నను కానయందు నర్ధాంగిని నావిధి బాసివచ్చినఫలము కట్టికుడుపక యుండునా? ఆహా! ఇమ్మహారణ్యములో దుదకు సర్పదష్టుఁడనై మరణమందుమని ధాతనాముఖంబున వ్రాసెఁగాఁబోలు! (దమయంతి నుద్దేశించి)

తే. గీ. ప్రాణభీతిని బాము కా । పాడుమనుచు
గోరరక్షించి మించితిఁ । గుందరదన
నందుకీడునాకు సం । ప్రాప్తమయ్యె
నూరడింపఁగ రావ! వి । ద్యుల్లతాంగి.

నాయనా! ఇంద్రసేనా! నీవెక్కడనుంటివోయి? తల్లిదండ్రులపై నెట్లుబెంగఁగొని యుంటివోకదా? ఎట్టిదుఃఖసమయమునైనను నీసుందరవదనారవిందమును జూచుటచేత, నీమృదుమధురసంభాషణములు వినుటచేత, నీబాల్యక్రీడల జూచుటచేత నది యంతయు మఱచియుందునే తండ్రీ! ఇట్టిసమయమున నాదండనెవ్వరును లేరుకదా? అయ్యయ్యో! ఈసర్పము కఱచుటేమి! ఈరూపము మాఱుటేమి! హా? పరమేశ్వరా! ఈనలునియందింత నిర్దయవహించితివేల! స్వామీ! నీచర్యలతివిచిత్రములే.

మ. ధరణీరాజ్యము బాయఁజేసితివి హా । తన్వంగినిం బాపి, భీ
కరఘోరాటవిఁ జిక్కఁజేసితివి, యు । గ్రక్రూరసర్పంబునన్

గలవంజేసి విరూపుజేసితివి నీ । కారుణ్యమిట్లున్న నె
వ్వరిబ్రార్థింతును బ్రోచువారెవరు దే । వా! సర్వలోకప్రభూ.

నీకైనను దయరాదా! కాలగతి చాలనప్పుడు నీకుమాత్రము దయవచ్చునా? దుర్భరపరితాపవశమువనిట్లు పలుకుదునుగాక, ఎవరుచేసినకర్మము వారనుభవింపక తప్పునా? (సర్పమును నుద్దేశించి) వృద్ధుఁడవగునో నాగరాజా! నేను నీకుపకారముజేయనీవు నాకిట్లుచేసితివి. గ్రహబలము చాలకున్నప్పుడిట్లేయగునుగదా?

(ప్రవేశము - కర్కోటకుఁడు)

కర్కో—

మ. అవనీపాలక చింతబొందగను నే । లా! యిట్టులన్ వారి జో
డ్వుఁడే భంగినివ్రాసెనో యటులె త । థ్యంబొప్పగానాను, నీ
వువిచారించిన లాభమేమి! సుఖమే । బొల్పారఁగాఁగోరి, మా
నవుఁడశ్రాంతము దానినేగనునె భూ । నాథాగ్రణీ! ధీమణీ.

నేనుకర్కోటకుఁడ. కలియాజ్ఞననుసరించి నిన్నుఁ గఱచితిని. అతని యాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము. దేవేంద్రుఁడింతకుమున్ను మీకాకలిదప్పు లడఁగుటకు చూతఫలమొకటి మీముందుబడవైచినాఁడు. అదిమీరు భుజించియున్నచో నాకలిదప్పులులేక జవసత్వములకు గొదవలేకయుండెడివారే? కాని కలిరాజు వృద్ధబ్రాహ్మణవేషమున నాఫలమును హరించినాఁడు. ఇప్పుడు నేనునిన్నుగఱచితినని విచారమందవలదు.

దేవేంద్రుఁడు నీయెడలగరుణించి నావిషమున నమృతముంచుటచే నీకు బ్రాణహాని లేదు. అందులకనే రూపము మాఱితివి. ఆకలిదప్పులు నీయధీనమైయుండును.

నలు—కర్కోటకా! కలిరాజు నాయెడల నింతనిర్దయ వహించినాడేమి?

కర్కో—అనవసరమైనప్రశ్నల నడుగవలదు.

నలు—నాదమయంతిజాడ నేమైనఁ జెప్పగలవా?

కర్కో—ఇట్టివన్నియు నేనుచెప్పను.

నలు—పోనిమ్ము. ఎప్పటికైన నాదమయంతిని జూడగందునా?

కర్కో—నాకుతడవయ్యె - పోవలె - (కొంచెము ముందుకుఁబోయి మరల వెనుకకువచ్చి) నలరాజా! నీకు నిజరూపము గావలసినప్పుడు నన్నుస్మరించితివేని యొకదివ్యాంబరము పంపెదను. దానంజేసి నిజరూపమును బొందఁగలవు.

(నిష్క్రమించును)

నలు — అయ్యో! నారాజ్యమున్న నేమి! పోయిన నేమి! ఎవ్వరుచూచి సంతసింతురు. నాదమయంతి లేకున్న నిదియంతయు నాకేల! అక్కటా! తన్ను విడిచివచ్చితి నని యాతన్వీమణి ప్రాణముల పైరోసి యేదైన సాహసకార్యముఁ జేసియుండదు కదా? లేక యేవన్యమృగములైన క్రూరకార్యము గావించియుండునా? క్రూరకర్ముఁడనై తొలుత నట్టి యకార్యమాచరించి యిప్పుడిట్లు విచారించు చుంటిని.

మ. తరుణింబాసి యిటేలవచ్చితినయో । తద్వక్త్రమీక్షింపు చా
పరసన్ వర్తిలుచున్న నాచెలికటా । క్షస్ఫూర్తి శోభిల్లన
ర్మరతిన్ నన్నొకసారి గాంచినవెనన్ । మన్మానసాలీఢదు
ర్భరతాపంబొకయింత దీరునుగదా । రాజెల్లునే వెట్టినై.

అయ్యో! ఆమెను విడచివచ్చినతరువాత!

చ. ఘనకచదర్శనంబునకుఁ । గన్నులు నేగుటె కార్యమంచు నే
ననుకొనినట్లె నాహృదయ । మందొకకోరిక నేర్పరించి యా
వనితనుజూడబోవ బల । వంతము జేసె విధాతగాని య
వ్వనజముఖీశిరోమణికి । నంబడదయ్యె వనంబులో వలన్.

ఓవనదేవతలారా! మీరేపుయిన మాదమయంతిజాడఁ దెలుపగలరా?

మ. శరదిందుప్రతిమాన బింబవదనన్ । శాతోదరిన్ సుందరిన్
సరసీజాక్షిని; గంబుసన్నిభగళన్ । జక్రస్తనిన్; జారుసుం
దరగాత్రిన్ దమయంతి నీయడవిలో । నన్ జూచియున్నారె స
త్కృపయున్ దెల్పుఁడు మీకు మ్రొక్కెద సుమా । ద్వద్భక్తి రాజిల్లఁగన్.

(అనుబంధము 12) (నిష్క్రమించును)

రంగము [అరణ్యము - వీరనాయకుఁడు మొదలగు చెంచువారు]

వీర — ఏమిరా! వేటకు జాగిలములన్నియు తెచ్చితిరా?

1. ఎఱు — ఎకిమీడా! అన్నియుఁ దెచ్చినాము. ఈరోజున వేట బహునిపుణతతో సమరించవలయును.

2. నీవచూచెదవుగాక! నిబ్బరంబైన గబ్బిదెబ్బలుల నిబ్బరంబుగ నేలను బడద్రొబ్బి నీవబ్బుర పడనీడ్చుకొని వచ్చెదను.

వీర — సరే. మీరుపోయి మీ కార్యములందు వర్తింపుఁడు - నేనిచటనేయుందును.

(చెంచువారు - నిష్క్రమింతురు.)

(ప్రవేశము - దమయంతి)

దమ —

సీ. మగువవైయున్న నీ । మహితానురాగంబు
మఱచిపోయితివేల । మాన్యచరిత
సతతంబునను గూడి । సంచరించెడు ప్రేమ
విడనాడితివ దేల । పుడమిపాల
ననుఁగట్టిపైచు నీ । నవ్యమోహము నిట్లు
బాయఁగల్గితివేల । పార్థివేంద్ర
యాశ్రితావనదీక్ష । యబలపైఁ జూపక
తనరారితివదేల । ధర్మమూర్తి

తే. గీ. యక్కటా నీదు యర్ధాంగి । నైన నన్ను
గరుణఁజూడంగ రావేల । త్వరితగతిని
హా మనోనాథ! జితచంద్ర । హా! సురూప
సరస కారుణ్యగుణసీమ । సార్వభౌమ.

హా! ప్రాణేశ్వరా! ఎన్నడును నిన్నుఁ బాసియుండనని పలికితివే? నీవంటి మహనీయుఁ డనృతమాడవచ్చునా? (ఇంచుక యూరకుండి) అక్కటా! నాకీదుఃఖమెట్లు తీరునుఁ ఓవనమృగములారా! మీరైనను నన్నుజంపివేసి పుణ్యము గట్టుకొనుఁడు. లేదా నా ప్రాణేశ్వరునిఁ జూపుఁడు - (ఇంచుక నడువగా - నొకపాము దమయంతి పాదముల ముందునకువచ్చును) హా! ఇఁక నేమున్నది. నేఁడు నాకీ సర్పముచే మరణమున్నది హా! నాథా! నలసార్వభౌమా! నీయబలప్రాణమును రక్షింపరావా?

వీర — ఓహో! ఈమెయెవ్వరో సర్పమునకు భయపడెను. నేనీపామునుజంపి యీమెను రక్షించెదను. (ఖడ్గముచేఁ బామునుజంపును)

దమ — అయ్యా! నీవు నాపాలిటికి నేఁడు దైవంబవై ప్రాణముల రక్షించితివి. నీయుపకారమునకు నేనేమియుఁ బ్రత్యుపకారము కాలపరిస్థితినిబట్టి చేయఁజాలను. భగవంతుఁడు నిన్నుగక్షించుగాకయని వేడుకొందును.

వీర—నన్నుఁ బొగడెదవేల ? నేనేమిచేసితిని ?

దమ—నాయనా ! ఇంతకన్న నాకుఁగావలసిన దేమున్నది ?

వీర—సరే; కాని నీవెవ్వరవు ?

దమ—ప్రాణదాతా ! నలునిభార్యను దమయంతిని. ఇరువురమును కలిప్రేరణమున రాజ్యముఁ బాసి యరణ్యమునకువచ్చితిమి. విధివశమున నేనాతనినిం బాసి యిట్లొంటరినైతిని. తండ్రీ! నీవెవ్వరవు ?

వీర—నేనా ! వీరనాయకుఁడను చెంచురాజును. ఏమీ ! నీవు పతినిబాసియుంటివా ? అతఁడు నిన్నుబాసినాడా ? నీవాతనినిఁ బాసితివా ?

దమ—(ఊరకుండును.)

వీర—మాటాడవేమి ? సిగ్గాయేమి ? పోనిమ్ము. రా ! మనయింటికిఁబోదము. నీకు తక్కువ యేమియునుండదు.

దమ—వీరనాయకా! నామనోహరుని నేనుజూడవలయును. అంతపర్యంతము నేను భుజింపను. నీరముఁగ్రోలను. ఒకరి గృహమునకు రాను.

వీర—నీవు పట్టి వెఱ్ఱిదానవు. ఏమిటీ ! అడవిలో నిన్నువదలివెళ్లిన మగనికొఱకు నింతగా యాయాసమందుచుంటివి.

దమ—తండ్రీ ? మాయనురాగము నీకుఁ దెలియక యట్లుపలుకుచుంటివి.

వీర—చూడుము ! మఱియొకవిధమున నాలోచింపవలెను. నిన్ను చూచినప్పటినుండి దిక్కుమాలిన పువ్వులవిలుకాఁడు అబ్బా ! దమయంతీ! నామీఁదస్వారి చేయుచున్నాఁడు. నీ దయయుంటే వానిగర్వము గ్రక్కించెదను.

దమ—హరీ! హరీ! ఎంతమాటఁ బల్కితివితండ్రీ? నీవు ప్రాణదాతవు. తండ్రివంటివాఁడవు. అందులో నేనురాజపత్నిని. నీకుఁ దల్లినగుదును. ఇట్టికోరికఁగోరఁ దగునా ? నాయనా ! అవివేకముచేనట్లు పలికితివి. నాయెడల మాతృభావము వహించి నీబుద్ధిని మరల్చుకొనుము.

వీర—ఎక్కడివరుసలో చెప్పెదవేమి ? నేనుపుత్రుఁడనేమి ? నీవు తల్లివేమి ? నేను సామాన్యుఁడననుకొంటివా యేమి? చూడు నాచక్కఁదనము. చెంచువాళ్లు నాకు సేవకులు. భార్యలా బహుమంది. నీవు నాయింటికివచ్చితివేని వారందఱిచే నీకూడిగము సేయించెదను. రాణివలెనుందువుగాక. లెమ్ము లెమ్ము. సంశయింపకుము.

దమ—నాయనా! నీదుర్బుద్ధిమానవా ? (అనుబంధము 13)

వీర—బుద్ధిపుట్టినది. దమయంతీ! ఇఁక నేమైననుసరే, నీవే నాభార్యవు. నేను నీకు మగఁడను. బాగుగ నాలోచించుకొని నీయంతట నీవే నావెంట రమ్ము, లేదేని బలవంతముగనైనఁ గొనిపోయెదను.

దమ—(తనలో) వీనిని భయపెట్టిచూచెదఁగాక. (ప్రకాశముగా) దురాత్మా! నన్ను బలవంతముగ గొనిపోయెదవా? బలవంతముగ సాధ్విని గొనిపోవుటకు నీకే గాక కాలరుద్రునికైన శక్యమగునా ? జాజ్వల్యమానదావజ్వాల లశ్రమంబుగ హరింపఁ జేయవచ్చును. కఠినసంజ్వరధుర్య కాకోలగుళికలు గుటుక్కున మ్రింగవచ్చును. నానాజగజ్జాలనాశన ప్రక్రియోజ్జ్వల మృత్యువునైన గెలువ వచ్చును. యమదోః ప్రకాండ దీవ్యచ్చండ దండంబులైనను విఱువవచ్చును. కాని పతివ్రతకాగ్రహంబు గలిగించి యెవ్వఁడు జీవింపనోపును. నీవుబ్రతుకఁదలఁచిన వాఁడవేని నా తెరవునకు రాకుము.

వీర—అబ్బో! ఆడదానికే భీతిల్లుదునని తలంచితివా యేమి ? ఇఁకఁ జూడుము. నా పౌరుషము (సమీపించుచున్నాఁడు) (అనుబంధము 14)

దమ—ఛీ! దుర్మతీ!

మ. తరుణిన్ గానను జిక్కఁగాయనుచుఁ బి । త్రుంబంపు నూహించి, దు
ష్కరుఁ డీతండిటు గోరుచుండెను నిఁకన్ । గారుణ్యముం బూనినన్
బరిరక్షింపఁగరావె, నీదు రమణిన్ । బాలింపవే వేగ యొ
క్కరుఁడున్ లేఁడు కృపన్ ననుంగను మనః । కాంతా ! నిన్నున్ వేడెదన్.

ప్రాణేశ్వరా! ఆశ్రితత్రాణపరాయణుండవు. దుర్జన శిక్షాదక్షుఁడవు పతివ్రతామానసంరక్షుండవు అట్టిచో నిజాంగనను రక్షింపరావేల ? సత్వరముగవచ్చి రక్షింపుము. (వీరనాయకునిఁ జూచి) ఓరీ! నీబుద్ధిమానవా ?

వీర—ఆమాటఁ జెప్పవలదు.

దమ—కానిమ్ము. నీకు వినాశకాలము సమీపించినది.

ఉ. నారమణుండు సజ్జనగ । ణ స్తవనీయచరిత్రుఁ డేని, నే
నే రమణీశిరోమణిన । యేని హరిన్ భజియింతునేని, యీ
తీరున నన్ను, దుర్మతిని । తెంపరివై । గవయంగ నెంచు నీ
క్రూర కిరాతకుం డవనిఁ । గాలునుగాక మహాగ్ని దగ్ధుఁడై.

(వీరనాయకుఁడు దగ్ధుఁడగును)

(అవనిక పడును)

రంగము—(అయోధ్యలో-సభాస్థానము—ఋతుపర్ణుఁడు,వార్ష్ణేయుఁడు)

ఋతు—వార్ష్ణేయా ! నీవింకను విచారమును విడువలేదుకదా ?

వార్ష్ణే—రాజచంద్రా! చిరకాలమానలుని సేవించినవాఁడనగుటచే, వాతఁడు తలఁపునకు వచ్చినప్పుడెల్ల దుఃఖము కలుగుచుండును. ఇదియుఁగాక! వారు కాననంబులకేగునప్పుడు నలకుమారుని నేనే భీమరాజుగృహంబున విడిచి పెట్టుటకుఁ బోయితిని. బాలుండగు నాతఁడు తల్లిదండ్రులు రారేమియని యడిగినమాటలు నాకు నిరంతరము జ్ఞప్తికి వచ్చుచుండును. (విచారించును)

ఋతు—వార్ష్ణేయా ! ఊరడిల్లుము. విచారించిన లాభములేదు. నీవు నలునియొద్ద నెట్లుంటివో యట్లే నాయొద్దనుండుము. ఈదేహమునకు సుఖదుఃఖములు కావటికుండలవంటివి.

సేవ—(ప్రవేశించి) రాజేంద్రా ! దేవరదర్శనార్థమై యెవ్వరో వచ్చియున్నారు.

ఋతు—శీఘ్రముగ రానిమ్ము.

(ప్రవేశము—రూపముమారిన నలుఁడు)

నలు—ఋతుపర్ణ రాజర్షి తిలకా ! జయమగుఁగాక !

ఋతు— (తనలో) ఈతఁ డెవ్వఁడు ? ఆకారము వికృతముగనున్నది. కాని తేజమపూర్వము (ప్రకాశముగా) అయ్యా ! నీవెవ్వరవు ?

నలు—రాజదేవేంద్రా ! అశ్వక్రీడయందు నాకుఁ గొంచెము నైపుణ్యముకలదు. అశ్వశిక్షకూడ నెఱుంగుదును. వంటయందుఁ గూడ నేర్పరిని.

ఋతు—అయ్యా ! ఇంతకుముందు నీ వేనృపాలునినైనఁ గొల్చియుంటివా ?

నలు—ఎక్కడ పని చేసియుంటివని చెప్పినవచ్చునురు,అయినను నేను నళచక్రవర్తియొద్ద నుంటిని.

ఋతు—నీనామము ?

నలు—బాహుకుఁడు—దేవా ! అమ్మహానీయుఁడు రాజ్యభ్రష్టుఁడైన నిట్లువచ్చితిని. విశేషదినములు నీకు శ్రమకలిగింపను.

మ. దివిజోర్వీసురభక్తికిన్ నెలవు,బు ॥ ద్ధిప్రౌఢికిన్ దావు, స
త్యవచో దీక్షకుమన్కిపట్టుకల వి ॥ ద్యావృద్ధికిన్ దావు, ధ
ర్మ విచారంబునకున్ నివాసము మ ॥ హా మర్యాదకున్ టెంకి, యం
చు విశేషంబుగ నిన్ నుతింతురు జన ॥ స్తోమంబు ధాత్రీశ్వరా.

నీయొద్దఁ గొన్నాళ్లుతలదాచుకొనుటకు వచ్చితిని.

ఋతు—బాహుకా! నలరాజును సేవించినవారెల్ల నాకుఁబరమాప్తులు. వార్ష్ణేయా!

నీవీతని నెఱుఁ గుదువా?

వార్ష్ణే—(సంశయముతోఁ జూచుచు-తనలో) ఈతని నెప్పుడును నలుని యాస్థానమునఁ జూచియుండలేదు.

బాహు—వార్ష్ణేయా! నీవునన్ను మఱచితివా? నేను నలరాజు పాకశాలకధికారినై యుండువాఁడనుకానా? నల దమయంతులకు వేడ్కగూర్చు పదార్థములు వచనము సేయుచునుండనా? నీకున్నుఁబోలెను జయంతునకును నాకును మైత్రికాదా?

ఋతు—బాహుకా! నలుని నీవెన్ని సంవత్సరములు సేవించితివి?

బాహు—మాపూర్వులందఱునాతని యాస్థానముననే జీవించిరి. నేనును బాల్యమునుండియు యాతననే సేవించితిని. దేవా!

తే. గీ. సత్యమంతయుఁ జెప్పితి । తప్పులేదని!
యిష్టమైనను నీసేవ । నీయుపేక్ష
కాకయుండిన బోయెదఁ । గాని గతిని
దూరుకొంచును దీనమం । దార భూప.

ఋతు—సరి సరి! బాహుకా! ఎంతమాటంటివి. నీ సేవనాకిష్టముగాక యుండునా? నలరాజువద్దనెట్లుంటివో యట్లేనాయొద్దగూడనుండుము.

వార్ష్ణే—దేవా! ప్రొద్దుపోయినది,

ఋతు—ఇదిగో పోదము. బాహుకా! రమ్ము.

(అందఱును నిష్క్రమింతురు.)

—ఇది తృతీయాంకము—

—మంజులనైషధము—

చిత్రనళీయము.

చతుర్థాంకము

రంగము.-[అరణ్యము:-ఋషులయాశ్రమము:-బృహద్వ్రతుఁడు-

మఱికొందఱు ఋషులు] (అనుబంధము 15)

బృహ— తే. గీ. తరుణి! దివ్యదృష్టిని నీదు । చరితమెల్ల
గంటిమీవు నిషధరాజు । కాంతవుగద
విధికృతంబున మీరలు । విపినభూమి
జేరి యుండిరి కాదె గా । జీవనయన.

ఇప్పుడు నీవు నీనీ నాథుని నన్వేషించుచు వచ్చితివి కాదా ?

దమ— తే. గీ. తాపసోత్తములా మీకు । ధరణియందు
దెలియని విశేషము లెచట । గలవు; నేడు
మిమ్ము దర్శించుటం జేసి । నెమ్మనమున
గలిగె మోదంబు నాకు ని । ష్కలుషులార.

మీరు నుడివిన దానియందసత్యమావంతయు లేదు. కాని నాయెడల గరుణించి నాప్రార్థనవినుఁడు.

మ. నిరతంబుం గను సత్కృపారసమునన్ । వీక్షించు నాథుండు, భీ
కరఘోరాటవిలోన నన్విడిచె; నిం । కన్ గాననంబందె సం
చరణంబును సేయుచుండిన యదే । శంబెద్దియోన్ జేరెనా
గురుకారుణ్యము బూని తెల్పుఁడిదె మీ । కున్ మ్రొక్కెదన్ దీననై.

బృహ— విధికృత మెవ్వరును దప్పింపఁజాలరు. ఈవిషయములన్నియు మేము చెప్ప
వలను పడదు. కాని నీమగనిని సర్పమొకటి కఱచినది. రూపుమాఱినది.

దమ—హా! (మూర్ఛిల్లును)

బృహ—అమ్మా! లెమ్ము.

దమ—(లేచి) మునీంద్రా! అతఁడిప్పుడెక్కడ నున్నాఁడు. మీరు మొక్కెదను. చెప్పుడు.

బృహ—నీవు దీర్ఘసుమంగలి వగుదువు. (అంతర్ధానము నొందెదరు)

(తెరపడును.)

రంగము:-[అడవి-కొండలు సార్థవాహులు_ప్రవేశము]

(1) సార్థ—ఓరే! సంధ్యపడుచున్నది. మన సా... ను యిక్కడ బెట్టుకొని పడుకొందము.

(2) సార్థ—ఈప్రదేశము బాగుగనున్నది.

(దమయంతి—ప్రవేశము)

దమ—(తనలో)అరణ్యమంతయుఁగలయ వెదకితిని. మన్మనోహరుఁడుకనిపింప డయ్యె?

1 సార్థ—ఓరే! ఇదేమిరా! పిశాచముకాదుకదా?

2 సార్థ—పిశాచముగాదు, గంగానమ్మ.

3 సార్థ—ఉండండి. అట్లుభయపడెదరేల—(దమయంతిని సమీపించి) తల్లీ! నీవెవ్వరవు.

దమ—నాయనలారా! నేను నలునిభార్యను దమయంతిని. ఈయరణ్యమున నాథుని వెదకుచు వచ్చినదానను.

1 సార్థ—నలుని సంగతియంతయు విన్నాము. మాయజూదమున రాజ్యమోడి పోయినాఁడఁట.

దమ—నాయనా! మీదేయూరు.

1 సార్థ—చేదిపురము.

2 సార్థ—ఈరాత్రికిక్కడ విశ్రమించి తెల్లవార ఝామున లేచి పోయెదము.

దమ—నన్నుఁగూడ చేదిపురమునకు దీసికొని పోయెదరా?

సార్థ—అభ్యంతరమేమి యున్నది, అమ్మా! నీవాప్రదేశమున బరుండుము. తెల్ల తెల్లవారఝామున మేల్కొలిపెదము.

(సార్థవాహులు శయనింతురు)

దమ—తే. గీ. యురగ మొక్కటి కఱవంగ । నుర్వీధవుఁడు
రూపము ను మాఱెనని తెల్పె । దాహనుండు
నడుగ నైతిని బైమాట । నంతలోన
మాయమైరి చోద్యంబుగా । మానులెల్ల,

తే. గీ. సర్పదష్టుఁడై యొప్పిన । సమయమందు
వింటినా నన్నుఁదలఁచి తా । నెట్లు దుఃఖ
మందెనో ప్రాణనాయకుఁడే । మొందు కాల
కర్మసంగతికి వగపుఁ । గాంచవలయు.

అక్కటా! నానాథుఁడు జీవించియుండెనో లేదో. (ఇంచుకయూరకుండి) మఱచితిని. ఆతాపసోత్తములు " నన్ను దీర్ఘసుమంగలీభవ" యని యాశీర్వదించిరికదా! దానం జేసి యాతఁడు సజీవుఁడై యుండెనని ధైర్యముకలదు. రూపము మారియున్న యాతని నెట్లు గుర్తింపఁగలను. అతఁడెక్కడ నున్నవాఁడో !

(ఏనుగులు ప్రవేశించి సార్థవాహులను ద్రొక్కును కొందఱీల్గుదురు. కొందఱు పరుగెత్తుదురు.)

దమ—(ఏనుగులనుజూచి)

తే. గీ. సజ్జనులనేల యారీతిఁ । జంపజాతు
లేను నాథునింగానక । యీవనంబు
నందు చరియించుచుంటి పా । పాత్మఁగానఁ
జంపుడీ నన్ను కృపనుగ । జంబులార.

సార్థ—అమ్మా! నీవు క్షేమముగ నున్నావా?

దమ—ఉన్నాను నాయనా! నాయట్టిదానికి మరణము రాదు.

సార్థ—అమ్మా! మనమీ ప్రదేశమునకుఁ బోయి యిఁకనొక్కగడియలో చేదిపురమునకుఁ బోవుదము. రమ్ము.

(నిష్క్రమించును)

[రంగము— చేదిపురమున విపులా దేవి యంతఃపురము—]

(విపులయు - దాసియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు)

విపు.—దాసీ! అదేమే! జనులందఱును వీధులవెంట నాతెఱఁగునఁ బరుగెత్తుచున్నారు?

దాసి—ఏదియో వ్యాఘ్రము రాఁబడెనఁట. అందుచేత అదిగో అది మనవీథికే వచ్చుచున్నది.

విప్ర—సరి సరి. దానికెదురుగ నెవరో యొక యువతి పోవుచున్నదే. ఆమెకు ప్రాణముపైన వాళ లేదు కాఁబోలు! అయ్యయ్యో! చచ్చిపోవునా యేమి?

దాసి—అదిగో అటుచూడుము. ఆమె యెదుటకుఁ బోఁగానే వ్యాఘ్రము దానంతట నదియే తొలఁగిపోయినది.

విప్ర—చిత్రముగ నున్నదే? దాసీ! నీవుపోయి యామెనిటకు దోడ్కొనిరమ్ము.

దాసి—(నిష్క్రమించి వెంటనే దమయంతితో బ్రవేశించును)

విప్ర—తరుణీ! నీవెవ్వరవు? వ్యాఘ్రమున కెదురుగ బోయితివి. ప్రాణములపైన నీకాస లేదా యేమి?

దమ—తే. గీ. తల్లిరో! దైవవిధి దాటఁ । దరమె యేరి
కైన: వలయునప్పుడే । యవనియందు
చావు వచ్చునే దేహికి । స్వాంతమందు
వాంఛ కల్గినయంత లా । భంబు కలదె.

విప్ర—అమ్మా! నీవిట్లు వైరాగ్య చిత్తవగుటకు ముఖ్యకారణము గోచరముగాకయున్నది. నీవు మరణమును గోరుటకుఁ గారణమేమియున్నది? బ్రతుకుపైనింత రోత నీకేల కలిగెను.

దమ—తల్లీ! ఏమని చెప్పుదును.
తే. గీ. ప్రాణసముఁడైన భర్తను । బాసియిట్లు
దిక్కుమాలినదాననై । తిరుగు నాకు
ప్రాణమేల భోగంబేల । భాగ్యమేల
భర్త చెంగటలేని యీ । బ్రతుకు బ్రతుకె.

విప్ర—పతి నిన్ను విడచి యెచ్చటికైన నరిగినాడా?

దమ—అవును.

విప్ర—అట్లయిన నేనాతనిని వెదికించెదను. నీవు నాయొద్దనుండుము.

దమ—అమ్మా! నేను చందనము తీసెదను, పూలగుచ్చెదను. పురుషులను జూడను. ఉచ్ఛిష్టము భుజింపను.

విప్ర—నీయిష్టమువచ్చినయట్లుండ వచ్చును. రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

[రంగము:—(విపులాంతఃపురము, సైరంధ్రి యను పేరనున్న దమయంతి గంధముతీయుచున్నది]

దమ—(తనలో)

(అనుబంధము 16)

మ. సరసాలోకనహాస భాసురవిలా । సస్ఫూర్తిచేనొప్పు సుం
దరమానాథుని నెమ్మొగంబెపుడు మో । దంబారగాఁగంగ, నీ
పరిచర్యల్ సలిపి దీరుచెప్పటికి నా । భాగ్యంపు నత్యేటి యా
వరసూనుర్ దిలకించు టెప్పటికొ నా । భాగ్యంబికెట్లున్నదో.

అక్కటా! నాకిప్పుడీ పరిచారకావృత్తివదలును! నాధైర్యము నాటికినాటికి తగ్గిపోవుచున్నది. గంధముతీయలేక చేతులు కందిపోవుచున్నవి! నానాథుఁడు నన్నిది యీతీరు జూచి యేతెఱంగున విచారించునో కదా? (ఇంచుకయాలోచించి) అయ్యో! ఏమిది! నాథుఁడని కలవరించుచుంటినే? నాకట్టిభాగ్యమున్నదా? నానాథుని దివ్యమంగళ విగ్రహము నే నీజన్మమునఁ దిలకింపఁగలనా? అక్కటా! చేటీజనంబులు పదివేలమంది నిరంతరము సేవింప నలరారు నేను హా! కాలకర్మమున నొకరియింట దాసినై యుంటినిగదా? నామనోహరుఁడిదివిన్న నోర్వఁగలఁడా! ఇఁకెక్కడ మనోహరుండు.

ఉ. నాథుఁడు నాథుఁడంచిటు మ । నంబునఁ జింతిలుచుందుగాని యా
నాథునిఁజూచుభాగ్యమిఁక । నాకులభించునొ; లేదొ కాని, భూ
నాథునిపైన నాసయును । నాటికినాటికి దగ్గుచుండె నా
కీదర దాస్యము క్రియగు । నే; యిఁక నెప్పటికైన జూడఁగన్.

(ప్రవేశము :—దాసి)

దాసి—సైరంధ్రీ! ఏమిచేయుచుంటివి. ఎప్పుడుచూచినను నెందులకో విచారించుచు నేయుందువు.

సైరం—భగవంతుఁడు నన్నిట్లు సృష్టిచేసినాఁడు.

దాసి—నిండినయింటఁగూర్చుని యిట్లువిచారింపఁగూడదు. అది యమంగళము.—(ఇంచుకయాలోచించి) గంధముతీసితివా లేదా?

సైరం—ఇదిగో!

దాసి—(గంధపుగిన్నెఁజూచి) ఇదియేనా నీవుతీసినగంధము. ఉగ్గుగిన్నెడయిన లేదే!

దమ—చేతనైనంతవఱకు దీసితిని.

దాసి—ఒకరికి శరీరమమ్మినప్పుడిట్లు చెప్పుటమంచిదా; నీవెప్పుడును బరిచారికావృత్తి నెఱుంగవు కాబోలు! అదియంతయు నాకుఁ దెలియును; నీవీగిన్నెనిండ గంధము దీయక పోయితివేని విపులా దేవితోఁ జెప్పి నిన్ను గృహమునుండి వెడల నడిపించెదను. తెలిసినదా ?

(నిష్క్రమించును)

సైరం—(తనలో)

తే. గీ. పండ్ల చెట్లు లముందర । ముండ్లకంచె
లట్లు; పనరు నుందురు జాణ । లైనచేటి
కాజనము గొప్పయింట నీ । కరణి వీరి
మెప్పువడయుటన్నను శక్య । మేతలంప.

ఔరా! ఈదాసి నన్నుఁ దృణప్రాయముగ భావించి యతినిచోక్తులాడుచున్నదికదా! ఎదిరించుటకు నాచిత్తము వెనుదీయుచు. ఎదిరించితినేని, చిరకాలమునుండి పరిచారికయైయున్న దీనిమాటలనే విపులాదేవివినును. (ఇంచుకయూరకుండి) నేనేమిసేయుదును. (ఇంచుకయూరకుండి) భీమరాజపురినుండి యెవ్వఁడో బ్రాహ్మణుఁడరుదెంచెనని తెలిసినది, అందులో దాసిచెప్పుటలో మాయక్కగారనికూడ విపులతోనుడివినది. ఆభీమరాజెవ్వరైయుండును; మాజనకుఁడు కాదుకదా? నాకుఁ బినతల్లికలదని వినుచును గాని యెన్నఁడును నామెనుఁ జూచియెఱుఁగను. (ఎడమకన్నదరుటనటించి) ఎడమకన్నదరుచున్నది ఇట్లైన ప్రయాణము సంభవించునని పెద్దలు చెప్పుదురు నాకుఁ బ్రయాణమెక్కడికిసంభవించును.

తే. గీ. దాసిచెప్పినరీతి గం । ధంబుదీయ
కున్నచోనది మదియందు । గోపమూని
విపులతో జెప్పి నగరంబు । వెడలజేయ
నద్దిగాకయింకేమి ప్ర । యాణమొదవు.

(నిష్క్రమించును)

రంగము.—(విపులాదేవిమందిరము:=విపుల-సుదేవుఁడు కూర్చుండియుందురు)

విపు—సుదేవా! మాయక్కయు బావయు నెంతబెంగఁగొని యుండిరోకదా? దమయంతిజాడగాని నలునిజాడగాని యేమియుఁదెలియలేదా ?

సుదే—ఇంతవఱకును లేదు. అనేకులనేకదిక్కులకరిగినారు. నేనిట్లువచ్చితిని.

(దమయంతి ప్రవేశించును)

విప్రు—సైరంధ్రీ! నీవు సంశయింపవలదు. ఈ బ్రాహ్మణోత్తముఁడు మాయక్కగారి యొద్దనుండి వచ్చినవాఁడే.

దమ—(సుదేవుని నేకదీక్షతోఁ జూచుచుండును)

సుదే—(దమయంతినిఁ జూచి) దమయంతీ! దమయంతీ!

దమ—(తలవంచును)

విప్రు—సుదేవా! ఈమె దమయంతియా! ఏమీ! ఏమీ!

సుదే—అమ్మా! విప్రులా! నేఁడు నాభాగ్యము ఫలించినది.

తే. గీ. తిరిగినట్టి యాయాసంబు ◦ తీరిపోయెఁ
జిత్తమానందవారాసిఁ ◦ దేలఁగె; కనుల
కఱవుదీర మాదమయంతిఁ ◦ గంటిభళిర
యిదిగదా సుదినంబు తలఁప ◦ సదమలాంగి.

(దమయంతినిఁ జూచి)

సీ. నిజరాజ్యమును వీడి ◦ ప్రజలెల్లఁ గుందంగ
విపినాళి కేరీతి ◦ వెడలితమ్మ
పృథ్వీశుఁడప్పుడు నిన్ను ◦ విడనాడిపోయెఁగని
ప్రాణేశ్వరుని నెట్లు ◦ బాసితమ్మ
రమణీలలామ! నీ ◦ ప్రాణవిభుఁడు నిన్ను
విడిచి యెచ్చోటికి ◦ వెడలెనమ్మ
నలురాణివైయుండి ◦ లలనరో సైరంధ్రి
వై యెట్టులిచ్చోట ◦ వరలితమ్మ

తే. గీ. పిన్నతల్లిగృహము జేఁగి ◦ వెలఁదినీవు
చేదినగరంబు నేరీతిఁ ◦ జేరితమ్మ
అమ్మనినుఁ జూడనాకు మో ◦ దమ్ముగలిగె
సకలము వచింపు విడనాడి ◦ సంశయంబు.

విప్రు—దమయంతీ! దమయంతీ! (కౌఁగిలించుకొనును)

దమ—(మూర్ఛిల్లును)

విప్రు—చెలీ! చెలీ! ఇటురా! ఇన్నినాళ్ళును సైరంధ్రియను కొన్నయువిద దమయంతియై మూర్ఛిల్లినది. నీవీమెకుశీతలోపచారము చేయవలయును.

(అవనికజారును)

రంగము:—[ఋతుపర్ణునాస్థానము:-ఋతుపర్ణుఁడు-మంత్రి-వార్ష్ణేయుఁడు సుదేవుఁడు-బాహుకుఁడు]

సుదేవు—బాహుకా! ఆలిని నిర్దయునుబూని విడిచిన నలుని మెచ్చుచుంటివా? అతఁడువట్టియవివేకియని నాయభిప్రాయము.

బాహు—బ్రాహ్మణోత్తమా! కారణమేమియు లేకుండ యానలుఁడు దమయంతిని విడిచెనని తలంతువా?

సుదే—చూచినంతవఱకు నాకెచ్చటను కారణము గనిపించుటలేదు. అతఁడట్లుచేసి క్షుద్రబుద్ధిని వెల్లడిచేసికొనినాఁడు. ఆతఁడు బాసినకారణమున దమయంతి యెట్లుపరితాపమును బొందుచున్నదో. చూచినవారికి తెలియఁగలదు.

బాహు—నాథుఁడెంతయపరాధమొనర్చినను సాధ్వి వానిని బయలు పెట్టకూడదు.

సుదే—నీవాక్యములు బాగుగనున్నవి. చాలుచాలు. కారణములేక కాంతను బాసినవానిని మెచ్చుకొనుచుంటివి. దుర్వ్యసనమునఁజిక్కి రాజ్యశ్రీలనెల్ల దురోదరమునఁనోడి, తన్నుఁబాయలేక వెంటవచ్చిన సతీమణిని, పూతచరిత్రను, కాంతాలోకచూడామణిని దమయంతిని నరణ్యమునవిడిచిన యానలుని జగంబు మెచ్చునా?

బాహు—ప్రశంసవచ్చినది కావునఁ జెప్పితిని. అయ్యా! ఇదియంతయు నాకేల? రాజేంద్రా! నేనుపోయివచ్చెదను.

ఋతు—నాకును వేళయైనది (నిష్క్రమింతురు)

సుదే—వార్ష్ణేయా! ఈబాహుకుఁడెవ్వఁడు?

వార్ష్ణే—నలునియొద్ద వంటలవాఁడుగనుండెనఁట. కాని నాకును జ్ఞాపకములేదు. ఇప్పుడీయాస్థానమున నలుఁడున్నాఁడు.

సుదే—ఈతఁడు రాత్రియెచ్చట శయనించును.

వార్ష్ణే—పాకశాలనగృహమున.

లోపల

(వార్ష్ణేయా)

వార్ష్ణే—ఎవరో పిలుచుచున్నారు—(నిష్క్రమించును)

సుదే—ఈ బాహుకునిఁ జూచిన నాకనుమానముగ నున్నది. ప్రచ్ఛన్న వేషముననున్న నలుఁడేమో యని తలంచెదను. కానిమ్ము. ఈతని నిజస్థితి రాత్రి కనిపెట్టెదఁ గాక.

(నిష్క్రమించును)

రంగము [మహానసగృహము. బాహుకుఁడు జీవలుఁడు పడియుందురు.]

బాహు—జీవలా—జీవలా—(పలుకక యుండుటఁ జూచి) ఈతఁడు నిద్రలోఁ బ్రవేశించినాఁడు. నావలె నీతనికిఁ బరితాపమేమియును లేదుకదా?

సుదేవుఁడు—(ప్రవేశించి తనలో) ఈ బాహుకుఁ డెవ్వరో యరయుటకు నేనీచాటుగ నుండెద.

బాహు—(ఆకాశమువంకఁ జూచుచు) భళిరా! నక్షత్రము లాకాశము నెట్లలంకరించినవో!

సీ. ప్రాగద్రిగుహాలకు । బర్వెడ్ల బారునా,
నిదుపులై ప్రాచికి । నీడలరిగె
నుదధినాయకుని పే । రోలగంబీక్షింపఁ
జనియెనా పాథోధి । నినుఁడు వ్రాలె.
బ్రియవియోగమున మూ । ర్ఛిలి పద్మినులు దృక్ప
యము మోడ్చెనాఁ బద్మ । జములు మొగిడెఁ
దనమణిదటిదొంగఁ । గొనినగుయ్యోడు నింగి
రొదయన ఖగముల । రుతము లెసఁగె
వాసరాంతయుగాంత ప్ర । వర్తి నీల
శరదసంఘంబులనఁ దమ । స్తతులు పరలె
గగన కేశశిరస్థగం । గాప్రదీప్త
బుద్బుదవ్రాతమన నుడు । పుంజమడరె.

కం. తనపతి రాఁగలఁడని గ్రి
వ్వన నేపథ్యంబుపూని । నవిభావర్యం

గనమేని చంద్రవాకే
వనమోయనం బాండిమంబు । పాగ్గిశం దోచెన్,

అదిగో !

చ॥ అనుపమసాంధ్యరాగరుధి । రావృత పద్మభవాండ ముద్ధరం
గనిబిడశార్వరాసురని । కాయము మీదికి గాలత్రి శక్తి కే
తనుండనువంగ వచ్చిన సు । దర్శనమోయనం బ్రాగ్గరాగమం
దునను దయారుణద్యుతుల । తో శశిబింబము దోచెనియ్యెడన్.

చంద్రా !

తే. గీ. చల్లందనమిచ్చుచుండును । చంద్రుండనుచుం
బలుకుచుండు రామాట యు । బద్ధమెపుడు
చల్లందనమొచ్చటను లేదు । చంద్రనిన్ను
మింటంజూడగ నేనాకుం । మంటలొదవె.

అక్కా ! యేమి ! ఈయతనుతాపము ! చంద్రునకు మన్మథుండు తోడైనాడు. (మన్మథునినుద్దేశించి) మదనా ! నాపై నేలదాడివెడలెదవు. ప్రియావియోగమున పరితాపమందు నామీందనా నీశౌర్యముం జూపుదువు ?

శా. మారా ! నీకు సపక్షవర్తనను పేర్మిం మంచేమియున్ లేదుగా
గోరాజున్ భువనత్రయీ ప్రజన ద । క్షుండైన నీయన్న నే
సారాస్త్రంబులగుచ్చి నిచ్చలు తద । స్త్రాగ్రస్థుండై చిక్కియే
పారన్ జేసిన వాండవాప్తహరణ । వ్యాపారమెగ్గింతువే.

మ॥ వరసత్త్వోత్తముండున్ సదాభువన సం । వాసాధ్యుండామ్నాయత
స్కర సంహారగుణాభిరాముండనమే । మ స్వామియైనట్టి నీ
గురుదివ్యత్రిభమత్స్వరూపమున బల్ । గుందన్ గడన్ గట్టికా
దరమేపారంగం జాటునీవు హితులన్ । వంచింపనూహింతువే.

మ॥ సురముఖ్యాన్తవనీయ ! నీజనని మేల్ । సొంపారగీడించు మాం
దిరముల్ నిర్దయనూడగుంజకొని యా । నీరేజసంవాస కా
పురముల్ నల్పుగృహంబులేకొనిజగ । త్పుంజంబు పాలై సదా
తిరుగన్ జేసిన వాండవాప్తులకు ఖే । దింపంగ భావింపవే.

తే. గీ. అట్టిసుమనః ప్రికాండులై । యఖిలమహిమం
గాంచునీవారి కేపార । గతము లేని

కట్టడివిమార ! నీకునేఁ । జుట్టమునని
తెలుపుకొనుటెల్ల నానోటి । తీటగాదె.

మ॥ హితులౌ భ్రాతృగురుప్రసూప్రముఖులన్ । హృద్వీథిశంకింపక
ప్రతిమర్త్యుంచే నగల్ప్యపని క । ర్జంబౌన నీకంచునో
రతినాథా ! నినుదూఱనేమిటికి సాం । ద్రప్రీతితో నీవుసం
తతముం జేయు నిశాటమైత్రియది వ్య । ర్థంబౌనె దర్పాంధకా.

చ॥ అనిశము బల్మువ్రతగు । గాఢ్యుఁడవై మధుపత్త్రశీలజీ
వనకలితైకగంధవహ । వాహుఁడవై హాతశంబరుండవై
వనచరపాళి బాసట న । వశ్యముఁ బాంథవధంబొనర్చు నీ
కనువుగదర్ప వివేకము ద । నూరసమాత్మ జనించు నేస్మగా,

చ॥ అతిరతివిప్రయోగులఁ ము । హుమధుమత్తుఁడవై వధించు దు
ర్మతివని కాదెనిన్ను ముదు । రాజకళాధరుఁడుగ్రమూర్తియై
తతనయనాగ్ని కీలికల । దగ్ధుఁ జేసెనుగాని చో శివా
హతివిను రూపుమాడు బరి । వంధివె యాయనకీవు మన్మథా.

పట్టడవిని నిజాంగనను విడిచి గుట్టల బట్టించెననుకోపమున నీమన్మథుఁడు నన్ను మఱింతగారించుచున్నాఁడు. దమయంతినాయొండనుండినఁగాని యీతాపమడంగదు.(ఆకాశమువంకఁజూచి) అబ్బా ! ఇంకను నెప్పటికిఁ దెల్లవారునోకదా ! అదిగో

మ॥ వసుజాప్త్రింప స్వపోషితాబ్జసమితిన్ । వారింపుచున్నాఁడ పీ
వసిపైకదె వచ్చెనెందయిన బొ । మ్మంచాత్మతారావిభుఁ
డను విశ్వాసముచేత వేఁగుజలజ । తారాతికిన్ దెల్ప వ
చ్చిన చందంబున వేఁగుచుక్క యుదయిం । చెన్ బూర్వభాగంబునన్.

తే॥గీ॥ తుహినకరకాండ స్తగిరికేగ । దొడగు చన్మ
హాద్యుపరిశోభి దూర్వాంకు । రావలోక
నాంకురిత భక్తిచేచ్చా... । హరిణరాడ
ఖండశీఘ్రాపహృత మాడ । యుండువోలె.

శా. తద్జ్ఞల్ గాంచు త్రికాల బోధమునకా । ధారంబు మత్స్వాత్తశ
బ్దజ్ఞానంబెకదా మదుచ్చరిత శ । బ్దంబల్ల మేయంచు స
ప్రాజ్ఞత్వంబెఱిఁగించుమాడ్కిఁ బ్రియమా । రన్ గుక్కుటంబుల్ దినా
స్యజ్ఞప్రౌఢిఁ ద్రిభంగులన్ మొరసెవి । శ్వగ్రామధామంబులన్

తే.గీ. అలరు రేచిల్వ చెలి యుద । యాచలేంద్ర
వల్మీకముమీఁదఁ బ్రత్యూష । సర్పసమయ
మున విడిచిపోయి నట్టి ని । ర్మోకమనఁగఁ
దూర్పుదిక్కునఁ బాండిమ । ద్యుతిజనించె.

చ. సుదినకరోదయంబున సు । షుప్తివహించు ద్విజవ్రతానము
భ్యుదితసమాఖ్యఁ గాంచునని । పుల్గులు దామ ద్విజవ్రజంబె కా
నఁదదభినామధేయ వృజి । నంబు భయంబున మేలుకొన్న వీ
లఁదరు కులాయముల్ కలక । లధ్వని సేయుచు వెల్వడెన్ వడిన్.

చ. పరిణతసూనుగర్భయగు । ప్రాక్సతి తప్రసవార్తి వేదనా
భరము సహింపలేక ఖల । పక్షికృతారవకైతవంబునన్
మొరయిడఁగాంచి జాలిపడు । భూజలతావనితాళిబాష్ప ని
ర్ఝరములనన్ దొరంగె దళ । పచ్ఛదనోదరశీతలాంబువుల్.

చ. అనుగత శార్వరీ సమయ । మర్క శిశిరావసరంబు వాయవే
గననెను వాసరాభ్యుదయ । కాలవసంత సమాగమార్తి బ
ల్లనచిన ప్రాగ్దిగాహ్వయ ల । తాలికజ పావరబంధు జీవకా
ననసుమకాండకాంతితతి । నాఁబొడమెన్ నవసాంధ్యరాగముల్.

జీవ—(లేచి) ఈతని పరితాపము భార్యను గుఱించి కాబోలు. (ప్రకాశముగా) బాహుకా!

బాహు—జీవలా! నిద్రలేచితివా?

జీవ—లేచితినిగాని నీవు భార్యనుగుఱించియా తాపమందుచుంటివి?

బాహు—ఈ బాహుకున కదియొకటితక్కువ.

జీవ—బాహుకా! ఇంకను ప్రొద్దెంతయున్నది?

బాహు—ప్రొద్దేమున్నది. తెల్లవారుచున్నది అటుచూడుము.

సీ. ఉరుమహోదయధరేశ్వరుఁడు దాల్చినపద్మ
రాగఖచితపుఁదు । రాయియనఁగ
బలభిత్సభామంటపమునందు బెట్టిన
బెడగారు కెంబట్టు । గొడుగనంగ
బ్రత్యూషముని విష్ణు । పదమునకెత్తిన
దివ్యనీరాజన । దీపమనఁగ

తే. గీ. స్వతరుణారుణ కాంతులూ । ర్ధ్వముఁ గగసి
శరధపథమండలంబు చెం । దిరము ప్రోవి
నట్లుగావింప నెయ్యు ను । య్యానఁబయోజ
మిత్రబింబము పూర్వాద్రి । మీఁదఁ దోఁచె.

మ. కమలంబుల్ వికసించెఁ దుమ్మెదలు ఝుం । కారధ్వనుల్ సేయుచ
బ్జమరందంబులు గ్రోలె కైరవ సమూ । హంబెల్ల వాలిన భా
వము నొందెన్ గవఁగూడె జక్కవలు శో । భాస్ఫూర్తి గాంచెన్ హరి
త్సముజంబుల్లఁ జల్లగా విసరెఁ బ్రా । తఃకాల వాతూలముల్.

మ. తరణిశ్రీపతి దివ్యచక్రములు మో । దంబాద శౌర్యప్రభా
స్ఫురితుండై కదు వెంటనంటి విగత । జ్యోత్స్నారుసీనాసము
త్కలుండై; ద్యోశిబిరస్థలం బెడసి పా । తాళంబునన్ డాగవే
శరధిం దూకెను మాల్యవంతుడనఁ గం । జద్వేషి నార్ధ్రంబునన్.

జీవ—ఆ రమ్యోదయము. (ఇరువురును నిష్క్రమింతురు.)

సుదేవుఁడు— (ముందుకువచ్చి)

శా. నాయత్నంబు ఫలింపజూచితి మహా । నందంబు సాధిల్లెనా
హా! యీనైషధు నవ్యభూధర కిరీ । టాంచత్కు పీఠప్రభా
శ్రీయుక్తాంచితు నాత్మ దివ్యమణి రా । జీ రాజితాంఘ్రిన్ జగ
ద్గేయుం దీనజనావనున్ గుణమణీ । ధీంప్రతాపాగ్రణిన్.

సీ. తనజయధ్వజ సము । ద్యద్భూరివాతంబు
వైరిప్రతాప దీ । పంబులార్ప
తనశౌర్యభాస్కరో । దయ కాంతి మగతుర
గర్వాంధకారంబు । గలఁచివేయ
తనభేరిభాంకర । నిఖిలారి నృపాల
మండలి గుండెలు । పిండిసేయ
తన సైన్యధాటి కో । ద్ధతధూళి రిపుసేన
నుప్పుచుచును వేగ । నూదివేయ

తే. గీ. నిషధరాజ్యంబునేలు మ । న్నీడు నేడు
కాలగతిచేత వైభవ । శ్రీలబాసి

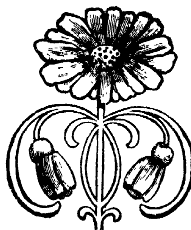
వంటవాఁడౌచు సామంత । పార్థివేంద్రుఁ
గొలుచుచుండెను కటకటా । క్రూరవిధిని.

కటకటా! ఎట్టిమహారాజును నాపాకంపుఁ గన్నులెట్టి నీచస్థితిం గాంచఁ బాల్పడినవి? సకల సామంత నృపాల వర్గంబులుఁ దన కిరువంకల వినయవినమితాంగులై నిలచి, ఛత్రచామరాది రాజలాంఛనంబులం బట్టి కైవారంబులు పలుక, విభాసిల్లు-రాజరాజేంద్ర కోటీరమణి ఘృణి నీరాజితపాదకమలయుగళుండు- నేఁటి కొక్క- సామంత రాజునకు వంటలవాఁడై కరములు జోడించి కైదండవట్టి నిలువవలసి వచ్చెఁగదా? శత్రు రాణ్మస్తకవిచ్ఛేదన ప్రశస్తంబగు కోదండంబుఁ దాల్పవలసిన యాకరములా నేఁడట్ల గరిటెంబట్టినవి?- నిరంతరాతపత్రసంశోభిత శిరస్కుఁడలుండగు నీరాజన్య చూడామణియా నేఁటికి వర్షాతపభీతిచే వంటయింటఁ దలఁదాఁచుకొనఁగఁ దగె? నేత్రికనుల సంచలన మాత్రంబునఁ దన యభిప్రాయంబు నెఱింగి, కురంగట- దనకోరిన కోరికలం బరిచారికా జనంబులు దీర్ప, మహేంద్ర విభవంబుల ననుభవించు మహాభోగి కా యొక్క-సామంత రాజుకడ సేవ?- కటకటా! హతవిధీ! నీవెంత బలవంతుఁడవు? భయంకరమై సకల వన్య మృగసంతానంబుల శాసింపఁదగు కంఠీరవంబు సధమంబగు మార్జాలమునుగా మార్పఁగలిగితివి? .... అకటా! ఇప్పుడు నాకేమియుందోఁచుట లేదు! ఏమార్గంబున నున్న నేమి? ఏయవస్థనున్న నేమి? మానలభూమినాధపుంగవుఁడె- కాని, కన్నఫలమేమి?- మాటలాడుటకైన నర్హుఁడనై తినిగదా! .... పోనిమ్ము; ఒకమారుగ నాతనిఁగని సార్వభౌమా! "యనిపిలుతునా?......"నీ వెవ్వండవు?- నేనలుఁడగాను. పొమ్మనిన?- ఏమిచేయువలయు?- ఏయాధారములం జూపి, నీవ నలుఁడవని వాదించి నిర్ధారణము సేయఁగలను?......దమయంతీదేవి నిక్క-డకుఁ బిలిపింతునా?......వచ్చిన?—నిది యంతఃపురవ్యవహారము! ఎటుపోయి యెటు వచ్చునో? అప్పుడు నిర్నిమిత్తంబుగ నేనందఱి యాగ్రహంబునకు గురి గావలసివచ్చుంగదా! ....భీమరాజుచే నలునకు, రమ్మని కమ్మవ్రాయింతునా? ... ... ఏయుపాయమున, నేయుక్తిచే వ్రాయవలయు?- ఋతుపర్ణునితోడ, నిస్సందేహముగ, నీయింట నుండు వంటలవాఁడగు బాహుకుఁడు, నలుండని తెలియఁజేతునా?... తెలియఁజేసిన ? రాజ్యచ్యుతుండగు నలరాజేంద్రుఁడు లజ్జాభరంబున నేనలుండగానని గట్టిపట్టు వట్టిన నేది మార్గము?—కటకటా! తెలిసియుఁ దెలియనట్లయ్యె—ఏమి చేయుదు—నలుని దూషించి నప్పటి ప్రత్యుత్తరములచేతను, దమయంతీదేవికి

డ నలుఁడు కర్కోటక సర్పవిషదంష్ట్రానలంబున విరూపుండై యుండెనని తెలుపుటం జేసియు, నీతనికి పాచకాశ్వశిక్షాధర్మంబులు తెలియుటచేతను, నేటిరాత్రి యీవియోగంబు చేతను, విశేషించి ధ్వని నవ్వడింబట్టియు నలమహారాజ చంద్రుఁ డీతఁడే యనుటకు సందేహము లేదు—రూపము రాకున్నమాన! —నేనే నలుఁడనని. దమయంతి నేలుకొనిననదే పదివేలు—సంయోగమున కావరమేశ్వరుఁడున్నాఁడు బుద్ధిబలము ప్రదర్శింతును— ఆవల నేమగునో చూతము— ఈయుపాయమే బాగున్నది.

(నిష్క్రమించును)

* ఈనుదేవుని వచన భాగము శ్రీయుత సోమరాజు రామానుజరావుగారిచే రచింపఁబడి చేర్పబడినది.

మంజుల నైషధమను

చిత్రనళీయము.

పంచమాంకము

రంగము:—(విదర్భ:—మందిరమున భీమరాజు—దమయంతి—సుదేవుఁడు)

దమ—సుదేవా! పూర్వ జన్మమున నెన్ని పాపములు చేసియుంటినో, యవియన్నియు, నిప్పుడనుభవించుచుంటిని. మఱల నీ మహాపాపము నెట్లు గట్టుకొందును.

సీ. పతిభక్తియంతయుఁ । క్షితిలోనఁ గలియంగ
దీనికి నొప్పుకో । బూననగునె
దైవతుల్యుండైన । జీవేశు నెడలను
సాధ్వి యీదోషం । బు నలుపఁదగునె
యిటువంటి దుష్కార్య । మేఁ జేసి జగమందుఁ
దలయెత్తి యెక్కింత । మెలఁగఁగలనె
సాధ్వినై గొన్నయు । శం బెల్ల దీనితో
నేలపాలైపోదె । నిర్మలాత్మ

తే. గీ, ప్రాణమూడిన నూడనీ । ప్రాణవిభుఁడు
రాకమానిన మాననీ । లోకమందు
ధర్మము నశింపఁజేయు నీ । దారికేను
సమ్మతింపఁగఁ జాలనో । తమ్ముఁ రేందు.

సుదే—

మ, జనలోకేశుఁడు నిన్నుఁ జూచుటకునై । జన్దించుమార్గంబు నే
మనమందారసి యిట్లు జెప్పితిని భా । మా! యంతియేగాని నా

కనుమోదంబు ఘటించునే యకట! నీ । యాత్మఁ విచారించి నా
తనమార్గంబెదయైననున్ దెలుపు మో । దంబందుచుఁ జేసెదన్.

దమ— బ్రాహ్మణోత్తమా! స్త్రీనగు నే నేమి యుపాయ మరయఁగలను. ఎంతవఱకుఁ జూచినను నాకేమియుఁ దోఁచుటయే లేదు. దీనివలన ధర్మమా నశించును. పుణ్యమా పోవును. దుర్యశమా జగమునందంతటను ప్రాకును.

భీమ—

సీ. ఈవెంత పల్కిన । నిట్టి దుష్కార్యమ్ము
సలుపను దేవ! నే । సమ్మతింప
దీనిచే నేఁగొన్న । దివ్యయశంబెల్ల
క్షణములోపలమంటఁ । గలసిపోవు
భూమిలోకంబు । భీముఁడే యీపనిఁ
జేసినాయనుచు హా । సింపకుండె?
నాపుణ్యకార్యముల్ । నాధర్మసంధతి
యడవిలో వెన్నెల । వడువుకాదె.

తే. గీ. అకట! సుతవతియాదమ । యంతియెడ
నీవు చెప్ప స్వయంవరం । బేడధరను
నెన్నఁడైనను వింటిమే । యిట్టి కార్య
మేను సమ్మతింపఁగఁజాల । నింతయేని.

సుదే— రాజేంద్రా! నేనెంతయో యోచించితిని. ఈమార్గము తప్ప మఱియొక మార్గము లేదు. మనమొక్క ఋతుపర్ణునకుఁ దప్ప మఱి యెవ్వారికిని స్వయంవర పత్రికఁ బంపవద్దు. శాస్త్రవిషయమునుగూర్చి నీవు సంశయింప వలదు ఆభారమంతయు నాయది, సంశయింపక రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు.)

రంగము:—[ఋతుపర్ణుని యాస్థానము:—ఋతుపర్ణుఁడు-మంత్రి వార్ష్ణేయుఁడు బాహుకుఁడు.]

ఋతు— బాహుకా! నీవొందుచేతనో గాని మిగుల బెంగఁ గొనియున్నవిధము నాకుఁ దోఁచుచున్నది,

బాహు—దేవా! వెంగయేమియు లేదు; కాని కొన్ని దినములనుండి హృదయము చెదరియున్నది. కారణమూహింపఁజాలకయున్నాను.

సేవ—(ప్రవేశించి) మహారాజా! మొన్న విదర్భనుండి వచ్చిన భీమరాజుపురోహితుఁడగు సుదేవుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

ఋతు—శీఘ్రముగ లోపలికి రానిమ్ము.

సేవ—చిత్తము—(నిష్క్రమించి వెంటనే సుదేవునితోఁ బ్రవేశించును.)

ఋతు—భూదేవమణీ! నానమస్కారము లందుకొని యీయాసనమునఁగూర్చుండుఁడు.

సుదే—(కూర్చుండును)

ఋతు—సుదేవా! నలునిజాడ యేమయినఁ దెలిసినదా?

సుదే—ఇంతవఱకును నేమియుఁ దెలియలేదు.

ఋతు—మఱల నీవు బయలుదేరితివేల?

సుదే—రాజేంద్రా! ఈ లేఖంజూడుము - (లేఖనిచ్చును)

ఋతు—(చేతికిచ్చి బాహుకునిఁజూచి) బాహుకా! ఈ లేఖ చదువుము.

బాహు—(జాబువిప్పి)

శ్రీరమానాథ పవిత్ర చరణారవింద నిష్యందితామంద మకరందరసాస్వాద నామోదసుఖోన్మత్తమ ధుపత్రితుండును, నిత్యసత్యప్రతధుర్యతా పర్యాయహరిశ్చంద్రుఁడును, శరణాగత రక్షణవిచక్షణాక్షీణ దీక్షాసిర్లక్షితాంబుజాక్షుండును, నయోధ్యానగరసింహాసనాధ్యక్షుఁడును, నగు శ్రీ ఋతుపర్ణరాజర్షి చంద్రునకు -

విదర్భ పురాధిపతియగు భీమరాజు వినయపూర్వకముగ నమస్కరించి వ్రాయుపత్రిక—

రాజచంద్రా!

నేను చిరకాలము సంతానములేక, దమనమునీంద్రుని యారాధించి, యమ్మహానుభావుని యనుగ్రహంబున దమనుఁడను నొక్క కుమారుని, దమయంతియను తనూజను గంటిని. ఆదమయంతి స్వయంవరమున చారుసుందరమూర్తియు, సిద్ధసత్యకీర్తియు - నగు భువనచక్రవర్తి నివరించియుండ్రసేనుఁడను పుత్రునిఁ బడయుట లోకమునకు విదితమే. మాయాకలి

ప్రేరణమున నాచక్రవర్తి దుర్ద్యూతమున సర్వమునోడి, కన్నకుమారుని నాకడకు బంపి, భార్యాసహితుఁడై యరణ్యమునకరిగి, విధికృతమున, దమయంతిని నరణ్యమున నొంటరిగ విడిచి యెచ్చటికో యరిగెను. దమయంతియు నాధునకై వగచుచు నెట్లో పిన్నతల్లియగు విపుల యొద్దకుం జేరి తదనేకనాథ్యమైనాచేఁ బంపఁబడిన భూసురులచేఁ గుర్తింపఁబడి, నాగృహంబునకుఁ గొనిరాఁబడెను. నలుని విషయమై యనేకులను సమస్తప్రదేశములకును బంపితిని. అతనిజాడ యెందునుఁ దెలియలేదు. దమయంతి పరితాపమిట్టిదని వ్రాయనలవికాదు. ఆకారణమున శాస్త్రజ్ఞులను విచారించి, ధర్మశాస్త్రమున ననుసరించి, రాగల శుద్ధపంచమీ కుజవారమున ద్వితీయస్వయంవరము జరుగునట్లు నిశ్చయించితిమి. కావున తామును ద్వితీయస్వయంవరమునకు విచ్చేయవలయును. యిట్లు భీమనృపాలుఁడు.

ఋతు — బాహుకా! ఆపితివేమి ?

బాహు — మహారాజా! ఎందులకో మనస్సు చెదరియున్నదని యింతకుమున్నే విన్నవించి యుంటినికదా? పైత్యాధిక్యముచేతఁ గన్నులు తిరుగుచున్నవి.

ఋతు — మంత్రీ! ఆలేఖ నీవందుకొని చదువుము.

మంత్రి — (జాబు పుచ్చుకొని) దమయంతికి ద్వితీయస్వయంవరము నిశ్చయించితిరి.

బాహు — (తనలో) హా! (నిష్క్రమించును)

ఋతు — సుదేవా! యీపత్రిక యేమి?

సుదే — ఏమున్నది. దమయంతి ద్వితీయస్వయంవరము.

ఋతు — నాకాశ్చర్యముగ నున్నది.

సుదే — ఆశ్చర్యమేమియు లేదు. శాస్త్రసమ్మతమే. ఇదియంతయు నేను పూర్తిగ విచారించితిని. బ్రహ్మాండమైన పండితులతో నైన నేను వాదింపఁగలను.

ఋతు —

సీ. దమనముసీంద్రుని । విమల కరుణచేత
భీమునిసుతయైన । విదుషీమణి
నలరాజు పైఁబ్రేమ । నలయించుకొరకుఁ
ద్రోసిపుచ్చిన నవ । తోయజాక్షి

సాధ్వీతిలకమై య / శంబొంది తండ్రికిఁ
గీర్తిఁ గొల్పినయట్టి / కీరవాణి
సద్గుణంబుల యందు / నగసిజాత్ములయందు
నగ్రగణ్య యయిన / యాతివమిన్న
తే. గీ. వంశ వర్ధనుఁడగు పుత్రు / నడసినట్టి
ధన్య! యీదమయంతి కా / ధాత్రిదేవ!
యాద్వితీయ స్వయంవరం / బొంచినారు
నమ్మఁజాలను నామాట / నమ్మజాల.

ఇందులకు భీమరాజంగీకరించెనా? దమయంతి యొప్పుకొనెనా?

సుదే—ఆవిచారణమున కేమి; అదియంతయు నైనపిదప నేకదా. యిట్టిది నిశ్చయింపఁ బడెది.

ఋతు—మంత్రీ! తరువాత చదువుము.

మంత్రి—"శ్రావణ దత్స్వయంవర మహోత్సవమునకు నీవు దప్పక రావలయునని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఋతు—(లేఖను దీసికొని) ఓహో! స్వయంవరదినముగూడ నెల్లుండియే. సుదేవా! ఇంతతొందరగా నేనెట్లు విదర్భకు రాఁగలను?

సుదే—నీయొద్దనున్న బాహుకుఁడు రథసారథ్యమున మిగుల నిపుణతయున్నవాఁడు. అతఁడు సారథియయ్యేనేని నీవు విదర్భకు రేపే చేరఁగలవు.

ఋతు—మంత్రీ! విదర్భకు రేపు సాయంత్రమునకుఁ జేరవలయుననియు, రథము సిద్ధముచేసి, ప్రయాణమునకు దానుగూడ సంసిద్ధుఁడై యుండునట్లు నావాక్యములుగా బాహుకునకుఁ దెలుపుము. ఈపత్రిమరసి రావలయు. రమ్ము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

ర. గము—[ఋతుపర్ణుని మందిరము- బాహుకుఁడు జాబుతో ప్రవేశము]

బాహు—హా! దమయంతీ!

సీ. రూపవతీమణి / [illegible]
చెప్పగాలేదె నీ / చిత్తమున
కల్యాణి యాకూర్మి / కార్యంబు గావింప
నెవ్వారుబోధించి / యొగడినారు

మోహాహాంగిరో నన్ను భూరిదుర్భరశోక
సాగరంబందు ముంచఁగఁ దగునె
కన్నడ యిది యేల శాంతుసిపైఁజూడ
సాహసించితివి నీ స్వాంతమందు
గీ. శంకరాభరణశయన సన్నిభుఁడగు
చిన్నపుత్రుఁడైన నీ క్షింపలేదె
తగదు తగదిట్టి పని యని దయనుబూని
భీమ భూపాలుఁడైన విన్పింప లేదె.

ఆహా! ఈలేఖ నాకెంతయు వింతఁగొలుపుచున్నదే! ఇది నమ్మఁదగునా—నమ్మకయుందునా? నమ్మకయుండుటెట్లు! భీమరాజు చేవ్రాలు కలదు. ఇంతకంటె జాబునందు సత్యమును స్థాపించుటకేమి కావలయును. హా! దమయంతీ! నీకిట్టి ద్వితీయస్వయంవరవాంఛ యేల జనించినది? స్వయంవరమునకు ముందు బృందారకేంద్రుఁడు పంపిన సందేశము సరకుఁగొనక నేను నలుని దప్ప నన్యుని వరింపనని ప్రత్యుత్తర మంపి నన్ను వరించితివే! ఇప్పుడా మోహము నెట్లు పరిత్యజించితివి. ఘోరారణ్యమున నిన్నొంటిగ విడిచి యరిగితినని నాపైఁగినుక వహించి యిట్టి క్రూరకార్యముఁ జేయుటకు సాహసించితివా? పల్లవాధరీ! నేను నిశ్చయముగా నీయెడ క్రూరకార్యమునే యొనర్చియుందునుగాక! అట్టి కార్యమునకు సాధ్వీలోకమున దమయంతి యట్టి కాంత లేదని పొగడ్తఁగన్న నీవు; వంశవర్ధనుఁడగు నొక్కపుత్రరత్నమును గాంచిన నీవు; నాథా! ఎట్టి యాపదలు వచ్చినను నిన్ను బాయనని పలికి—నాపై భక్తిచేఁ గుమారునిఁ బుట్టింటికిఁ బంపి, నాతో నరణ్యములకు వచ్చిన నీవు; గతించిన సౌఖ్యదినములు తలంచుకొని దుఃఖించు నాకు, సముచితధైర్యవచనముల దెలిపి, ప్రముదితస్వాంతునిఁగాఁ జేసిన, నీవు; అక్కటా! నేఁడు, ద్వితీయస్వయంవరమునకు సమ్మతించి నలునిఁ బరిభవింపఁదలంచితివా? నారీలోకము నిన్ను బరిహసింతురనియైన నీయాత్మ నీకు బోధింపలేదా! ధర్మము—యశము—అంటగంటుననియైన నీకుఁదోఁచలేదా! కొడుకునుగన్న దమయంతి యిట్టి యకార్యమునర్చెనని పదునాల్గులోకముల వారు నిన్ను నిందింతురనియైన తలఁపవేల? యోషామణీ! నీవు నాయందుఁజూపిన మోహము—ప్రేమ—భక్తి—మొదలగునవి యన్నియు నసత్యములను జేసితివే! అక్కటా! నిషధసామ్రాజ్యలక్ష్మీ దురంధరరమణీ యమ హేమరత్నసింహాసనాసీనను నాశిరసమ

వైభవేంద్రుఁడగు ఈనలుఁడు;—నిరతావృతయాచకచ్ఛటాకపట చాతకవ్రాత నూతనాసారాయితదైనందిన దానధారాపటలుండగు నీనలుఁడు;—చటుల తరవారిళయకాలభీలన్మహానట నిటలతటోజ్జ్వలితనయనోద్గతజ్వలనజ్వాలికావిస్ఫులింగభంగీభవదభంగురాచ్ఛచ్ఛాయాసముద్దీపితప్రతాపాతపాటోపనిరూపితాఖర్వగర్వవత్సర్వశార్వరుండగు నీనలుఁడు;—వివిధాశ్రితవిద్వద్బుధసుహృద్బాంధవకామభాగధేయుండగు నీనలుఁడు;—ఆశ్రితజనరక్షణదీక్షాబద్ధకంకణుండగు నీనలుఁడు;—వీరసేవధరానాయకానేకజన్మకృతతపః ఫలరూపావతారుండని జగంబున వినుతిఁగాంచిన యీనలుఁడు; హా! ఎంతపాపము ! ఎంతదోషము ! ఎంతక్రూరము!—రాజన్యలోకమునఁ దలయెత్తి మెలఁగకుండఁ జేసితివే!—

హా! రమణీమణీ! అరణ్యమున నిన్నట్లు పరమక్రూరాత్ముఁడనై విడిచినందుకు ఫలముగా సర్పదష్టుఁడనై రూపము మాఱి ఋతుపర్ణునిఁ జేరియుండ, సుదేవునివలన నిన్న మొన్నకదా నీవు విదర్భకుఁ జేరితివని తెలిసి, యెట్లయిన నిన్నుఁ జేరుటకు మార్గమూహించుచుంటిని. ఇంతలో నియ్యది ప్రాప్తించె. ఇందులకేమని వగతును. హా! విద్యుల్లతాంగీ! జూదమునకుఁ బూర్వము ద్యానవనమున నీవన్నమాట మఱచితివా! పక్షులు నావసనము హరించినప్పుడు నీచేలము నందొకభాగము జించి నాకుఁ గట్టఁబెట్టిన యనురాగము పరిత్యజించితివా ? అయ్యో ! నీకే యిట్టి బుద్ధిపుట్టినదా! నమ్మఁజాలను. నమ్మఁజాలను. ఇంకను నేను వెఱ్ఱివాఁడనగుచుంటి నేమి!—(జాబుఁజూచి) శుద్ధ పంచమీ గురువారము - మేషలగ్నము - రాత్రి పదునాలుగడియలకు - స్వయంవరమఁట - ఈచోద్యమేమి! ఇట్టిలగ్నములయందు వివాహములు సేయుదురా? ఇదియంతయు నత్యద్భుతముగొలుపుచున్నది. ఒకవేళ నిట్టివివాహముల కిట్టిలగ్నము లుండునేమో! ఎట్లు సరిపుచ్చుకొందమన్నను నాకేమియుఁ దోచలేదు. ఒకవేళ సుదేవుఁడు నన్ను గుర్తించి విదర్భకు రప్పించుటకీయుపాయముఁ బన్నియుండునా? నన్నురప్పించుటకిట్టి నీచమగు నుపాయమా? వేఱొకయుపాయమేదైనఁ గానిపింపదా? మహానుభావుఁడును, రాజర్షియునగు ఋతుపర్ణునకసత్యపులేఖ వ్రాయుటకు భీమరాజు సాహసించునా? కావున నెన్నివిధములఁ జూచినను స్వయంవరమే నిశ్చయము. హా! దమయంతికి ద్వితీయస్వయంవరమా! ద్వితీయస్వయంవరమా? ఈనలుఁడు చూచి సహింపఁగలఁడా! మాయాద్యూతమున సర్వరాజ్యశ్రీ నోడి, తుదకుఁగట్టుబట్టతో నరణ్యమున కరుదెంచినను నోర్చితిని. సర్పదష్టుఁడనై రూపము మాఱిపోయినను భరించితిని. నీచ

సేవకుఁడనై ననుసహించితిని. కాని యీద్వితీయస్వయంవరవార్త మాత్రము విని యోర్వఁజాలకయున్నాను. ఇయ్యది నాహృదయమునబ్రవేశించి, యీపాద మస్తకము దహించివేయుచున్నది. ఈహృదయపరితాపాగ్నిజ్వాలలఁ జల్లార్చుటకు మార్గము గానరాకయున్నది! హా! దమయంతీ! ఇంకెక్కడ దమయంతి! దమయంతి కినాకును దూరమైనది. తలోదరీ! నీదివ్య మంగళాంగమును నేనీజన్మమునందిక జూడను. ఈనిర్భాగ్యుఁడగు నలుఁడు జీవించి యుండఁగనే, నీవు వేఱొకనిని వరించుచుంటివి. నాయనా! ఇంద్రసేనా! తండ్రియని నీవిఁక నెవ్వరినిఁ బిలుతువు! కుమారా! నీతల్లికినాపైఁ గ్రోధముండుగాక! నీమొగమైనఁ జూడలేకపోయితినే! ఛీ! ఈనలుని జీవితము వ్యర్థమైపోయినది. ఇట్టిపరాభవమంది యికనీతఁడు జీవింపఁజాలఁడు - హా దమయంతీ! నీకును నాకును సంబంధము తీరిపోయినది. శుద్ధాంతసౌధంబులయందు హంసతూలికాతల్పమున నాసీనుఁడనై - పరిచారికలు గొలువ భాసిల్లుచు నీతో మృదుమధుర సంభాషణము జేయుభాగ్యమంతరించినది. నందనసమానోద్యానములయందు నీతో విహరించు కోరిక యడుగంటినది. ద్రాక్షాశర్కరాదులకంటె మధురతరమైననీముద్దుఁగొను భ్రాంతి కాలగర్భమునఁ బడి మాయమైపోయినది.

హా! దమయంతీ! నాసర్వసౌఖ్యములకు నిలయమని నేనెవ్వరిని దలంచి సంతోషించుచుంటినో, నేనెట్టియిడుమల నందుచుండినను, ఏమాత్రపుఁ బరితాపము నెవ్వరికి రానీకుండ నుండవలయునని వేయిదేవుళ్ళకనిశంబును మ్రొక్కుచుంటినో, యట్టినీవు నలుని బాగుగ పరిభవించితివి. ఇఁక నాకీజీవయాత్రతో నేమిపని? దమయంతి లేని నలుని బ్రతుకేల? దమయంతిపైనున్న మోహమా! నలుని హృదయమునుండి పొమ్ము. సౌఖ్యమా! దూరముగనుండుము - కరుణారసమా! బిడ్డలఁగన్న మహాసీయులఁ జేరుము. ఓ అగ్నిభట్టారకా; నన్నుదహించివేయుము. చండమారుతమా! నన్నుఁగొనిపోయి సముద్రమునఁ బడవేయుము. ఆకాశమా! నామీఁదఁబడి నలిపివేయుము. హా! దమయంతీ! దమయంతీ! ద్వితీయస్వయంవరమా! ద్వితీయస్వయంవరమా! దుఃఖము-దుర్భరము - కష్టము! కఠినము కఠినాత్కఠినము - సాహసము - సాహసము - భరింపఁజాల-భరింపఁజాల,

(మూర్ఛిల్లును)

(యవనిక పడును)

రంగము [విదర్భలో మందిరము. దమయంతి ప్రవేశము]

దమ—(తనలో) అకటా! నేనెట్టిసాహసకార్యమునకు సమ్మతించితిని. నాప్రాణేశ్వరుఁడిదివిని మనంబున నెట్లుగా దలంచుచుండెనో?

తే.గీ. మంచిచెడ్డల మది విచా ౹ రించకుండ
జనకుఁడు వచించినంతనే ౹ సమ్మతించి
నాను; లేఖవ్రాయంగ; నా ౹ నాథుఁడేమి
గా దలంచునోయిదినన్నుఁ ౹ గాల్చుచుండె.

ఇప్పుడు నేనేమి విచారించిన లాభమున్నది.

తే.గీ. కొడుకుగల రాజచంద్రుని ౹ వడతికేమి
పరిణయంబని రాజన్య ౹ వర్యులెల్ల
పరిహసింపకుందురె నను ౹ బాటులయ్యొ
కటకటా! నాదు జన్మంబు ౹ తొల్మెతలమున.

భార—(ప్రవేశించి) అమ్మా దమయంతీ! ఇంకను నీవు విచారించుచుంటివేల? నలుఁడువచ్చినాఁడు. ఇఁక నీవు సత్వరముగనే పతిని జేరఁగలవు.

దమ—నాథుఁడువచ్చినట్లు నీకెట్లు తెలియును?

భార—ఋతుపర్ణునితోనున్న బాహుకుఁడే సహాథుఁడని సుదేవుఁడు చెప్పియుండెను. గదా?

దమ—ఇదియా! నీవు చెప్పఁదలఁచిన వార్త, అతఁడు నాప్రాణేశ్వరుఁడగునో కాదో నీవు యుపాయముఁ బన్ని యరయవలయునుగదా?

భార—సరే; అట్లే చేసెదను రమ్ము.

(నిష్క్రమింతురు)

రంగము [భీమరాజు నగరున నొకవంటయిల్లు.-ప్రవేశము-బాహుకుఁడు]

బాహు—ఆహా! నాకిదియంతయు వింతగనున్నది. తేపుస్వయంవరమేమి! ఈనగరము నేడిట్లుండుటయేమి? ఒక్కఋతుపర్ణుఁడుదప్ప నెవ్వరును రాలేదు. ఈస్వయంవరమసత్యమై యుండునేమో?

భారతి—(ప్రవేశించి) బాహుకా!

బాహు—ఎవరువారు.

భార—నేను దమయంతి చెలికత్తెను. నాపేరు భారతియందురు.

బాహు—సరే; నీవు ఇక్కడికేలయరుదెంచితివి?

భార—వంటకు గావలసిన సంభారములన్నియు మీాకు సమగ్రముగా బంపఁబడిన వో లేదో యరయుటకు.

బాహు—ఈకార్యము నీయందుబెట్టిరా యేమి?

భార—ఒకరుపెట్టుటయేమి. నేనేకనుఁగొనఁదలఁచి వచ్చితిని. ఇతరులు మాపురమునకు వచ్చినప్పుడు మేము గౌరవింపవలయునుగదా?

బాహు—మంచిదే. కాని మాఋతుపర్ణునివెంట నెవ్వరును కాంతాజనము రాలేదు. అందుచేత ప్రత్యేకము పురుషులున్న ప్రదేశమునకు నీవు రాఁగూడదు.

భార—ఇచ్చట పురుషు లెవ్వరున్నారు?

బాహు—నేనుగానా?

భార—నీవు ఋతుపర్ణునివంటలవాఁడవు కావా?

బాహు—అయిన

భార—మరేమియు లేదు. వంటవాండ్రు స్త్రీలతో సమానులే.

బాహు—నీచమత్కారవాక్యములకు నేను ప్రత్యుత్తరమీయఁజాలను గాని, రేపేకదా స్వయంవరము.

భార—అవును.

బాహు—నగర మేమియు నలంకరింపఁబడలేదేమి! రాజులెవ్వరును రాలేదేమి?

భార—రావలసినవారు వచ్చిరి.

బాహు—శుభసూచనార్థము తోరణములైనఁ గట్టలేదేమి?

భార—ఇదివఱకైన పెండ్లియే మరల చేయుటకదా? దానికంత యలంకారము లవసరము లేదు.

బాహు—అనఁగా నాకర్థము తెలియలేదు.

భార-నీకు వంటసేయుటతప్ప మరేమియుఁ దెలియదు. నీపేరేమో యెఱుంగవచ్చునా?

బాహు—నల—బాహుకుఁడు

భార—నల్లబాహుకుఁడా! రూపమునకు సరియైనపేరే.

(లోపల)

భారతీ! భారతీ!

బాహు—ఆపిలుచునది యెవరు ?

భార—ఎవరైననేమి ! మాదమయంతీదేవి కుమారుఁడు (ఎదుటజూచి) నాయనా! వచ్చుచున్నాను.

(నిష్క్రమించును)

ఇంద్ర—భారతీ ! భారతీ !

బాహు—కుమారా ! మీభారతి యిప్పుడే యిట్లరిగినది. నీవెవ్వరవు?

ఇంద్ర—నేను నలచక్రవర్తి పుత్రుఁడను. మాయమ్మ దమయంతీదేవి.

తే.గీ. రారనాభాగ్యములపంట ! రారకుఱ్ఱ
రారనాతపఃఫలరాశి ! రారతండ్రి
రార నాకులవర్ధన ! రారపుత్త్ర
రార కందర్పరూప, రా, ! రాకుమారా.

(ఎత్తుకొని ముద్దులాడును.)

ఇంద్ర—నన్ను దింపుము. మా

భార—(ప్రవేశించి) ఇదేమి బాహుకా ! ఈకుమారు నెత్తుకొంటివి ?

బాహు—భారతీ ! పిల్లలెవరికైనా ముద్దేకదా ! అదిగాక, ఈతనిరూపురేఖావిలాసములు నాకుమారునివలె యున్నవి.

భార—పెండ్లికివచ్చినస్త్రీలెల్ల నాపెండ్లామే యన్నట్లున్నది.

బాహు—పెండ్లియనిన జ్ఞాపకమునకువచ్చినది. దమయంతీ ద్వితీయస్వయంవరమహోత్సవవిశేషములు చెప్పవా ? రేపు స్వయంవరము జరుగునా జరుగదా ?

భార—దమయంతిని వరించువాఁడు రావలెనుగదా.

బాహు—అతఁడెవరు ?

భార—ఎవరుందురు నళుఁడు.

బాహు—నలుఁడెక్కడనున్నాఁడు.

భార—ఎక్కడుండును. పాపము పాము కఱచి వికృతరూపుఁడై నాడఁట,

ఇంద్ర—ఏమేమీ ! భారతీ ! మాయయ్యను పాము కఱచినదా ! ఈమాటనాకిది వఱకెవ్వరును చెప్పలేదేమి ?

(అనుబంధము 17)

సీ. ఇదెవచ్చుమా యయ్య । అదెవచ్చునని చెప్పు
చుంటివి యిదియేమి । చోద్యమమ్మ
యయ్య రాకుండుగా । కదియేమొ ఘోర స
ర్పము కరచెననుచుఁ । బలికినావు
యింతలో నీరీతి । నేల దల్క్రితివమ్మ
నమ్మదనా నన్ను । నెమ్మనమున
మునుదెల్పియున్న నా । చెనటిపాము నుజంపి
తండ్రి నానందాబ్ధిఁ । దనుపనమ్మ

తే. దాచె దేటికి నీకన్నెన । తండ్రివచ్చి
సంతసముగూర్చునా నాకు । సత్వరముగ
నిప్పుడైనను చెప్పుమా । యొప్పుగాను
శాంతిఁబొందెద భారతీ । స్వాంతమందు.

మా యయ్యను పాము కఱచినసంగతి యింతకుముందేల చెప్పవైతివి? అట్లు చెప్పియున్నచో నేనాపామును చంపియుందునే.

బాహు—ఆహా! ఈకుమారుని ముద్దుమాట (ఇంద్రసేనుని ముద్దుబెట్టుకొనును)

భార—చాలు చాలు బాహుకా. ఇంద్రసేనా! రమ్ము.

బాహు—

తే. గీ. బహుళసంతాప వార్ధిలో । బలముసింగి
నట్టినాసంపుని మది కా । హ్లాదమొసఁగి
సంతసెల్లను మఱపింపఁ । జేయుఁగాదె
బాలకులసార మృదుతర । భాషణములు.

(నిష్క్రమింతురు)

రంగము;—[భీమరాజు ఆస్థానము;-భీమరాజు-సుదేవుఁడు-ఋతుపర్ణుఁడు-వార్ష్ణేయుఁడు-బాహుకుఁడు-]

ఋతు—భీమరాజా! ఏమొ స్వయంవర మంటివి తత్ప్రయత్నమేమియుఁ గానఁబడదేమి?

భీమ—ఋతుపర్ణ రాజర్షిచంద్రా!

తే. గీ. సకలరాజన్యమండలీ । చరణయుగళుఁ
డైన నలరాజు వరియించి । నట్టిసాధ్వి
నకట పెండియుఁ బెండ్లిసే । యుంగఁదలఁచు
వాఁడనే! యంతఖలుఁడనే । పాపమతినె.

ఋతు—నీమాటలయందు నాకేమియు నర్థము దోఁచుటలేదు.

సుదే—ఋతుపర్ణభూమిపాలా! నీవుమమ్ము మన్నింపవలయును. నీయొద్ద నలభూమీశ్వరుఁడు ప్రచ్ఛన్నవేషమున నుండెనని యోజించి యాతని నిక్కడకు రప్పించుట కీయుపాయముఁ బన్నితిమి. దీనికి నీవాగ్రహింపవలదు.

ఋతు—సుదేవా! నలరాజు నాయొద్ద నెచటనున్నాడు!

సుదే—(బాహుకుని సమీపించి)

సీ. తనజయధ్వజసము । ద్యద్వాత మారిధరా
పాలప్రతాప దీ । పంబులార్పఁ
దనశౌర్య భాస్కరా । తపము శాత్రవనృపా
ఖర్వగర్వధ్వాంత । గణమడంపఁ
దనకటాక్షోద్భట । స్తనితంబు పరరాజ
హంసమండలిగుండె । యలనగల్ప
దనవాహినీకాండ । ధౌర్త్య్యంబు ప్రతికూల
ధరణిభృత్సాల భే । దనమొనర్పఁ

తే. గీ. దనరుదోర్దండ మండితో । ద్దండచండ
మండలాగ్రవిచండల । కుండలీంద్ర
భక్షితమదాంధ పరిపంథి । బంధురాసు
గంధవహపాళి శ్రీనల । క్ష్మావరాళి.

సీ. తారకాద్రితుషార । హారరారిడిండీర
తారకచ్ఛాయలఁ । దఱిమివైచి
పారసారపటీర । సారగంగాపార
పారావ్యభారతీ । శ్వరులనదచి
క్షీరవారిధిపూర । వారణారశతార
హారహీరరుచుల । నవహసించి

శారదనీరజ । పారదనారద
సీరిశుభ్రాభపాళిఁ । బారఁదోలి
తే. రోదసీపేట్యఖండక । ర్పూరితమయి
యడరెనెవ్వాని సత్కీర్తి । యతఁడునిషధ
నేలుశ్రీనళనరపాలుఁ । డపుడుశుభము
గలుగఁజేత; నతనికిని ని । ష్కళంకమతికి.

వీరసేన కుమారుఁడై నిఖిలరాజన్యకిరీటరత్నరుచిదీపిత పాదసరోజుండై, ధరాచక్రము నిర్వక్ర పరాక్రమమునఁ బాలించుచు భీమరాజపుత్రియగు దమయంతినిఁ బెండ్లియాడి, నాఁదనోదయ భాగ్యమునంది, విధికృతమున మాయాద్యూతమున రాజ్యశ్రీల నోడి, నిజాంగనాసహితముగ నరణ్యములకేఁగి, యందుభార్యను విడిచి పర్యటనమొంది బాహుకనామమున నాఋతుపర్ణ నరపాలమౌళిని సేవించుచున్న సిద్ధసత్కీర్తియగు మానలచక్రవర్తి కఖిలమంగళములు ఘటిల్లుఁగాక! (ఫలాక్షతులియ్యబోవును)

బాహు—(తీసికొనక) బ్రాహ్మణోత్తమా! నన్నేల పరిహాసపాత్రునిఁగాఁ జేసెదవు నే నేమి! నలుఁడనగుట యేమి?

సుదే—రాజచంద్రా! ఇఁక నీవు దాచినను దాఁగదు ప్రతివిషయము, నేను బాగుగ పరీక్షించితి. మొన్న నేను ఋతుపర్ణుని యాస్థానమునకువచ్చి మాటలసందర్భమున నలుని దూషించినప్పుడు నీవు సమర్థించిన వాక్యములు లేవా! స్వయంవర లేఖ నీవు చదువలేక కొలువువిడిచి వెడలుట తెలియదా? ఇంత యేల! ఆరాత్రి నీవు జీవలునితో శయనించియుండి దమయంతికై పడు పరితాపము నేను చాటుననుండి వినలేదా? ఇంతకంటె కావలసినదేమున్నది. నీకంఠస్వరము మాకుదెలియదా?

వార్ష్ణే—ఇది మానలరాజుకంఠస్వరమే!

భీమ—

తే. గీ. దాచెదేటికి నీవింక । ధరణిపాల!
ఈతలోదరి బాధల । కేమిగాని
జనకుఁజూడంగఁ గాంక్షించు । తనయనైనఁ
గాంచి కృపమీఱ మమ్ము ర । క్షించుమయ్య

ద్వితీయస్వయంవరమను పేరున నిన్నును రప్పించినందుకు నన్ను క్షమింపుము.

మరలనిన్ను దమయంతి వడయుటయే ద్వితీయస్వయంవరమని యెఱుంగుము.

(దమయంతి - ప్రవేశము)

దమ—నాథా! మనోవాక్కాయకర్మములు నీపదసేవదప్ప నన్యమెఱుంగను. రాజ్యచ్యుతిఁబొందిన నేను విదర్భకు గానని నీవువచించిన కారణమున నిటకురప్పించుటకీ నీచమార్గమునకు సమ్మతించి మహాపాతకముఁ గట్టుకొంటిని. నీయెడబాటునకు నాదేహమునఁ బ్రాణములుపోవక నిలచియున్నవి. నీవునన్నుఁ గరుణింపవేని నీచరణసన్నిధినే ప్రాణములువిడిచెద.

(నలుని పాదములపైఁబడి)

ప్రాణేశ్వరా! నావలన నేవిధమైన దోషములేదు. నీవేరీతిని నాగుణములుపరీక్షింపఁదలఁచినను సందుకు సమ్మతింతును. అగ్నిం బ్రవేశింపుమన్నఁ బ్రవేశింతును.

(ఆకసమున. దమయంతీమహాసాధ్వీ - మహాసాధ్వీ)

ఋతు—(నలునిఁజూచి) నలరాజా! ఇంకను దాచెదవేల! మాకంబరవాణి సాక్ష్యము చాలదా!

ఇంద్ర—(నలునిసమీపించి) తండ్రీ! నన్నురక్షించి మాయమ్మను చేపట్టుము.

బాహు—(లేచి కర్కోటకునిఁదలఁచి) హేకర్కోటకా! నీవరముఁదీర్చుట కిదియేసమయము. కావున నన్నురక్షింపుము.

(ఒకవసనము బాహుకునిపైఁబడును. రూపమును మార్చి నలుఁడగును.

మ. తరుణీ చింతిలఁబోకు; నీయెడల నే । తథ్యంబుగాఁ జేసితిన్
గురుదోషంబు లనేకముల్; మదిమఁ । గ్రోధంబునుంబూనక
కరుణింపందగునన్ను; వేగ, త్రిజగ । త్కల్యాణచారిత్రి; యె
వ్వరికిన్ శక్యము; ధాతవ్రాతలను ద । ప్పన్ జేయ భూమండలిన్.

(ప్రవేశము. ఒకపౌరుఁడు)

పౌరు—(భీమరాజునుఁజూచి) మహారాజా! నలుఁడు మమ్మువిడిచి యరణ్యములకరిగినాడు. పుష్కరుఁడురాజై, దేవలుఁడను బ్రాహ్మణమంత్రి యుపదేశమున మమ్ముఁ గ్రూరముగ బాలించుచుండ నందఱమును గలసి పుష్కరుని బంధించితిమి. దేవలుఁడు తనకేమి హానిసేయుదుమోయని బలవంతముగ మడిసినాడు. మా రాజపుత్రుఁడు మీయొద్దనున్నాఁడఁట. కావున నక్కుమారునకు రాజ్యాభిషేకముఁ గావించి మీరు మమ్ముఁబరిపాలింపవలయును.

సు—హారా! వీరెవ్వరో యానవాలు పట్టఁగలవా?

సు—(సంతోషముతో) ఆహా! భాగ్యము. నూనలరాజును జూచితిమి.

ఋ—వార్ష్ణేయా! మూందు పుష్కరుని బంధవిముక్తునిఁజేసి నాగాకపురంబునఁ

జాటఁబంపుము. ఇంద్రసేనునకే యువరాజ్యాభిషేకముఁ గావింతము.

ఋతు—నలరాజా! నీనిజవృత్తముఁ దెలియక యపరాధ మొనర్చితిఁ గదా!

(నమస్కరించును)

నలు — ఋతుపర్ణమహీపాలా! ఎంతమాట పలికితివి. నీవు జేసిన గౌరవము - నాయె

డలఁజూపిన ప్రేమ - వర్ణనాతీతము.

(ఆకసమున)

నలరాజా! నేను కలిని. నీచిత్తశుద్ధికి నేను సంతసించి వరమిచ్చుచున్నాను. నిన్నునుద

మయంతిని ఋతుపర్ణునిఁ గర్కోటకుని స్మరించినచో కలిబాధ కలుగకుండుఁగాక ?

నలు—భాగ్యము భాగ్యము (సుదేవా) నీదయావిశేషమున నాలుబిడ్డలఁ గంటిని.

సుదే—రాజేంద్రా! నీవు నన్ను శ్లాఘింపవలదు నేను నీదయారసమునకుఁ బాత్రుఁ

డను.

నలు—ఋతుపర్ణభూమీశ్వరా! నిషధలో జరుగు యింద్రసేనకుమారపట్టాభిషేక

మునకు నీవుకూడ రావలయునని నాకోరిక.

ఋతు—ఇంతకంటెఁ గావలసిన దేమున్నది.

సుదే—మనకు వేళ యయినదిరంము.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

(నిషధయందు ఇంద్రసేనుని పట్టాభిషేకము చూపవలయును.)

ఇది పంచమాంకము

సర్వము సంపూర్ణము.

